

TAMPEREEN YLIOPISTO

Akateeminen koulutusvienti

Tarkastelussa Tampereen yliopistossa esiintyvät tulkinnat koulutusviennin
tilasta ja tavoitteista

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

SAARA NUMMELA

Toukokuu 2018

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

SAARA NUMMELA: Akateeminen koulutusvienti - Tarkastelussa Tampereen yliopistossa esiintyvät tulkinnat koulutusviennin tilasta ja tavoitteista

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, 78 sivua, 1 liitesivu

Toukokuu 2018

Tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida Tampereen yliopiston johto- ja perustason toimijoiden tulkintoja koulutusviennin tilasta ja tavoitteista. Tavoitteena oli selvittää ensinnäkin miten kansainvälisyyden ja koulutusviennin nykytilaa sekä tavoitteita merkityksellistetään asiantuntijoiden puheessa ja toiseksi millaista koulutusvientitodellisuutta tulkinnoilla tuotetaan.

Teoreettisena viitekehyksenä käytettiin kansainvälisyyden ja koulutusviennin käsitteistöä avaavaa aiempaa tutkimusta ja strategiadokumentteja. Globalisaation, opiskelijaliikkuvuuden ja ylijaraisen korkeakoulutuksen aihealueita tarkasteltiin kansainvälisyyden tilanteen hahmottamiseksi. Koulutuksen markkinoistumista ja koulutusvientiä taas käsiteltiin pohtimalla koulutuksen tuoteistamista, kansainvälisyyskeskustelusta koulutusvientipainotteisuuteen siirtymistä ja suomalaisen koulutusviennin haasteita sekä mahdollisuuksia.

Aineistona käytettiin Tampereen yliopiston Rehtoriblogin kansainvälisyys-kategoriassa 2.9.2009–25.11.2016 julkaistuja kirjoituksia ja vuoden 2017 keväällä toteutettuja teemahaastatteluja, joissa käsiteltiin kuuden Tampereen yliopiston henkilöstön jäsenen tulkintoja kansainvälisyydestä ja koulutusviennistä. Rehtoriblogi tarjosi aineistona kuvan johtotason toimijoiden tulkinnoista ja haastatteluaineistossa taas rakentuivat perustoimijatasoisen käsitykset aiheesta.

Analyysimenetelmänä käytettiin diskurssianalyysiä, jonka avulla pyrittiin hahmottamaan Tampereen yliopiston johto- ja perustoimijatasoisen tapoja merkityksellistää kansainvälisyyttä ja koulutusvientiä. Diskurssianalyysin avulla tarkasteltiin myös merkitystenannon seurauksia koulutusvientitodellisuuden rakentumiselle.

Johtotason tulkintoja käsittelevästä blogiaineistosta ja perustoimijatasoisen tulkintoja käsittelevästä haastatteluaineistosta oli havaittavissa kolme jaettua diskurssia: muutos-, oikeutus- ja edellytysdiskurssi. Näillä diskursseilla tuotiin ilmi kansainvälisyyden kentässä tapahtuvia muutoksia, luotiin oikeutusta koulutusviennille ja esitettiin edellytyksiä toimivan kansainvälistymisen ja koulutusviennin saavuttamiselle. Aineistojen eriävyyttä taas kuvastivat blogiaineistosta löytnyt estediskurssi, jossa esteet nähtiin lähinnä ulkoisina tekijöinä, ja haastatteluaineistosta löytyneet huoli- ja tavoit- tediskurssi, joilla pyrittiin problematisoimaan koulutusviennin kenttää ja rakentamaan kuvaa tavoitteiden eroavuuksista toimijatasojen välillä.

Tulosten perusteella koulutusviennin kenttä näyttäytyi hyvin monitahoisena ja epävarmana. Johto- ja perustoimijatasoisen väliset erot tilanteen havainnoimisessa ja tulkinnassa olivat suhteellisen suuria. Johtotason puheellaan rakentama kuva esteiden toissijaisuudesta näyttäytyi vastakohtana perustoimijatasoisen harjoittamalle aiheiden problematisoinnille. Myös toimijatasojen väliset eroavat käsitykset tavoitteenasettelusta koulutusviennin alalla aiheuttivat ristiriitaisuutta. Markkinoistumiskehitykseen suhtauduttiin toisaalta toteavaan ja hyväksyvään sävyyn, mutta toisaalta hyvin epäillen ja jopa kehityskulun suuntaa vastustaen. Toimijat rakensivat tulkinnoillaan kuvaa ristiriitaisesta mahdollisuuksien kentästä, jossa yhteistyön vahvistaminen nähtiin kantavana voimana.

Avainsanat: kansainvälisyys, koulutusvienti, korkeakoulutus, diskurssianalyysi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	KORKEAKOULUTUKSEN KANSAINVÄLISTYMINEN	7
2.1	KORKEAKOULUT GLOBALISOITUVASSA MAAILMASSA	8
2.2	OPISKELIJALIIKKUVUUS	10
2.3	YLIRAJAINEN KORKEAKOULUTUS	13
3	KORKEAKOULUTUKSEN MARKKINOISTUMINEN JA KOULUTUSVIENTI.....	16
3.1	KORKEAKOULUTUS VIENTITUOTTEENA.....	17
3.2	KANSAINVÄLISTYMISESTÄ KOULUTUSVIENTIIN – STRATEGIADOKUMENTTIEN TARKASTELUA.....	20
3.3	SUOMALAISEN KOULUTUSVIENNIN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET	22
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGISET VALINNAT.....	25
4.1	DISKURSSIANALYYSI TUTKIMUKSELLISENA LÄHESTYMISTAPANA	26
4.2	TEEMAHAASTATTELUT AINEISTONKERUUN VÄLINEENÄ.....	29
4.3	BLOGIKIRJOITUKSET JA TEEMAHAASTATTELUT DISKURSSIANALYYSIN AINEISTONA	30
4.4	ANALYYSIN TOTEUTUS JA ETENEMINEN	31
5	TULOKSET.....	35
5.1	REHTORIBLOGIN KIRJOITUKSISTA VÄLITTYVÄ KUVA KOULUTUSVIENTITODELLISUUDESTA	35
5.1.1	<i>Muutosdiskurssi</i>	<i>36</i>
5.1.2	<i>Oikeutusdiskurssi.....</i>	<i>38</i>
5.1.3	<i>Edellytysdiskurssi.....</i>	<i>41</i>
5.1.4	<i>Estediskurssi</i>	<i>43</i>
5.2	KÄYTÄNNÖN TOIMIJOIDEN TULKINTOJA KOULUTUSVIENTITODELLISUUDESTA	44
5.2.1	<i>Muutosdiskurssi</i>	<i>44</i>
5.2.2	<i>Oikeutusdiskurssi.....</i>	<i>47</i>
5.2.3	<i>Edellytysdiskurssi.....</i>	<i>51</i>
5.2.4	<i>Huolidiskurssi.....</i>	<i>55</i>
5.2.5	<i>Tavoitediskurssi</i>	<i>60</i>
5.3	KOULUTUSVIENTITODELLISUUS TAMPEREEN YLIOPISTOLLA.....	63
6	POHDINTA JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA.....	67
7	TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA.....	74
	LÄHTEET.....	77
	LIITE.....	82

1 JOHDANTO

Korkeakoulujen kansainvälistyminen ei ole etenkään yliopistoissa varsinaisesti mitään uutta, sillä opiskelijat ovat liikkuneet eri maiden yliopistojen välillä jo aikoja (Knight 2014, 44–45). Huomatava muutos kansainvälistymisen saralla on kuitenkin ollut 2000-luvulla havaittavissa koulutusviennin astuessa kuvaan. Taloudellisia intressejä painotetaan yhä enemmän kaikessa korkeakoulujen käytäntöjä koskevissa keskusteluissa ja etenkin koulutusvienti on asetettu tässä vetoasemaan. Koulutusvertailujen suoma itsevarmuus Suomen koulutusjärjestelmän ainutlaatuisuudesta ja muiden maiden onnistuneiden koulutusvientihankkeiden tarkastelu ovat olleet luomassa ajatusta suomalaisesta koulutuksesta uutena Nokiana (ks. esim. Virtanen 2017).

Korkeakoulujen kansainvälistymisen käytännöt ja arvoperusta ovat muutoksessa koulutusviennin luodessa uudenlaisia odotuksia ja kansainvälistymisen tulevat kehityssuunnat ovat vielä arvailujen varassa. Koulutusvienti herättää mielipiteitä puolesta ja vastaan, sillä etenkin yliopistoissa, joissa on perinteisesti vaalittu akateemisia intressejä, tulisikin nyt pohtia taloudellisia näkökulmia toiminnan toteuttamiseen. (Turunen 2012.) Koulutusvientiä jo pidempään suurella mitta-kaavalla harjoittaneiden maiden esimerkit (mm. USA ja Iso-Britannia) eivät välttämättä toimi tavoitteen antajina Suomen mahdollisille pyrkimyksille, johtuen Suomen historiasta tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien takaajana (Cai & Kivistö 2013, 57).

Vuoden 2016 syyskuussa suomalaisen koulutusviennin suurlähettiläänä aloittanut Marianne Huusko painottaa Ulkoasiainministeriön internet-sivuilla julkaistussa uutisessa vuorovaikutuksen merkitystä koulutusviennissä ja huomauttaa, että nykyisin koulutusviennillä harvoin tarkoitetaan tietyn tuotteen myymistä ulkomaille, vaan sen sijaan keskitytään kohdemaan tarpeisiin ja sitä kautta mukautetaan palveluja (Houni 2016). Lukukausimaksujen periminen EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta aloitettiin esimerkiksi Helsingin ja Tampereen yliopistoissa vuoden 2017 syyslukukaudella. Suomen ylioppilaskuntien liiton mukaan korkeakoulut eivät kuitenkaan vaikuttaneet vielä tarpeeksi valmistautuneilta lukukausimaksujen käyttöönottoon, sillä muutoksia ei ollut tarpeeksi huomioitu suunnittelussa (Alametsä 2016).

Koulutusviennin kenttä näyttäytyy Suomessa hyvin moninaisena ja jokseenkin hankalasti määriteltävänä (Juusola 2016) ja ehkäpä juuri tästä syystä ongelmia kilpailukykyisten palveluiden luomisen ja hankkeiden vauhtiin saamisen kanssa on esiintynyt (Sahlberg 2012, 23). Hankkeita ja

toimintaa koordinoimaan perustettiin vuonna 2011 Future Learning Finland -klusteri, joka nykyään kulkee Education Finland -nimen alla. Onnistuneista koulutusvientihankkeista esimerkkeinä voidaan mainita muun muassa indonesialaisille järjestetty opettajankoulutuksen maisteriohjelma ja saudi-arabialaisille opettajille järjestetty kielitaitoa ja pedagogisia taitoja vahvistava koulutus (Laurinoli 2017; Yle-uutiset 2017).

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on perehtyä Tampereen yliopiston johdon ja kansainvälisyyden ja koulutusviennin kanssa Tampereen yliopistolla työskentelevien henkilöiden tulkintoihin koulutusviennin määrittelystä, tilanteesta ja koulutusvientiin liittyvien tavoitteiden rakentumisesta. Tutkimuksessani myös kansainvälisyys käsitteenä on merkittävässä roolissa, sillä se voidaan nähdä yläkäsitteenä koulutusviennille. Tutkimuskohteena Tampereen yliopisto on mielenkiintoinen johtuen Tampere3-hankkeen etenemisestä, jo toteutetuista koulutusvientihankkeista ja lukukausimaksuista, joita alettiin periä vuoden 2017 syksyllä aloittavilta EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta, jotka osallistuvat englanninkielisiin tutkinto-ohjelmiin. Aiheen ajankohtaisuutta voidaan myös perustella sillä, että koulutusvienti on Suomessa vielä alkuvaiheessa ja tutkimustietoa tarvitaan tulevien käytäntöjen kehittämistä varten.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaisia diskursseja koulutusvientiin liittyy tällä hetkellä. Pyrin aineistoani analysoimalla selvittämään miten koulutusviennin nykytilaa tulkitaan ja merkityksellistetään Tampereen yliopiston johdon ja henkilökunnan toimesta, ja millaisia diskursseja koulutusviennin tavoitteista ja tavoitteiden rakentumisesta voidaan havaita. Tavoitteenani on myös hahmottaa koulutusvientitodellisuutta kokonaisuutena, jota näillä merkityksenannoilla ja tulkinnoilla ollaan rakentamassa. Tutkimuskysymykset ovat siis seuraavat:

1. Miten kansainvälisyyden ja koulutusviennin nykytilaa sekä tavoitteita merkityksellistetään asiantuntijoiden puheessa?
2. Millaista koulutusvientitodellisuutta tulkinnoilla tuotetaan?

Tutkimukseni aluksi tarkastelen kansainvälistymistä ja koulutusvientiä käsitteleviä teorioita, eri käsitteitä ja tutkimuksia. Kansainvälistymistä käsittelevässä luvussa käyn ensin läpi hieman kansainvälistymisen kehityskulkua, globalisaation vaikutusta korkeakoulutukseen ja kansainvälistymisen motivaatioita. Tämän jälkeen pyrin hahmottamaan opiskelijaliikkuvuuden eri muotoja, opiskelijaliikkuvuuden syitä ja tarkastelen myös aivovuodon problematiikkaa. Kansainvälistymiseen keskittyvän luvun päätteeksi tarkastelen yllirajaista korkeakoulutusta, sen kehittymistä, rakenteita ja ongelmakohtia. Korkeakoulutuksen markkinoistumista ja koulutusvientiä käsittelevässä luvussa avaan ensin korkeakoulutuksen asemaa vientituotteena. Pyrin hahmottamaan korkeakoulujen välisen kilpailun käytänteitä, lukukausimaksujen merkitystä, asiakkuusajattelua ja korkeakou-

lujen tavoitteita kansainvälisiä opiskelijoita houkuteltaessa. Seuraavaksi käyn läpi Opetusministeriön julkaisemaa Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaa 2009–2015 (OPM 2009) ja Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemaa Koulutusviennin tiekarttaa 2016–2019 (OKM 2016) hahmottaakseni tavoitteiden muutosta strategiadokumenteissa kansainvälistymisestä koulutusvientiin. Luvun lopuksi tarkastelen suomalaisen koulutusviennin haasteita ja mahdollisuuksia, ja avaan myös hieman tuloksellisuuden käsitteen monitulkintaisuutta koulutusviennin saralla.

Korkeakoulujen kansainvälistymistä ja koulutusvientiä käsittelevien lukujen jälkeen paneudun tutkimukseni metodologisiin valintoihin. Ensin hahmotan diskurssianalyysin rakentumista sekä mahdollisuuksia, ja sitten tarkastelen teemahaastatteluita aineistonkeruumenetelmänä. Tämän jälkeen esittelen tutkimukseni aineiston ja pyrin luomaan kuvaa siitä, kuinka diskurssianalyysillä voidaan tehdä aineistosta mielekkäitä havaintoja. Luvun lopuksi käyn vielä läpi aineiston analyysin kulkua ja ajatuskulkujani analyysin etenemisen suhteen. Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan tutkimukseni tuloksia, pyrkien aineistoista lainattujen sitaattien kautta tuomaan esille havaintojani ja tekemään tulkintoja eri merkityksenantojen funktioista. Tämän jälkeen teen kokoavaa pohdintaa teorian ja tulosten suhteen, esitän johtopäätöksiä ja lopuksi arvioin tutkimustani.

2 KORKEAKOULUTUKSEN KANSAINVÄLISTYMINEN

Kansainvälistymisestä puhuttaessa on tärkeää huomata käsitteiden moninaisuus. Esimerkiksi Euroopan alueella jaottelu käsitteiden kansainvälistyminen (*internationalisation*), globalisaatio (*globalisation*) ja eurooppaistuminen (*europeanisation*) välille on erittäin yleistä, sillä niiden avulla voidaan hahmottaa toiminnan ja käytänteiden laajuutta ja tarkoitusta. Kansainvälistymisellä tarkoitetaan usein rajoja ylittävien aktiviteettien määrän kasvua korkeakoulutasolla, ja siihen liitetään juurikin fyysinen liikkuvuus eri maiden välillä, akateeminen yhteistyö ja tiedon liikkuvuus sekä kansainvälinen koulutus. Globalisaatiolla taas ymmärretään rajojen ja kansallisten järjestelmien hälvenemistä tai katoamista, ja sen sisällä voidaan tarkastella kilpailua, markkinoiden säätelyä, transnationaalista koulutusta ja tiedon määrittämistä kaupalliseksi vientituotteeksi. Eurooppaistuminen voidaan nähdä alueellisesti suuntautuneena versiona kansainvälistymisestä tai globalisaatiosta, jossa määrittäviä tekijöitä ovat yhteistyö ja liikkuvuus, ja yhtenäisyyden löytäminen eurooppalaisissa tavoissa ja järjestelmissä. Termillä voidaan myös pyrkiä osoittamaan eroavaisuuksia verrattuna muihin maailman alueisiin. (Teichler 2009, 95, viitaten teoksiin Race 1997, Middlehurst 2000 ja Sadlak 2001.) Näiden käsitteiden lisäksi puhutaan usein transnationaalisuudesta eli ylirajaisuudesta (*transnationalism*), jolla viitataan moninaisiin ei-valtiollisiin tahoihin, jotka liikkuvat ja ovat vuorovaikutuksessa kansallisten rajojen yli. Transnationaalisuuden ilmenemismuodot voidaan nähdä todella moninaisina ja rajattomina. (Vertovec 2009, 3.)

Tässä luvussa tulen käsittelemään korkeakoulutuksen kansainvälistymistä eri näkökannoilta. Pyrin antamaan kuvan aiemmasta tutkimuksesta ja avaamaan korkeakoulutuksen kansainvälistymiseen liittyvät tärkeimmät käsitteet. Ensin käsittelen kansainvälistymisen kehitysvaiheita ja motivaatioita korkeakouluissa. Sen jälkeen pyrin hahmottamaan opiskelijaliikkuvuuden käytänteitä, syitä ja seurauksia. Luvun lopuksi avaan vielä ylirajaisen koulutuksen mahdollisuuksia ja epäkoh-tia, ja käyn läpi ylirajaiseen koulutukseen liittyviä käsitteitä.

2.1 Korkeakoulut globalisoituvassa maailmassa

Globalisaatio on tuonut mukanaan mahdollisuuden opiskelijoille ja tutkijoille opiskella ja työskennellä missä tahansa maailman kolkassa, mutta samalla se vahvistaa jo vallitsevaa mahdollisuuksien jakautumista epätasa-arvoisesti (Altbach 2004, 7). Altbach määrittää globalisaation laajoina talouden, teknologian ja tieteen suuntauksina, jotka vaikuttavat suoraan korkeakoulutukseen ja ovat paljolti väistämättömiä. Kansainvälistyminen taas sisältää hänen mukaansa tiettyjä toimintaperiaatteita ja ohjelmia, joita hallitukset, akateemiset järjestelmät ja instituutiot, sekä yksittäiset laitokset tai instituutiot käyttävät tullakseen toimeen globalisoituvassa maailmassa tai hyödyntääkseen globalisaation suomia mahdollisuuksia. (Altbach 2004, 5–6.) Teichler kirjoittaa globalisaation käsitteellä viitattavan ylirajaiseen toimintaan, joka vaikuttaa korkeakoulutukseen sumentaen rajoja, kun taas kansainvälistymisestä puhuttaessa kansallisten järjestelmien voidaan katsoa olevan mukana ylirajaista toimintaa harjoitettaessa. (Teichler 2006, 457.) Kansainvälisten opiskelijoiden määrän lisääntymisen voidaan nähdä olevan osa laajempaa koulutuksen transnationaalistumista, joka on saavutettu muun muassa seuraavilla muutoksilla koulutuspolitiikkaan. Korkeakoulujen välille solmitaan yhä enemmän kumppanuuksia ja osalla yliopistoista on sivukonttoreita eri puolilla maailmaa, jolloin koulutusverkot leviävät. Kansainvälistyminen asetetaan entistä useammin etusijalle korkeakouluinstituutioiden strategiasuunnitelmissa, ja uusia opiskelumahdollisuuksia pyritään luomaan erilaisten verkkokurssien ja verkkoyliopistojen avulla. (Madge, Raghuram & Noxolo 2015, 1.)

Puhe korkeakoulutuksen kansainvälistymisestä saadaan kuulostamaan tänäkin päivänä hyvin ajankohtaiselta, vaikka akateemista liikkuvuutta on ollut havaittavissa jo niin kauan kuin yliopistoja on ollut olemassa (Altbach 2004, 4). Kuten Teichler (2004, 8) huomauttaa, olisi kenties syytä puhua kansainvälistymisen sijaan uudelleenkansainvälistymisestä (*re-internationalisation*), sillä joidenkin arvioiden mukaan 1600-luvulla opiskelijaliikkuvuus Euroopan sisällä oli kymmenen prosentin tasolla, kun taas 2000-luvun vaihteessa noin kahden tai kolmen prosentin tasolla (Neave 2002, 184). On kuitenkin otettava huomioon, että kansainvälistymisen käytänteet ovat ajan saatossa muuttaneet muotoaan hyvin paljon. Kansainvälistyminen voidaan nykyään nähdä yhä tärkeämpänä ja samalla myös haasteellisempänä osana korkeakoulujen toimintaa (Knight 2014, 44). Kansainvälistymistä voi tapahtua niin kotimaassa pysyttäessä kuin ulkomaille mentäessä, toteaa Knight (2004, 17–18), ja huomauttaa, että kansainvälistymisestä puhuttaessa tulisi tämän vuoksi huomioida aina sen moninaiset mahdollisuudet, eikä käyttää esimerkiksi ylirajaista kasvatusta synonyymina kansainvälistymiselle. Knight (2014) hahmottaa kolme ylirajaisen kasvatuksen (*crossborder education*) kehitysvaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa ihmiset ovat liikkuneet opintojen perässä

maasta toiseen, joko koko tutkinnon suorittaakseen tai lyhyemmäksi aikaa tutkimusta tehdäkseen tai opiskelijavaihdossa käydäkseen. Toisessa vaiheessa koulutusohjelmien ja -tarjoajien liikkuvuuden voidaan nähdä yleistyneen. Esimerkiksi internetin välityksellä tapahtuva opetus ja yliopistojen muihin maihin perustamat uudet toimipaikat kertovat tämän kaltaisesta liikkuvuudesta koulutuksen saralla. Kolmanteen vaiheeseen sisältyy myös ihmisten ja koulutusohjelmien sekä -tarjoajien liikkuvuutta, mutta tässä vaiheessa puhutaan jo suunnitelmallisesti rakennetuista koulutuskeskittymistä (*education hub*).

An education hub is a concerted and planned effort by a country (or zone, city) to build a critical mass of education/knowledge actors and strengthen its efforts to exert more influence in the new marketplace of education. (Knight 2011, 225)

Knight (2014, 51) määrittelee kolme koulutuskeskustyyppiä. Opiskelijakeskuksissa koulutetaan paikallisia, maasta muuttaneita ja kansainvälisiä opiskelijoita. Osaamiskeskuksissa pyritään kouluttamaan osaavaa työvoimaa siihen maahan, jossa koulutusta järjestetään. Tieto- tai innovaatiokeskuksissa taas laajennetaan pyrkimyksiä kattamaan koulutuksen lisäksi tiedon ja innovaatioiden tuottaminen ja jakaminen.

Teichler (2009) katsoo kansainvälistymisen kehittyneen 1990-luvulla kohti vastavuoroista liikkuvuutta. Yhdensuuntaisesta liikkuvuudesta, jossa vähemmän kehittyneistä maista opiskelijoita tuli kehittyneempiin maihin, siirryttiin paljolti vastavuoroiseen liikkuvuuteen. Myös kansainvälisyyden toimintaperiaatteita muutettiin selkeämmiksi. Havaittavissa oli myös pyrkimystä yhtenäistää korkeakoulujen kansainvälistymiskäytäntöjä, vaikka tässä pyrkimyksessä ei vielä kovin laajalti onnistuttukaan. 1990-luvun lopussa kansainvälisyys ei sinällään enää näyttäytynyt pääasiana, vaan Euroopan laajuinen yhtenäinen korkeakoulujärjestelmä katsottiin edellytykseksi liikkuvuuden kehitykselle. Teichlerin mukaan 1990-luvun puolivälin jälkeen eurooppalaisten korkeakoulujen kansainvälistymisestä käydyssä keskustelussa voidaan havaita kolme muutosta. Ensinnäkin maailmanlaajuinen liikkuvuus otetaan yhä suuremmassa määrin huomioon. Toiseksi kansainvälisyyttä tarkastellaan laajemmassa mittakaavassa, eli esimerkiksi kansainvälistymistä voidaan katsoa tapahtuvan myös kotimaassa pysyteltäessä. Kolmanneksi globalisaation käsite on kasvattanut suosiotaan ja kansainvälinen kilpailukyky nähdään tavoiteltavana.

Perinteistä kansainvälistymistä ei useinkaan ole liitetty tuottavuuden tavoitteluun, mutta se voi lisätä yliopiston kilpailukykyä, arvostusta ja strategisia liittoutumia (Altbach & Knight 2007, 293). Knight (2004, 22–23) viittaa de Witin (2002) teokseen, ja kirjoittaa, että kansainvälistymistä motivoivat useimmiten sosiaaliset/ kulttuuriset, poliittiset, ekonomiset ja akateemiset syyt. On kuitenkin huomattava, että muitakin motivaatioita kansainvälistymiselle koulutusinstituutioissa on nähtävissä. Knightin (2004) mukaan uudenlaisiksi kansainvälistymisen perusteluiksi kansallisella

tasolla voidaan lukea henkilöstön kehittäminen (*human resources development*), strategiset liittoumat (*strategic alliances*), kaupallinen vienti (*commercial trade*), kansallisvaltion kehittäminen (*nation building*) ja sosiaalisten sekä kulttuuristen perustelujen kehitys (*social/cultural development*). Henkilöstön kehittämisellä tarkoitetaan lahjakkaimpien ja älykkäimpien kansainvälisten opiskelijoiden ja akateemikkojen houkuttelemista omaan maahan parantamaan kilpailukykyä niin tieteen, teknologian kuin taloudenkin alalla. Strategisilla liittoumilla viitataan tilanteeseen, jossa eri maiden välisten liittoutumien syyt ovat selvästi muuttuneet kulttuurisista taloudellisiksi. Kaupallisella viennillä kuvataan intressiä harjoittaa koulutusvientä yhä enemmän taloudellisista syistä ja madaltaa kynnystä ulkomailla opiskeluun mahdollisimman paljon erinäisillä sopimuksilla ja säännöksillä. Kansallisvaltion kehittämisellä viitataan maihin, jotka eivät ole kiinnostuneet niinkään koulutusviennistä vaan koulutuksen tuomisesta omaan maahan, jotta kansalle voitaisiin tarjota korkeakoulutusta jota ei muuten ole tarjolla. Sosiaalisten sekä kulttuuristen perustelujen kehityksellä taas pyritään tuomaan ilmi, että vaikka sosiaaliset ja kulttuuriset perustelut kansainvälistymiselle ovat edelleen tärkeitä, eivät ne ole yhtä merkityksellisiä kuin taloudelliset ja poliittiset perustelut. Toiveena on, että sosiaaliset ja kulttuuriset perustelut saavuttaisivat saman painoarvon kuin taloudelliset ja poliittiset perustelut. (Knight 2004, 22–25.)

Myös Nokkala (2007) tarkastelee kansainvälistymisen perusteluita, jaotellen tarkastelunsa yksilöiden, yliopistojen ja valtion tasolle. Hän nimeää kansainvälistymisen diskursseiksi kansainvälistymisen yksilön kasvuna, kansainvälistymisen yliopistojen uudelleenmäärittelynä ja kansainvälistymisen maan avautumisena. Kansainvälistyminen yksilön kasvuna käsittää korkeakoulujen kansainvälistymisestä johtuvat yksilön henkilökohtaisen ja ammatillisen kasvun kokemukset, jotka voivat olla seurausta joko itse hankituista kansainvälistymisen kokemuksista tai kansainvälistyvän työelämän vaatimuksista. Kansainvälistyminen yliopistojen uudelleenmäärittelynä pitää sisällään ajatuksen siitä, että yliopistojärjestelmä, sen strategiat ja toiminnot pitää määritellä uudelleen tai että näin on jo tapahtunut. Diskurssissa painottuu ajatus kansainvälisyyden läpileikkaavuuden edellytyksestä yliopistoissa. Kansainvälistyminen maan avautumisena taas kuvaa kansainvälisyyden tilaa vertauskuvallisesti avautumisena muun muassa muiden kulttuurien ymmärtämiselle ja käytännön toimina avaamalla esimerkiksi ovet ulkomaisille työntekijöille. (Nokkala 2007, 207–209.)

2.2 Opiskelijaliikkuvuus

OECD:n raportin (2017, 295) mukaan ulkomaisten opiskelijoiden määrä koko maailmassa on kasvanut vuodesta 1995 vuoteen 2015 1,7 miljoonasta 4,6 miljoonaan. Ulkomailla opiskelu mahdollistaa laadukkaan koulutuksen saamisen, muidenkin kuin kotiyliopiston tarjoamien tietojen hank-

kimisen ja pääsyn lähemmäksi paikallisia työmarkkinoita. Yhä globalisoituvilla työmarkkinoilla arvostetaan ulkomailla opiskelua itsessään, ja myös sen kautta karttuvaa kieliosaamista ja tietoutta eri yhteiskunnista. (OECD 2017, 286.) Liikkuvuutta, jonka tarkoituksena on hankkia tietoutta, jota ei kotimaassa ole mahdollista saavuttaa, kutsutaan vertikaaliseksi liikkuvuudeksi. Tämän kaltaista liikkuvuutta on usein havaittavissa kehitysmaiden ja niin akateemisesti kuin taloudellisesti korkealle sijoittuvien maiden välillä. Horisontaaliseksi liikkuvuudeksi taas kutsutaan liikkuvuutta sellaisten maiden välillä, joiden akateemiset ja taloudelliset saavutukset ovat samalla tasolla, jolloin mahdollisuutena on laajentaa tietoutta ja kulttuurienvälistä ymmärrystä. Horisontaalista liikkuvuutta harjoitetaan usein lyhyempinä ajanjaksoina kuin vertikaalista liikkuvuutta, ja silloin myös usein mennään maihin, joiden kulttuuri ei eroa kovin suuresti oman maan kulttuurista. (Teichler 2004, 14; Rizva & Teichler 2007, 458.)

Teichler kirjoittaa artikkelissaan, että opiskelijaliikkuvuudesta puhuttaessa on tärkeää ottaa huomioon käsitteiden *mobile student* ja *foreign student* erot, sillä ulkomailta tuleva opiskelija ei välttämättä ole harjoittanut liikkuvuutta (*mobility*) opiskelujen takia, vaan on saattanut asua maassa jo ennen opiskelujen aloittamista. Löytyy myös tapauksia, joissa henkilö muuttaa ulkomailta takaisin kotimaahansa opiskelujen perässä. Teichler kuvaa nykyistä tilannetta seuraavasti: “[...] the more internationally mobile people become, the less their nationality is an indication of mobility.” (Teichler 2009, 96.) Puhuttaessa kansainvälistymisestä ajatellaan usein lähinnä opiskelijaliikkuvuutta ja liikkuvien massojen jatkuvaa kasvua (Knight 2012, 20). Opiskelijoiden lisääntyvästä liikkuvuudesta puhuttaessa on kuitenkin myös otettava huomioon, että vain hyvin pienellä määrällä opiskelijoita todella on mahdollisuus muuttaa muualle opiskelemaan, ja vaikka mahdollisuus muuttamiseen olisikin, eivät mahdollisuudet opiskelujen keston, kohdemaan ja opinto-ohjelman suhteen ole lainkaan tasavertaiset. (Dervin & Machart 2015, 8.)

Korkeakoulutuksen muutokset johtuvat suurissa määrin laajoista muutoksista poliittisessa ilmapiirissä, mutta myös muilla yhteiskunnallisilla muutoksilla on seurauksia. Brooksin ja Water- sin (2011) mukaan lisääntyneen opiskelijaliikkuvuuden syiksi voidaan nähdä ensinnäkin nuorten ihmisten kokemus matkustelusta nykyään yleisesti ottaen merkityksellisenä osana elämää, jolloin opiskelijaliikkuvuus näyttäytyy luonnollisena osana opintojen suorittamista. Toiseksi, jos opiskelijalla on ajatus työskentelystä ulkomailla valmistumisen jälkeen, opiskelijavaihto saatetaan nähdä mahdollisuutena päästä helpommin kyseiseen maahan työskentelemään, tai opiskelijavaihtoa tarkastellaan kokeiluna varsinaista ulkomaille muuttoa silmällä pitäen. Kolmanneksi opiskelijavaihto nähdään usein mahdollisuutena erottua massasta työmarkkinoilla, sillä yliopistokoulutuksen omaavien työnhakijoiden määrä on kasvanut suuresti. Neljänneksi korkeakouluinstituutiot ovat muokanneet opinto-ohjelmiaan kansainvälisempään suuntaan. Tällä pyritään niin houkuttelemaan kan-

sainvälisiä opiskelijoita, kuin myös palvelemaan paikallisia opiskelijoita, jotka haluaisivat sisällyttää opiskeluihinsa kansainvälistä näkökulmaa. Viidenneksi ulkomailla opiskelua painotetaan merkittävänä mahdollisuutena kehittää kulttuurienvälistä osaamista, jota etenkin työmarkkinoilla nykyään arvostetaan. Brooks ja Waters (2011) kuitenkin huomauttavat, että useista lisääntyneen liikkuvuuden positiivisista seurauksista huolimatta kansainvälinen korkeakoulutus nykyisessä muodossaan on tuonut mukanaan myös paljon negatiivisia vaikutuksia, ja yhdeksi vaikutukseksi voidaan jopa katsoa koulutuksellisen ja sosiaalisen epätasa-arvon kasvaminen. (Brooks & Waters 2011, 136–159.)

Erityisesti lisääntyvän liikkuvuuden mukanaan tuoma huoli aivovuodosta (*brain drain*) on herättänyt keskustelua siitä, onko järkevää avustaa kehittyvissä maissa asuvia opiskelijoita lähtemään ulkomaille opiskelemaan, sillä suurella todennäköisyydellä he eivät enää kotimaahansa tule palaamaan, ja hankittu osaaminen kerääntyy maihin, joissa korkeatasoista koulutusta tarjotaan. Tutkimusten mukaan suuntaus on yhä enenevissä määrin se, että opiskelijat ja tutkijat ovat kiinnostuneita useiden tutkintojen suorittamisesta ja työkokemuksen keräämisestä ulkomailla ennen kotimaahan paluuta, jolloin voidaankin puhua korkealle koulutettujen kiertämisestä paikasta toiseen käsitteillä *brain circulation* tai *brain sharing*. Tämän kaltaisilla termeillä kuitenkin peitellään sitä tosiasiaa, että joissain maissa aivovuoto on todellinen ongelma, joka saattaa vaikuttaa koko kansantalouteen. Vaikka teknologia ja sosiaaliset verkostot ovatkin mahdollistamassa koulutettujen ihmisten jakautumista tasaisemmin, on kilpailu älykkäimmistä opiskelijoista ja tutkijoista kuitenkin todella kovaa, eikä sille näy loppua. (Knight 2012, 28.)

Korhonen (2016) kirjoittaa kansainvälisten opiskelijoiden mahdollisuuksista Suomen työmarkkinoilla ja toteaa, että kielimuuri ja sosiaalisten verkostojen puute ovat merkittäviä haittatekijöitä työllistymisessä. Mahdollisuusansa -termillä (*opportunity trap*) pyritään kuvaamaan tilannetta, jossa hakijoiden runsaudesta johtuen vain harva voi saada koulutustaan vastaavan työpaikan (Brown 2006). Koulutuksen luomien mahdollisuuksien ja keskiluokkaistumisen lisääntyessä yhä suurempi ihmismassa pyrkii kouluttautumaan mahdollisimman korkealle, sillä sen katsotaan olevan paras tapa päästä ylemmäs sosio-ekonomisella asteikolla. Tämä kuitenkin johtaa siihen, että kilpailu muuttuu jatkuvasti kovemmaksi ja yhä harvemmalla on mahdollisuus päästä haluamaansa kouluun tai saada tavoittelemansa työpaikka. (Brown 2006.) Korhonen (2016) toteaaakin erilaisista kulttuureista tulevien kansainvälisten opiskelijoiden putoavan tietynlaiseen kulttuurienväliseen tilaan, jossa heikosti toteutettu integraatio korkeakouluopiskelujen aikana johtaa ongelmiin muun muassa kielitaidon kehittämisessä ja sosiaalisten verkostojen kartuttamisessa. Tällöin mahdollisuus kouluttautua ei enää sinällään autakaan etenemään, sillä mahdollisuudet olla osa suomalaista yhteiskuntaa eivät ole samanlaiset kuin suomalaisilla opiskelijoilla, joilla kotimaisten työmarkkinoi-

den kieli on tuttu ja joille on tarjottu mahdollisuudet luoda verkostoja opiskeluaikana. (Korhonen 2016.)

2.3 Ylirajainen korkeakoulutus

UNESCO ja Euroopan neuvosto ovat määritelleet ylirajaisella koulutuksella tarkoitettavan sellaisia korkeakoulutuksen opinto-ohjelmia, kursseja tai koulutuspalveluita, joiden opiskelijat eivät sijaitse samassa maassa kuin missä alkuperäinen koulutusinstituutio sijaitsee (UNESCO and Council of Europe, 2001). Ylirajaisen koulutuksen englanninkieliset termit *transnational education* ja *cross-border education* näyttäytyvät usein hyvin samansisältöisinä. Knight (2016, 36) perustelee käsitteen *transnational education* suosiota sillä, että sitä käytetään useammin jokapäiväisessä puheessa, mutta huomauttaa, että *crossborder education* on käytössä useissa julkisissa dokumenteissa (esimerkiksi UNESCO:n ja OECD:n julkaisut). *Crossborder education* -termin huomioima rajojen merkitys kansalliselle koulutuspolitiikalle ja säännöksille voidaan myös nähdä tarkempana ja paremmin kuvailevana sisällöltään kuin *transnational education*, joka painottaa akateemisten ohjelmien ja niiden tarjoajien liikkumista eri maiden välillä. (Knight 2016, 36.) Ylirajaisen koulutuksen käsitteen määrittely on ongelmallista johtuen toiminnan sijoittumisesta eri maiden alueille. Käsitteen liian yksityiskohtainen määrittely rajaa helposti pois osan toiminnoista, kun taas liian yleistävä määrittely saattaa aiheuttaa sekaannusta ylirajaisen koulutuksen toteuttamisessa ja toteutuksen arvioinnissa. (Knight 2016, 37.)

Ylirajaisen koulutuksen voidaan nähdä varsinaisesti tehneen tulonsa 1990-luvulla, kun tavallisen opiskelijaliikkuvuuden sijaan kysyntää alkoi olla myös koulutuksentarjoajille, jotka tulivat opiskelijoiden luo ilman että opiskelijoiden tarvitsi harjoittaa liikkuvuutta. Tytärkampusten opiskelijat eivät kuitenkaan ole vain kyseisen maan kansalaisia, vaan opiskelijoita tulee myös muista maista. Opiskelijaliikkuvuutta ei siis pelkästään harjoiteta niihin maihin, joissa emoyliopisto sijaitsee, vaan myös toisissa maissa sijaitsevat tytärkampukset saattavat näyttäytyä houkuttelevina. (Knight 2016, 35–36.) Ylirajaista koulutusta harjoitetaan laadukkaan korkeakoulutuksen kovan kysynnän vuoksi ja koska tarjonta perustuu kysyntään, määrittyy myös kurssitarjonta useimmiten kysynnän perusteella (Martin & Peim 2011, 133; Bok, 2003 ja Independent, 2004 mukaan).

Knight (2016) on kehittänyt rungon, jonka avulla hän määrittelee ylirajaisen koulutuksen rakentumisen. Ensinnäkin ylirajainen koulutus voi toimia joko yhteistyössä paikallisen korkeakoulutusinstituution kanssa tai itsenäisesti, ilman paikallisten kanssa tehtyä yhteistyötä koulutuksen suunnittelun ja koulutuksen tarjoamisen suhteen. Knight sisällyttää esimerkkeinä yhteistyökategoriaan ensinnäkin koulutukset, joissa joko samaan todistukseen voidaan merkitä kummankin yhteis-

työyliopiston leimat, todistuksia annetaan kaksi, yksi kummaltakin yliopistolta, tai todistuksia annetaan kolme tai useampia, yksi kultakin yhteistyötaholta (*joint/double/multiple degree programs*). Toiseksi hän sisällyttää tähän ryhmään myös paikalliset korkeakoulutusinstituutiot, jotka on perustettu ja kehitetty yhteistyössä ulkomaisen korkeakoulutusinstituution kanssa (*co-founded or codeveloped institutions*). Ja kolmanneksi koulutukset, joiden sisältö tuotetaan ulkomaisen koulutusinstituution toimesta, ja joissa todistus voidaan antaa joko ainoastaan emoyliopiston, tai sekä emoyliopiston että paikallisen yhteistyöyliopiston toimesta, ja joissa käy sekä vierailevia luennoitsijoita ulkomaisesta emoyliopistosta että paikallisen yhteistyöyliopiston luennoitsijoita (*twinning program*). Itsenäisesti toimivien koulutuksentarjoajien koulutuksista Knight antaa esimerkkeinä ensinnäkin kansainväliset tytärkampukset, jotka toimivat lähinnä emokampuksen toteuttamina, ilman yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa (*international branch campus*). Toiseksi Knight nimeää franchising periaatteella toimivat yliopistot, joissa yksityiset korkeakoulutus-instituutiot tarjoavat kohdemaassa ulkomaisen emoyliopiston suunnittelemaa opetussisältöä (*franchise university/provider*). Ja kolmanneksi hän ottaa vielä esiin verkkokurssit ja etäopetuksella toteutettavat koulutukset, joissa opiskelijat voivat sijainnistaan huolimatta ottaa osaa tietyn emoyliopiston opetustarjontaan (*distance education*). Tämänkaltaisen koulutus voi olla paikallisesti tuettua. Erityisen tunnetuksi etäopetuksen muodoksi ovat nousseet avoimet massaverkkokurssit (*massive open online course, MOOC*) (Larsen 2016, 132). (Knight 2016, 41–42 ja myös Larsen 2016, 125.)

Tämä ylijaraisen koulutuksen tilaa ja käytänteitä avaava runko on Larsenin (2016, 125) mukaan hyödyllinen, sillä se auttaa ymmärtämään, kuinka palveluntarjoajien harjoittaessa liikkuvuutta myös koulutussisältöjen pitää kyetä muuntumaan, kun taas aikaisemmissa tutkimuksissa koulutussisältöjen ja koulutuksen tarjoajien liikkuvuus (*program and provider mobility*) on eritelty omiksi kategorioikseen. Larsenin (2016) mukaan ylijaraista koulutusta tarkasteltaessa sen ei voida nähdä rajoittuvan vain kahden osapuolen, kuten esimerkiksi korkeakoulujen välille, vaan ylijarainen koulutus käsittää verkostoituneita suhteita, jotka ovat nivoutuneita, monikerroksisia ja liikkuvia. Näin ollen paikalliset ja globaalit käytänteet vaikuttavat toisiinsa ja muuttavat toisiaan. Sen lisäksi, että opiskelijoiden, ohjelmien ja palveluntarjoajien liikkuvuuden rajat ovat sumentuneet, myös yliopistojen tilan ja paikan käsitteet ovat muuttuneet niin paljon, ettei kotimaisia ja ulkomaisia yliopistoja, eikä kotimaassa tai ulkomailla tapahtuvaa kansainvälistymistä enää ole tarpeen erottaa. Opiskelijat voivat kotimaassaan opiskella internetin kautta ulkomaalaisen yliopiston kursseja, tai jopa opiskella ulkomaalaisen yliopiston tytärkampuksella omassa kotimaassaan, vaikka opintojen sisältö on tuotettu toisessa maassa. (Larsen 2016, 141.)

Ulkomaisten instituutioiden tytärkampuksilla opiskeleminen nähdään usein hienona mahdollisuutena saada kansainvälisesti arvostettu koulutus, mutta Leung ja Waters (2013) tuovat esiin

ylirajaisen koulutuksen negatiivisia puolia tarkastellessaan brittiläisten yliopistojen Hong Kongissa sijaitsevien tytärkampusten opiskelijoiden kokemuksia opiskelusta. Tutkimuksessa oli havaittu, että vaikka ulkomaisten yliopistojen tytärkampukset usein tekevät yhteistyötä arvostettujen paikallisten korkeakouluinstituutioiden kanssa, ei ylirajaisissa koulutusohjelmissa opiskelevilla opiskelijoilla ollut samoja oikeuksia ja mahdollisuuksia kotimaisten yliopistojen opiskelijoiden kanssa, huolimatta heidän maksamistaan korkeista lukukausimaksuista. Pelkästään rajallisiin tiloihin ja resursseihin liittyvät epätasa-arvoiset mahdollisuudet eivät olleet ongelmana ylirajaisissa koulutusohjelmissa opiskelevilla opiskelijoilla, vaan myöskään muun muassa e-aineistoihin ja langattomaan nettiyhteyteen kampuksella ei annettu samanlaisia mahdollisuuksia kuin kotimaisissa yliopistoissa opiskeleville. Ylirajaisten koulutusohjelmien opiskelijat kokivat myös jäävänsä paitsi opiskelijatapahtumista ja opiskeluun liittyvästä yhteisöllisyyden kokemuksesta, eivätkä he usein kyenneet muodostamaan minkäänlaista suhdetta myöskään ulkomaisiin opettajiinsa, sillä vierailevat opettajat viipyivät tytärkampuksilla vain hyvin lyhyen ajanjakson ajan. Brittiyliopistojen ylirajaisen koulutusohjelmien mainostama englanninkielen kehitys opiskelujen lomassa ei myöskään aina ollut todellisuutta, sillä vaikka vierailevat luennoitsijat käyttivät luentokielenä englantia ja opiskelijat pitivät esitelmiä silloin tällöin englanniksi, opiskelijoiden oma kokemus oli, että kommunikointi ja opiskelu yleisesti ottaen tapahtuivat kuitenkin kotimaan kielellä. (Leung & Waters 2013.)

3 KORKEAKOULUTUKSEN MARKKINOISTUMINEN JA KOULUTUSVIENTI

Suomalaisen koulutusviennin vahvuudeksi voidaan katsoa keskusteleisuus ja yhdessä oppiminen vastaanottajamaan kanssa. Kun ulkomailla koulutusvientiä harjoitetaan usein viemällä kohdemaan kotimaassa hyväksi todettuja valmiita koulutusohjelmia tai oppimateriaaleja, ottamatta huomioon kohdemaan kansallisia piirteitä, näyttäytyy suomalainen kohdemaan tarpeisiin räätälöity koulutusvienti tuoreena ja erilaisena. (Polso 2015.) Schatz kuitenkin kirjoittaa, että suomalaisen koulutusviennin ongelmaksi voidaan nähdä vientituotteen määrittelemättömyys ja koordinoinnin puute. Hän nostaa esiin koordinoinnin puutteesta johtuvan kilpailun suomalaisten toimijoiden välillä, ja toteaa, että yhteistyöllä voitaisiin saavuttaa parempia tuloksia. (Schatz 2015, 333.) Sahlbergkin huomauttaa suomalaisilta puuttuvan omalaatuisia koulutuksen palveluita, joita ulkomaille voitaisiin markkinoida. Sen sijaan suomalaisten erikoistaitona voidaankin nähdä olevan koulutusjärjestelmien suunnittelu ja rakentaminen. (Sahlberg 2012, 18–19.) Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) koulutusviennin määritelmässäänkin puhutaan koulutusjärjestelmän kehittämisestä.

Koulutusvienniksi voidaan lukea kaikki koulutukseen, koulutusjärjestelmään tai osaamisen siirtoon pohjautuva liiketoiminta, josta muotoillusta tuotteesta tai palvelusta ulkomainen taho maksaa. Kansainvälisesti koulutusviennin merkittävien volyymien tulee tulla tutkinto-opiskelusta perityistä lukuvuosimaksuista ja koulutusjärjestelmän kehittämiseen liittyvästä kansainvälisestä arviointi-, oppimateriaali- ja konsultointiliiketoiminnasta. Muitakin mahdollisuuksia on, esim. myös perinteisen teollisuusviennin ohella viedään yhä useammin suomalaista osaamista. (OKM 2016, 3.)

Suomessa on perinteisesti painotettu tasa-arvoisia mahdollisuuksia koulutukseen. Lukukausimaksut on otettu käyttöön Suomessa EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta vuoden 2017 syksyllä osissa korkeakouluja, mutta Lindberg (2011, 33) huomauttaa viitaten Opetus- ja kulttuuriministeriön strategialinjaukseen (OKM 2010), että Suomen hyvät mahdollisuudet koulutusvientiin, muillakin tavoin kuin lukukausimaksuja ulkomaalaisilta opiskelijoilta perimällä, tulee ottaa huomioon. Kyseisessä opetusministeriön vuonna 2009 asettaman työryhmän valmiste-

lemassa koulutusvientistrategiassa (OKM 2010) vientinä nähdään kaikki liiketoiminta, jossa asiakkaat ovat ulkomailla. Merkitystä ei ole sillä, missä tai miten koulutus tapahtuu. Koulutusvienniksi lasketaan siis niin ulkomailta opiskelijoiden tulo Suomeen osallistumaan koulutukseen, josta he maksavat lukukausimaksuja, kuin myös suomalaisten toimijoiden harjoittama maksullinen koulutuksen vienti kohdemaahan. (OKM 2010, 7.)

3.1 Korkeakoulutus vientituotteena

Valtioiden toimiessa ympäri maailmaa useimmiten korkeakoulutuksen suurimpina rahoittajina, on niillä myös valtava kiinnostus siihen, kuinka rahat käytetään ja minkälaista hyötyä kyetään tuottamaan. Ei siis ole ihme, että valtiot odottavat korkeakoulujen keräävän tuottoja perimällä kansainvälisiltä opiskelijoilta lukukausimaksuja, mahdollistavan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisen tutkimuksillaan ja tuottavan koulutettuja kansalaisia valtion taloudellisen kasvun jatkumon takaamiseksi. Rahoittaessaan korkeakoulutusta, valtio haluaa korkeakoulujen toimivan sen asettamien sääntöjen ja toiveiden mukaan. (Davis & Farrell 2016, 1.) Sen lisäksi, että korkeakoulujen tulee usein toimia valtion säädösten mukaan, nähdään korkeakoulujen välinen kilpailu myös tärkeänä (Davis & Farrell 2016, 46). Korkeakoulujen välisen kilpailun voidaan yhtäältä nähdä perustuvan ajatukselle, että arvoasteikolle sijoitettavat instituutiot ovat toisiinsa verrattavissa ja että ne pyrkivät samaan päämäärään. Kuitenkin huomioon on otettava, että kaikissa vertailuissa tulokseen vaikuttavat kyseiseen vertailuun valitut kriteerit. (Davis & Farrell 2016, 40.) Joissain maissa osa korkeakouluista on jopa palkannut työntekijöitä suunnittelemaan, kuinka korkeakoulun olisi mahdollista päästä paremmille sijoille vertailuissa, vaikka vertailut eivät sinällään kerro yleensä mitään opiskelijoiden tyytyväisyydestä tai opetuksen laadusta. (Davis & Farrell 2016, 47).

Vaikka korkeakoulujen brändiä voidaan suunnitella ja kehittää, korkeakouluja vertailtaessa brändi ei sinällään ole se, joka vetää puoleensa opiskelijoita ja tutkijoita. Yliopistoista puhuttaessa brändi koostuu maineesta, joka yliopistolla on. Tutkinnot, joita yliopistossa voi opiskella ja tutkimustulokset, joita yliopistossa tuotetaan, ovat merkityksellisiä vain, jos yliopistoon luotetaan ja sitä arvostetaan. Yliopiston maineen kohottamiseen ja niin sanotun brändin luomiseen voidaankin yltyä opiskelijoiden saavutuksien kautta. Opiskelijoiksi valitaan siis ihmisiä, joiden arvellaan menestyvän hyvin niin opiskeluissa kuin valmistuttuaan, ja tätä kautta yliopisto saavuttaa tunnettuutta ja arvostusta. (Temple 2011, 115–116.)

Yliopistojen välisestä kilpailusta keskusteltaessa ei tule myöskään unohtaa kilpailun läheistä yhteyttä yhteistyön kanssa. Kilpaillessaan toistensa kanssa yliopistojen tärkeänä valttina on jatkuvasti mahdollisimman laaja yhteistyö muiden kilpailevien yliopistojen kanssa, sillä sitä kautta

oman yliopiston tarjontaan on mahdollista saada täydennystä muun muassa vierailevien luennoitsijoiden ja mielenkiintoisten opiskelijavaihtosopimusten kautta. (Luijten-Lub, Van der Wende & Huisman 2005, 150 ja Van der Wende 2007, 283.) 1980-luvulle saakka opiskelijaliikkuvuuden syyt olivat lähinnä sosiaalisia, poliittisia, kulttuurisia ja akateemisia, kun taas nykyään taloudelliset syyt näyttäytyvät tärkeinä (Luijten-Lub et. al. 2005, 156).

Korkeakoulutuksen maksullisuudesta puhuttaessa opiskelijoita tarkastellaan usein asiakkaina, mutta Madge, Raghuram ja Noxolo (2015, 12–13) esittävät toisenlaisen ajatuksen. He kirjoittavat viitaten myös Raghuramiin (2013), että päästäessämme irti ajatuksesta opiskelijoista asiakkaina, voimme havaita että liikkuvuus tuottaa tietoa, eivätkä kansainväliset opiskelijat pelkästään vie tietoa mennessään, vaan he myös tuovat ja luovat sitä. Davis ja Farrell (2016, 52–54, viitaten Cheney, McMillan & Schwartzman (1997), Bay & Daniel (2001) ja Stone (1995)) avaavat kritiikkiä, jota opiskelijoita koskeva asiakas- tai kuluttaja-ajattelu saa osakseen. Syitä kritiikkiin kuluttaja-ajattelun vallitessa ovat muun muassa, että opiskelijat eivät tällöin välttämättä näe itseään osana yliopistoa, vaan vain palvelun vastaanottajina, vastuu oppimisesta asetetaan opetushenkilökunnan, ei opiskelijoiden harteille, ja varoja saatetaan laittaa turhiin asioihin, kun seurataan vain opiskelijoiden eli asiakkaiden toivomuksia, eikä tarkastella sitä, mikä yhteiskunnassa on tärkeää ja millaista tietoutta opiskelijat tulevat tarvitsemaan.

Vaikka lukukausimaksujen periminen tuottaakin erilaisia ristiriitoja, muun muassa sen takia, että Suomessa koulutuksen on haluttu sosiaalipoliittisista syistä ja arvoista johtuen olevan kaikille ilmaista, olisi arveluttavaa myös se, jos ulkomailta tulevilta opiskelijoilta ei lukukausimaksuja perittäisi lainkaan. Ulkomailta tulevat opiskelijat useimmiten muuttavat opintojensa jälkeen pois Suomesta, eivätkä jää Suomeen maksamaan veroja, jolloin yhtälöstä tulee negatiivinen, ja tavallaan voidaan katsoa suomalaisten veronmaksajien kustantavan kansainvälisten opiskelijoiden opinnot Suomessa. Ainakin osalle ulkomailta tulevia opiskelijoita voidaan siis katsoa olevan perusteltua asettaa lukukausimaksuja, suomalaisen tasa-arvoisen koulutuksen jatkumisen takaamiseksi. (Cai & Kivistö 2013, 57.)

Yliopiston tehtävä on perinteisesti ollut tutkimuksen kautta luoda tietoa ja opetuksen kautta levittää sitä. Nykyään sivistystä ja tietoa ei arvosteta niinkään itsessään, vaan arvostus liittyy tiedon käyttämiseen työkaluna esimerkiksi työelämässä. Jatkuvan globalisaation seurauksena yliopiston tärkeänä tehtävänä voidaan nähdä myös opiskelijoiden valmistaminen maailmaan, jossa kaikki ovat yhteydessä kaikkiin ja kaikkea tuotetaan kaikkialla. Kansainväliset oppimisympäristöt niin opetussisällön kuin opetettavan ryhmänkin puolesta ovat siis tärkeitä osaavaa ja sopeutuvaa työvoimaa koulutettaessa. Tarkasteltaessa koulutusvientiä lukukausimaksujen perimisenä, voidaan sen katsoa etenkin Isossa-Britanniassa kansainvälistäneen yliopistoja. Kansainvälisen yliopistoympä-

ristön luominen ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista, sillä ainoastaan kansainvälisten opiskelijoiden houkutteleva ympäristö ei riitä. Koko organisaation, opetussisällöistä toimintamalleihin ja opiskelijoista henkilökuntaan, on sitouduttava kansainvälisyyden edistämiseen ja ylläpitämiseen, jotta kansainvälinen yliopistoympäristö olisi saavutettavissa. (Healey 2017.) Simonsen, Hammershøy ja Miller (painossa) kirjoittavatkin toimivien kansainvälisten ohjelmien edellyttävän hallinnolta ja opettajilta enemmän panosta, jotta haasteet kansainvälisten opiskelijoiden opettamisessa voitaisiin nähdä mahdollisuuksina.

Eurooppalaisten valtioiden pyrkiessä houkuttelemaan kansainvälisiä opiskelijoita yliopistoihinsa, voidaan etenkin seuraavanlaisia odotuksia nähdä esiintyvän. Ensinnäkin tuottojen kerääminen nähdään tärkeänä osana kansainvälisten opiskelijoiden rekrytointia. Toiseksi pyritään houkuttelemaan lahjakkaita kansainvälisiä opiskelijoita, jotta eurooppalaisille työmarkkinoille saataisiin hyvää työvoimaa. Kolmanneksi eurooppalaisissa yliopistoissa opiskelevien kansainvälisten opiskelijoiden toivotaan parantavan kulttuurista tietoisuutta ja ymmärrystä eri maiden välillä, jonka avulla akateemisen yhteistyön lisäksi myös taloudellinen yhteistyö ja suhteet kehittyisivät. (Cai 2005.) Myös OECD:n ylläpitämästä koulutusta koskevassa dokumentissa on kuvailtu neljää samankaltaista lähestymistapaa, joilla ylläpitämiä kolmannen asteen koulutuksen tavoitteita voidaan kuvata. Nämä lähestymistavat ovat tuoton kerääminen (*revenue-generating*), osaavien maahanmuutto (*skilled migration*), kapasiteetin rakentaminen (*capacity-building*) ja yhteisymmärrys (*mutual understanding*). (OECD 2004.) Cai, Hölttä ja Lindholm (2013) huomauttavat kuitenkin ristiriidoista tämän kaltaisten lähestymistapojen välillä. Tuoton kerääminen on erittäin talouspainotteista, yhteisymmärryksen rakentaminen taas sisältää poliittisia, kulttuurisia, akateemisia ja kehitysavun tavoitteita, ja lahjakkaiden maahanmuutto taas sinällään kattaa myös yhteisymmärryksen tavoitteet, mutta painottaa kuitenkin työmarkkinoiden tarpeita. (Cai, Hölttä & Lindholm 2013, 145.)

Länsimaisen tiedon pitäminen ensisijaisena ja oikeana on hyvin yleinen ajattelumalli, toteavat Haapakoski ja Stein (painossa). He kirjoittavat tottumuksesta määrittää länsimaisten koulutusinstituutioiden tiedot ja taidot hyödyllisiksi, sivuuttaen tällöin muualla tuotettavan tiedon arvon. Muualta kuin länsimaista tulevien opiskelijoiden katsotaan hyötyvän suuresti päästessään osalliseksi länsimaista tietoa ja osaamista, ja samaan aikaan nämä kansainväliset opiskelijat arvotetaan länsimaissa hyvin korkealle, kun heidät yritetään houkutella aivovuodon mallin mukaan kasvattamaan korkeasti koulutettujen työntekijöiden joukkoa. Haapakoski ja Stein (painossa) ottavat esiin hyvin mielenkiintoisen asianhaaran, huomauttaessaan jopa aivovuodon mahdollistamista kritisoivien tarkastelevan länsimaisen koulutuksen tarjoamaa tietoa ensisijaisena ja arvokkaana. Tietotalous, jossa tietoa tarkastellaan kilpailutekijänä, voidaan siis nähdä äärimmäisen ristiriitaisena. (Haapakoski & Stein, painossa.)

3.2 Kansainvälistymisestä koulutusvientiin – strategiadokumenttien tarkastelua

Tarkasteltaessa Opetusministeriön julkaisemaa Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaa 2009–2015 (OPM 2009) ja Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemaa Koulutusviennin tiekarttaa 2016–2019 (OKM 2016) voidaan havaita, että vuonna 2009 julkaistussa dokumentissa puhutaan lähinnä vielä kansainvälistymisestä korkeakouluissa, kuten jo dokumentin nimikin antaa ymmärtää, kun taas vuonna 2016 julkaistu dokumentti kohdentaa huomionsa koulutusvientiin ja sen mahdollisuuksiin. Seuraavaksi pyrkimyksenäni on vertailla näiden dokumenttien sisältöjä ja havaita mahdollisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Opetusministeriön (OPM 2009) julkaisemassa Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa painotetaan aidosti kansainvälisen korkeakouluyhteisön muodostamisen tärkeyttä, ja tähän pyritään niin henkilöstön kuin opiskelijoidenkin liikkuvuudella ja yhteistyöllä kansainvälisten toimijoiden kanssa. Kaikki korkeakoulutuksen osa-alueet tulisi kyetä kansainvälistämään, jotta kansainvälisyys ei olisi vain yksi osa korkeakoulutusta vaan läpi järjestelmän kulkeva punainen lanka. Opiskelija-liikkuvuudessa tärkeää on muualta kuin kotimaasta hankitun osaamisen tunnustaminen. (OPM 2009, 26–31.) Kansainvälisen tutkimusyhteistyön merkitystä korostetaan, sillä se vaikuttaa opetuksen laatuun korkeakouluissa, ja tätä taas pidetään laadun ja vetovoiman edellytyksenä. Suomeen saapumista ja integroitumista tukevat palvelut nähdään tärkeinä, jotta Suomea tarkasteltaisiin kansainvälisesti kiinnostavana vaihtoehtona niin opiskelijoille kuin tutkijoillekin. Yhteistyö nähdään merkityksellisenä niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla, ja panostusta tutkimusinfrastruktuureihin edellytetään, jotta kansainvälisiin tutkimushankkeisiin päästäisiin yhä useammin mukaan. (OPM 2009, 33–37.) Kansainvälistymisstrategiassa (OPM 2009) tarkastellaan myös koulutusta vientituotteena ja todetaan, että se tukee kansainvälistymistä ja antaa Suomelle näkyvyyttä maailmalla. Osaamisen viennin katsotaan johtavan yhä enenevässä määrin opiskelijan ja kuluttajan näkökulman huomioon ottamiseen korkeakouluissa. Markkinointi nähdään korkeakoulujen tehtäväksi ja motivaattoriksi nimetään lisätulot, joita maksullisista koulutuspalveluista on mahdollista saada. Yhteistyön merkitystä korkeakoulujen välillä kansallisella tasolla pidetään tärkeänä, jotta Suomi pienenä maana onnistuisi paremmin koulutusvientihankkeissaan. (OPM 2009, 39–43.) Monikulttuurista korkeakouluyhteisöä tukevien käytänteiden luominen nähdään tärkeänä ja niin maahanmuuttajataustaiset kuin ulkomaisetkin opiskelijat, opettajat, tutkijat ja muu henkilökunta nähdään erittäin tärkeänä osana kotimaassa tapahtuvaa kansainvälistymistä. Suomen kielen opetusta ja työharjoitteluja suomalaisen elinkeinoelämän ja julkissektorin alalla pidetään tärkeinä tasa-arvoon suomalais- ja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden välillä pyrittäessä. (OPM 2009, 44–47.)

Myös globaali vastuu otetaan Opetusministeriön (OPM 2009) julkaisussa huomioon. Tutkimuksen ja asiantuntemuksen avulla halutaan kyetä ratkaisemaan globaaleja ongelmia ja auttamaan kehitysmaita kehittämään omaa osaamistaan. Korkeakoulujen tulee tarkastella toimintansa eettisyyttä, ja kouluttaa opiskelijat ymmärtämään globaaleja ongelmia ja vaikutusmahdollisuuksiaan ongelmien ratkaisemiseen. (OPM 2009, 49–51.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa Koulutusviennin tiekartta 2016–2019 (OKM 2016) dokumentissa oman osaamisen vahvistaminen näyttäytyy merkittävänä keinona onnistua koulutusvientimarkkinoilla. Yritysten, korkeakoulujen ja oppilaitosten henkilöstön katsotaan olevan avainasemassa osaamista vahvistettaessa ja palveluja tuotettaessa. Osaamisalueiden ja kysynnän suhde pitää tunnistaa, ja näin olla luomassa vientiin tuotteita ja palveluita. (OKM 2016, 4.) Team Finland -verkoston kehittäminen katsotaan tarpeelliseksi ja koulutusviejille edellytetään tämän kautta paremmin toimivaa yhteistä palvelua, jonka kautta saada muun muassa neuvontaa ja markkinatietoa. Myös julkishallinnon ja kaupallisten tahojen yhteistyötä painotetaan, sillä sitä kautta Suomen maakuvaa vahvistetaan myös koulutusviennin kannalta. (OKM 2016, 5.) Uusien innovatiivisten toimintamallien luominen on ajankohtaista, ja hallinnon ja lainsäädännön pitää olla tukemassa ja mahdollistamassa palvelujen tuottamista. Motivoitunut ja asioihin perehtynyt henkilöstö nähdään menestyksen lähteenä ja siksi kannustavaa palkitsemista suositellaan. (OKM 2016, 5–6.) Yhteistyön vahvistaminen eri toimijoiden välillä kansallisesti luo paremmat mahdollisuudet tarjota kattavia koulutusvientipalveluita, ja kansainvälinen yhteistyö taas luo mahdollisuuksia uudenlaisiin kumppanuuksiin ja tätä kautta laajempiin markkinoihin. Pienten toimijoiden apuna toimivat suuret ja toimintansa vakiinnuttaneet ankkuriyritykset, ja alueelliset tuki- ja neuvontapalvelut nähdään merkittävinä tekijöinä toimijoiden yhteen tuomisessa. (OKM 2016, 6.) Koulutusviennin kasvuohjelmaa halutaan vahvistaa, jotta yhteistyö sujuisi paremmin ja hajanaista koulutusviennin kenttää saataisiin yhtenäistettyä. Toimintatapoja haluttaisiin myös kehittää asiakaslähtöisemmiksi ja täten luoda uusia malleja koulutuksen vientiin. (OKM 2016, 7.) Edellytykseksi koulutusviennin toiminnalle katsotaan myös rahoitus-, takuu- ja luottoratkaisujen kehittämistoimet, samoin kuin neutraliteetti tukimuodoissa eri toimijoita erottelematta (OKM 2016, 7).

Vertailtaessa Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaa 2009–2015 (OPM 2009) ja Koulutusviennin tiekarttaa 2016–2019 (OKM 2016) voidaan havaita, että yleisluontoisesta kansainvälistymiskeskustelusta on siirrytty koulutusvientiin keskittyvään tavoitteelliseen suunnitteluun. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa kansainvälistyminen nähdään jatkuvaa kehitystä kaipaavana osana korkeakoulujen toimintaa, jota tulisi pyrkiä lisäämään niin, että voitaisiin puhua aidosti kansainvälisistä korkeakouluista. Koulutusviennin tiekartta taas esittää tapoja, joiden avulla koulutusviennistä saataisiin Suomelle johtava vientituote. Oman osaamisen vahvistaminen, asia-

kaslähtöisyys ja hallinnon sekä lainsäädännön tuki koulutusvientipalveluiden tuottamiselle ovat keskeisessä asemassa. Koulutusviennin tiekartassa myös rahoitus-, takuu- ja luottoratkaisujen toimiviksi luominen näyttäytyy tärkeänä. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassakin koulutusviennistä kyllä puhutaan, mutta tällöin se nähdään kansainvälistymistä tukevana tekijänä, joka myös luo näkyvyyttä Suomelle. Yhteisenä tekijänä sekä 2009 että 2016 julkaistuissa dokumenteissa esiintyy yhteistyö, jota painotetaan tärkeänä niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Koulutusviennin tiekartassa kaikilla toiminnan osa-alueilla näyttäytyy kuitenkin olevan suunnitelmallisempi merkitys juurikin taloudellisten hyötyjen kasvattamisessa. Mielenkiintoista on, että Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa pohditaan globaalin vastuun ja eettisen toiminnan kysymyksiä, vaikka siinä ei suuremmin taloudellisten voittojen tavoittelusta vielä keskustella, kun taas Koulutusviennin tiekartassa tällainen kriittinen näkökulma olisi kenties ollut paikallaan.

3.3 Suomalaisen koulutusviennin haasteet ja mahdollisuudet

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa Suomen koulutusvientistrategiassa (OKM 2010, 13) koulutusviennin haasteiksi nimetään resurssit, tuotteistaminen, lainsäädännön kehittäminen ja julkinen rahoitus. Resurssien haasteellisuutta perustellaan Suomen kielialueen pienellä koolla ja suurten ja kokeneiden toimijoiden puuttumisella. Asiantuntijaresurssien vähyys ja olemassa olevien asiantuntijoiden velvoite ja halu toimia tehtävissään esimerkiksi korkeakouluissa estää asiantuntijoiden kaupallisen hyödyntämisen. Kansainvälisille markkinoille tähdätessä tuotteiden ja palvelujen kehittämiseen ja pilotointiin tulisi riittää resursseja, mutta ilman julkista tukea tämä on haastavaa. Koulutusta on myös äärimmäisen vaikeaa viedä, jos tiettyä tuotetta ei ole, jota voitaisiin markkinoida. Tämän takia tuotteistaminen voidaan nähdä hyvin tärkeänä. (OKM 2010, 13.) Vuodesta 2010 kun Suomen koulutusvientistrategia on julkaistu, on lainsäädäntöä jo kehitetty koulutusvientiä ja lukukausimaksuja tukevampaan suuntaan, vaikkakin paljon voidaan varmasti vielä kehittää. Neljänneksi haasteeksi nimetty julkinen rahoitus on kokenut myös jonkinlaista kehitystä sitten vuoden 2010, mutta strategiassa (OKM 2010, 13) mainitut oppilaitoksilta puuttuva kaupallinen osaaminen ja koulutusviennin toimijoiden tiedon puute rahoituksesta ovat varmasti edelleen ajankohtaisia haasteita.

Suomen vetovoimaisuutta koulutusviennin saralla voidaan tarkastella esimerkiksi johtuen Suomen tunnettuudesta tietoyhteiskunnan ja innovaatiojärjestelmien kehittäjänä, samoin kuin johtuen Suomen kärkisijoituksista koulutusta ja elämänlaatua vertailtaessa. Koulutusta tarkasteltaessa etulyöntiasemana voidaan pitää Suomen tavoitetta pitää tasapainossa ajatus koulutuksesta yleisenä hyvänä ja tuoton lähteenä, ilman painotusta ainoastaan koulutuksesta kumpuaviin taloudellisiin

mahdollisuuksiin. Johtuen Suomen historiasta Ruotsin ja Venäjän hallitsemana, Suomessa kunnioitetaan kansallisten perinteiden ja kulttuurin säilyttämistä, joka on tärkeää ottaa huomioon myös koulutusosaamista muihin kulttuureihin viettäessä. Myös laatu on ensisijaisessa roolissa muun muassa korkeakoulutusta toteutettaessa ja Suomen hallitus on jatkuvasti mukana kehittämässä suomalaista korkeakoulutusta. Työmarkkinat on otettu vahvasti huomioon korkeakoulujen kurssitarjonnassa ja työharjoitteluissa, jonka voidaan katsoa auttavan koulutuksen luomisessa käytäntöä tukevaksi. Kansainväliset tutkinto-ohjelmat ovat kaikki englanninkielisiä, joka mahdollistaa kansainvälisille opiskelijoille hyvät mahdollisuudet tulla Suomeen vaihto-oppilaaksi lyhyemmäksi aikaa tai suorittamaan kokonaisen tutkinnon. Suomalaisen valttina voidaan myös pitää tavoitetta, että koulutusviennin pääasiaksi ei aseteta voiton keräämistä, vaan sen sijaan suomalaisen osaamisen mukauttaminen kohdemaata parhaiten hyödyttäväksi nähdään ensisijaisena. (ks. Cai, Hölttä, Lindholm 2013, 151.)

Suomalaisesta koulutusviennistä keskusteltaessa kaupallisuus ottaa usein paljon sijaa. Olisi tärkeää pitää mielessä, että tuloksellisuutta voidaan tarkastella monella tavalla, sillä rahatulojen lisäksi koulutusviennin avulla myös esimerkiksi oma asiantuntijuus kehittyy ja kasvaa. Myyntivaltina toimii personoitu koulutuksen vienti, joka ottaa huomioon ostajan tarpeet ja kulttuurin, eikä tyydy vain viemään valmiita tuotteita, vaan pyrkii yhdessä asiakkaan kanssa tuottamaan juuri sopivaa koulutusta. Johtuen oppimismahdollisuuksista, joita koulutusviejät saavat, tuovat he jatkuvasti lisää tietoa ja asiantuntijuutta Suomeen. Voidaankin siis tavallaan katsoa, että koulutusvienti olisi vastikkeellista toimintaa huolimatta siitä, saadaanko palvelusta rahaa vai ei, sillä osaamispääomaa kartutetaan joka tapauksessa. Koulutusvienti terminä johtaa sinällään harhaan, sillä oikeastaan koulutusta itsessään suomalaiset eivät ole viemässä vaan pikemminkin osaamista ja asiantuntijuutta. Toisinaan puhutaankin juuri koulutusosaamisen viennistä. Pienten toimijoiden yritykset luoda jalansijaa maailmalla eivät useinkaan tuota merkittävää tulosta, ja tämän vuoksi olisikin tärkeää, että pienet toimijat eivät Suomessa kilpailisi keskenään, vaan yhdistäisivät voimansa. Terminologian avulla olisi kenties mahdollista saada suomalaisen koulutusosaamisen kenttää yhtenäistettyä ja tuoda selkeämmin esille erikoisuuksia, joissa osaaminen piilee. (Polso 2015.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2017) julkaisemassa toimeenpano-ohjelmassa, Suomalaisen korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen linjaukset 2017–2025, esitellään seitsemän toimenpidekokonaisuutta, joiden avulla on tarkoitus edistää kansainvälistymistä Suomessa ja luoda vahva kuva suomalaisesta osaamisesta kansainvälisellä tasolla. Näiden seitsemän toimenpidekokonaisuuden lisäksi julkaisussa on tarkasteltu tavoitteita aidosti kansainvälisen korkeakouluyhteisön luomiseksi ja kirjattu myös linjaukset globaalin vastuun kantamisesta korkeakouluissa. Toimenpidekokonaisuuksiin sisältyvät kansainvälisen vetovoiman vahvistaminen tie-

teen ja tutkijoiden osalta, Suomen maineen vahvistaminen tutkimuksen avulla, yhteisen toimijan käyttäminen suomalaisten koulutuspalveluiden markkinoimiseen, Suomeen saapumisen, opiskelun sekä työskentelyn aloittamisen helpottaminen, kansallisen keskustelun aloittaminen kansainvälisyyden edistämisestä koulutuksen ja tutkimuksen alalla, Team Finland Knowledge -verkoston laajentaminen useampiin maihin ja verkostoituminen ulkosuomalaisten osaajien ja alumnien kanssa. (OKM 2017.) Näiden linjausten avulla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa Suomesta jo äärimmäisen vahvana korkeakoulutuksen ja tutkimuksen osaajana, joka nyt tarvitsee vain kansainvälistä tunnettuutta. Toimeenpano-ohjelmassa ”tavoitteeksi on asetettu suomalaisen korkeakoulutuksen ja tutkimuksen laadun vahvistaminen ja globaalisti tunnustetun edelläkävijäaseman saavuttaminen vuoteen 2025 mennessä” (OKM 2017).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGISET VALINNAT

Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu kahdesta eri osasta. Tampereen yliopiston johtoportaan kansainvälistymiskehitykselle ja koulutusviennille antamia merkityksiä kartoitetaan tarkastelemalla Tampereen yliopiston internet-sivuilla julkaistavan Rehtoriblogin päivityksiä aiheesta *kansainvälisyys*. Tampereen yliopiston henkilöstön käyttämiä diskursseja taas selvitetään teemahaastatteluiden avulla. Tällaiseen aineistoon päädyin sillä perusteella, että tarkastelemalla sekä Tampereen yliopiston johdossa olevien käsityksiä että kansainvälistymiseen ja koulutusvientiin perehtyneen henkilöstön käsityksiä, olisi mahdollista selvittää niin johdon kuin käytännön toteuttajienkin pohdintoja ja tätä kautta saada aiheesta laajempi kuva.

Tutkimukseni voidaan katsoa kokoavan yhteen tulkintoja koulutusviennin tilasta Suomessa Tampereen yliopiston johtotasolta, hallinnon puolen työtehtävissä sekä tutkimuksen alalla toimivilta, ja käytännön toimintaa koulutusvientihankkeissa harjoittaneilta. Tavoitteenani on löytää koulutusviennin tilaa ja mahdollisia kehityspolkuja kuvaavia diskursseja, jotka toimisivat niin aikaansa kuvaavina kuin kenties myös lähtökohtina tarkastella suomalaisen koulutusviennin kehittymismahdollisuuksia. Kaikki kuusi haastateltavaa sekä myös rehtoriblogin kirjoittajat, eli Tampereen yliopiston rehtori ja vararehtorit, ovat olleet tavalla tai toisella käytännössä mukana kansainvälistymisen edistämisen ja koulutusviennin kanssa, ja näin ollen heillä voidaan katsoa olevan käytännönläheistä näkökulmaa aiheeseen. Tämän vuoksi tutkimukseni voidaan katsoa tuovan esiin toisenlaista tutkimustietoa kuin esimerkiksi kansainvälisyyttä ja koulutusvientiä koskevien dokumenttien tarkastelu. Diskurssianalyysin tapa tarkastella kieltä todellisuutta rakentavana käytänteenä (esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016) asettaa blogitekstit ja haastattelut mielenkiintoiseen valoon, ja soveltuu mielestäni hyvin kansainvälisyyden ja koulutusviennin ilmiöiden tarkasteluun kuvatesaan aiheen tulkintaa ja avatessaan samalla tulkintojen funktioita.

Tässä luvussa tulen käymään ensin läpi diskurssianalyysiä tutkimuksellisenä näkökulmana, pyrin ymmärtämään siihen liittyviä käytänteitä ja käsitteitä. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan teemahaastatteluiden mahdollisuuksia aineistonkeruuvälineenä ja tämän jälkeen kuvailen tutkimukseni aineistoa ja pyrin avaamaan diskurssianalyysin käyttöä blogikirjoitusten ja teemahaastat-

teluiden sisältöjen tutkimisessa. Ennen siirtymistä tutkimustulosten pariin esittelen vielä tutkimukseni analyysin toteutusta ja etenemistä mahdollisimman kattavasti.

4.1 Diskurssianalyysi tutkimuksellisenä lähestymistapana

Diskursseja tutkittaessa tarkastelukohteena ovat sanat ja ilmaukset, ja niiden käyttö erilaisissa tilanteissa, eri ajassa ja paikassa. Sanojen ja ilmausten käyttö eri tilanteissa luo niille erilaisia merkityksiä, ja diskurssintutkimuksessa merkitysten muuttuminen ja muutosten syiden nähdään olevan keskeistä kiinnostuksen aluetta. Kielellä rakennetaan todellisuutta ja sen vuoksi kielen tuottamilla merkityksillä on niin keskeinen rooli. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 10.) Maailman voidaan nähdä rakentuvan ihmisten puhuessa, kirjoittaessa ja väitellessä siitä, mutta todellisuutta kuvaillessa tulee ottaa huomioon kysymys siitä, olemmeko tällä kuvailullamme taas rakentamassa vai kuvaillemassa todellisuutta. (Potter 1996, 98.) Merkitysten tuottaminen eli maailman merkityksellistäminen luo kiinnostavia analyysin kohteita johtuen siitä, että erilaisille todellisuuksille ja tapahtumille annetaan merkityksiä, ja diskurssintutkimuksessa voidaankin pohtia ”miten erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään, millä ehdoilla niitä voidaan merkityksellistää ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on”. Pyrkimyksenä on ymmärtää erilaisten merkitysten suhde toisiinsa, millaiset merkitykset ovat hallitsevia, mitkä toissijaisia ja millaisia merkityksiä ei ole lainkaan havaittavissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 10.)

Merkityksiä tarkasteltaessa on mielenkiintoista huomioda, että usein se merkitys, joka esiintyy kaikkein useimmiten, jää huomiotta, sillä se vaikuttaa niin tavalliselta ja siksi merkityksettömältä. Tämän vuoksi itsestään selviltä tuntuviakaan asioita ei tulisi diskursseja tarkasteltaessa sivuuttaa vaan nähdä ne tärkeinä osina kokonaisuutta. (Lehtonen 1996, 13.) Merkitykset ovat muodostamassa kulttuureja ja näin ollen kulttuurien sisältä voidaan löytää merkityskarttoja, jotka auttavat tämän tietyn kulttuurin jäseniä hahmottamaan maailmaa. Kun yksilö kasvaa tiettyyn kulttuuriin, hän oppii kyseisen kulttuurin merkityskarttoja. Vaikka yksilöiden voidaan nähdä itse luovan merkityksiä, on tietynlainen kulttuuri kuitenkin myös luomassa tietynlaisia yksilöitä. Kulttuuristen ilmiöiden intersubjektiivinen luonne tarkoittaakin juuri sitä, että ilmiöiden muodostumiseen tarvitaan vähintään kahden subjektin tietoisuutta. Eri kulttuureissa tietty asia ei kuitenkaan aina sisällä samaa merkitystä, vaan merkitykset vaihtelevat tilan, ajan ja paikan mukaan. (Lehtonen 1996, 17–18.)

Merkit määrittävät yksilön todellisuutta ja kokemusta itsestä, ja merkkien avulla maailma merkityksellistyy, muuttuu ymmärrettäväksi ja tätä kautta myös hallittavammaksi. Eri merkityskartat saavat kulttuureissa kuitenkin erilaisia painotuksia ja useimmiten hallitsevan aseman omaavien

ryhmien merkityskartat yleistyvät koko kulttuuria leimaaviksi luokittelutavoiksi. Vallitsevien merkityskarttojen lisäksi voidaan havaita jäänteenomaisia ja orastavia merkityskarttoja. Jäänteenomaiset merkityskartat kertovat jotakin olennaista aiemmasta ajasta kyseisessä kulttuurissa, säilyen kuitenkin edelleen vallitsevien merkityskarttojen rinnalla. Orastavat merkityskartat taas luovat vaihtoehtoja vallitseville merkityskartoille ja antavat mahdollisuuden vaiennetuille äänille nousta osaksi kulttuuria. Erilaisten merkitysten voidaan siis jatkuvasti nähdä kamppailevan siitä, kuinka todellisuuden nähdään rakentuvan ja miten todellisuudesta tulisi puhua. (Lehtonen 1996, 18–25.)

Kielen avulla muodostetaan merkityksiä ja merkitykset luovat todellisuutta, mutta on kuitenkin otettava huomioon, että kieli ei yksinään ole rakentamassa todellisuutta, vaan todellisuus on olemassa myös ilman että kieli sitä määrittelee. Todellisuus voi kuitenkin saada merkityksiä ainoastaan kielen avulla ja kielen kautta todellisuutta jaetaan merkityksellisiin osiin. Merkityksiä, joita todellisuudelle annetaan, tuotetaan jatkuvasti tiettyjen sääntöjen ohjaamana ja näitä sääntöjä pyritään hahmottamaan diskurssin käsitteen avulla. Diskurssin avulla todellisuutta representoidaan eli esitetään jonkinlaisena ja suomeksi voidaankin puhua esimerkiksi puhetavasta. Maailmaa merkityksellistetään diskurssien avulla eri tavoin ja ”diskurssit ovat siis kulttuurisidonnaisia ja ajallisesti ja paikallisesti muuttuvia” (Lehtonen 1996, 32). (Lehtonen 1996, 30–32.)

Kielen avulla asioita konstruoidaan eli merkityksellistetään, ja kielen sosiaaliseen käyttöön liittyy hyvin vahvasti käsite merkityssysteemi, sillä merkitysten rakentuminen nähdään tapahtuvan suhteessa toisiinsa (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26–27). Alun perin merkityssysteemien ajatus on peräisin Ferdinand de Saussurelta (2014, 216), jonka mukaan ”kieli on järjestelmä”, jossa jokainen osa on toisesta riippuvainen, eikä yksikään osan voi saada merkitystä ilman muiden osien olemassaoloa. Tämän voidaan nähdä johtuvan siitä, että ”se, mikä erottaa merkin toisista merkeistä, on itse asiassa kaikki, mikä merkin muodostaa” (de Saussure 2014, 224). Koska kielen tai kielenkäytön ei nähdä olevan täydellinen kuvaus todellisuudesta, käytetään termiä *eihējastavuus* konstruktiivisista merkityssysteemeistä puhuttaessa, määrittämään kielen suhdetta todellisuuteen. Kiinnostus kohdentuu siis diskurssianalyysissä siihen, miten kuvauksia sosiaalisesta todellisuudesta tuotetaan ja miten sosiaalinen todellisuus näin ollen rakentuu. Diskurssianalyysissä sosiaalista todellisuutta tarkastellaan jatkuvasti kehittyvänä prosessina, jossa useat erilaiset merkityssysteemit ovat suhteessa toisiinsa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 28–32.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 34) määrittelevät sekä diskurssin että repertuaarin käsitteiden määrittävän ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. He kirjoittavat diskurssin käsitteen sopivan ilmiöiden historiallisuuden tarkasteluun, valtasuhteiden analyysiin tai institutionaalisiin sosiaalisiin käytänteisiin, kun taas tulkintarepertuaarin käsite soveltuu use-

ammin arkisen kielenkäytön vaihtelevuuden tarkasteluun. Diskurssianalyysissä tutkija ja aineisto käyvät vuoropuhelua, jonka avulla tutkija tekee tulkintoja ja havaintoja siitä, millaisia diskursseja tai repertuaareja erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ilmenee ja miten ne ilmenevät. Diskurssit voivat näyttäytyä rinnakkaisina tai toistensa kanssa kilpailevina. Jotkut diskurssit saattavat myös saada erityisen paljon sijaa ja näin ollen niistä voi muodostua yhteisesti hyväksyttyjä totuuksia, jotka painavat alleen vaihtoehtoisia totuuksia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 34–36.)

Kontekstin huomioon ottaminen analyysiä tehdessä nähdään arvokkaana osana tulkintaa. Yleisesti ottaen kontekstia tarkasteltaessa otetaan huomioon aika ja paikka, jossa analysoitava toiminta on tapahtunut. Ajan ja paikan määrittely on kuitenkin monitulkintaista, joten konteksti voi olla hyvin suppea tai hyvin laaja. Analyysissä voidaan myös ottaa huomioon muun muassa lause- ja episodikonteksti, vuorovaikutuskonteksti ja kulttuurinen konteksti. Lause- ja episodikontekstissa voidaan tarkastella sanojen eri merkityksiä lauseyhteydestä riippuen ja vuorovaikutuskontekstissa taas mielenkiinnon kohteena ovat ne vuorovaikutuksen ominaisuudet, jotka ovat seurausta aineiston keräämisen tilanteesta tai asiayhteydestä. Kulttuurisella kontekstilla tarkoitetaan niitä tapahtumia, tapoja ja ilmapiiriä, joiden voidaan katsoa vaikuttavan analysoitavaan aineistoon siten, että tiettyjä asioita oletetaan normeiksi. Kontekstista puhuttaessa on myös mahdollista tarkastella niitä reunaehtoja, jotka ovat rajaamassa aineistoa tietynlaiseksi, kuten esimerkiksi alusta, jossa jokin tietty aineisto julkaistaan tai asema, jossa aineiston tuottaja on. Reunaehtojen analyttinen pohtiminenkin voi olla mielekäs tapa tehdä uusia havaintoja diskurssianalyysiä toteuttaessa, sillä sitä kautta voidaan paljastaa normeja, joita muuten ei olisi edes tarkasteltu, sillä ne oletetaan niin taval-
lisiksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 36–42.) Eri konteksteja hahmotettaessa voidaan myös käyttää termejä tilannekonteksti ja sosiokulttuurinen konteksti. Tilannekonteksti pitää sisällään tietyn sosiaalisen tilanteen, jossa kieltä käytetään. Erityisiksi tarkastelun kohteiksi otetaan välitön sosiaalinen ja kielellinen toiminta, toimijoiden roolit ja ympäristö. Sosiokulttuurisella kontekstilla tarkoitetaan sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista ympäristöä, joka kehystää kielenkäytön tilannetta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24–27.)

Kieltä käytettäessä todellisuutta kuvaillaan tietynlaiseksi ja näillä kuvauksien seurauksena todellisuus myös rakentuu. Tämä kielenkäytön seurauksellisuus eli funktionaalisuus nähdään diskurssianalyysissä hyvin tärkeänä, sillä tällöin voidaan havainnoida, ”mitä kielenkäyttäjät milläkin ilmaisullaan kulloinkin tekee ja tulee tuottaneeksi”. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 47.) Funktioita tarkastellessa kiinnostus ei kuitenkaan kohdistu ainoastaan kielen käyttäjän tietoihin päätöksiin tarkoittaa jotakin asiaa, vaan kielen käytöstä pyritään löytämään niitä tekijöitä, jotka eri tilanteissa vaikuttavat eri tavoin (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 47–48). Funktiot voivat olla tarkoituksellisia tai tahattomia, tilannekohtaisia tai ideologisesti kauaskantoisia. Merkittävää on jatku-

vasti ottaa huomioon se, että diskurssianalyysissä keskitytään kuitenkin aina teksteihin, ei tekstien laatijoihin. (Suoninen 2016, 51–63.) Sosiaalisen todellisuuden rakentumista halutaan diskurssianalyysissä tarkastella tutkimalla tapoja, joilla yksilöt puhuvat asioista ja kuinka he merkityksellistävät ja perustelevat niitä. Kielenkäyttö nähdään siis diskurssianalyysissä tekemisenä. (Suoninen 2016, 232–233.)

4.2 Teemahaastattelut aineistonkeruun välineenä

Haastattelua voidaan kuvailla tavoitteelliseksi keskusteluksi, jossa haastattelija pyrkii keräämään tutkittavaa ilmiötä jollain tapaa kuvaavan aineiston. Jotta haastattelua voitaisiin analysoida uskottavalla tasolla, on haastattelut tallennettava. Haastatteluaineistoa tutkimuksessa käytettäessä on kuitenkin aina muistettava, että tutkimus koostuu sinällään tutkijan tulkinnoista koskien niitä tulkintoja, joita haastateltava on tehnyt ilmiöstä. (Puusa 2011, 73.) Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelutyyppi, jossa ajatuksena on luoda keskusteleva haastattelu rakentamalla haastattelun rungoksi teoriasta johdettuja teemoja eli aihepiirejä, joiden avulla tutkittavaan asiaan perehdytään ilman tarkkoja etukäteen valmisteltuja kysymyksiä (Puusa 2011, 82; Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Vaikka useimmiten teemat rakennetaan tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen perusteella ja tarkentavat kysymykset seuraavat samaa linjaa, on haastateltaessa myös mahdollista ottaa huomioon kokemuksiin perustuvia havaintoja (Puusa 2011, 82).

Haastatteluista tehdessä merkittävänä tekijöinä näyttäytyvät haastattelupaikka ja haastattelijan puhetapa ja rooli. Haastattelupaikan tulisi mielellään olla rauhallinen ja haastateltavalle ennestään tuttu, jotta energiaa ei kulu häiriötekijöihin tai uuden ympäristön luomaan vierauden tunteeseen. Puhetavalla on suuri vaikutus siihen, millaiseksi haastattelutilanne rakentuu, eikä yksi puhetapa sovellu kaikille haastateltaville, vaan haastattelijan on muokattava puhetapaansa riippuen tilanteesta. (Eskola & Vastamäki 2015, 30–34.) Toisinaan haastateltava saattaa esimerkiksi olla haastattelun alussa hyvin hiljainen ja epävarma, jolloin haastattelijan on hyvä rohkaista häntä ja pyrkiä tekemään tilanteesta mahdollisimman rento. Toisinaan taas haastateltava saattaa puhua niin paljon, että aiheesta erkaannutaan täysin ja tällöin haastattelijan voi olla hyvä kyetä palauttamaan keskustelu haluttuun aihepiiriin.

Tässä tutkimuksessa valitsin haastateltaviksi Tampereen yliopistolla työskenteleviä henkilöitä, joilla on erityisosaamista kansainvälistymisen ja/tai koulutusviennin kysymyksistä, jotta aineistoa saadaan juurikin tutkittavista asioista (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Päädyin keräämään aineistoa teemahaastattelun avulla, sillä halusin että haastateltavat pääsevät vapaasti avaamaan ajatuksiaan, ennalta määritettyjen teemojen kuitenkin varmistaessa aiheessa pysymisen

(ks. Eskola & Suoranta 1998, 64). Perehdyin korkeakoulujen kansainvälistymistä ja koulutusviennistä koskevaan kirjallisuuteen ennen teemahaastattelurungon hahmottelemista ja pyrin muodostamaan teemat siten, että niillä olisi selkeitä yhtymäkohtia tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen. Teemat rajasivat aihetta hyvin siten, että aineistoa oli mahdollista saada juurikin tutkittavasta ilmiöstä, mutta ne mahdollistavat kuitenkin erilaisten näkökohtien painottumisen haastattelukohdaisesti, sillä haastattelusta toiseen oli mahdollista muuttaa kysymysten muotoa ja järjestystä ja tarvittavia lisäkysymyksiä oli helppo tehdä. Teemahaastattelurunkoni rakensin niin, että minulla oli olemassa valmiit kysymykset, joita saatoin käyttää tilanteen vaatiessa, mutta käytännössä kysymysten muoto vaihteli jonkin verran haastattelusta toiseen ja esitin tarkentavia kysymyksiä joissain kohdissa.

Tein haastattelut yhtä Skypea kautta toteutettua haastattelua lukuun ottamatta yliopistolla haastateltavien työhuoneissa. Näin ollen saimme olla rauhassa hälinältä ja paikka oli tuttu haastateltavalle. Pari kertaa haastatteluiden aikana haastateltavan puhelin sattui soimaan tai joku koputti ovelle, mutta pääsimme suhteellisen hyvin takaisin kiinni aiheeseen, eikä keskeytys siis vaikuttanut kovin haitallisesti. Skypea kautta tehty haastattelu sujui myös hyvin, lukuun ottamatta pieniä äänenlaadun ongelmia, jotka eivät kuitenkaan haitanneet merkittävästi. Suurin osa haastatteluista sujui omalla painollaan, mutta toisinaan haastateltavaa oli tarpeen hieman elein ja äänenpainoin kannustaa ja rohkaista vastaamaan. Tämä johtui ehkä siitä, että jotkut haastateltavista kokivat, etteivät olleet tarpeeksi perehtyneitä aihealueeseen, huolimatta yrityksestäni painottaa, että intresseissäni oli kuulla juuri hänen käsityksiään asiasta. Äänitin haastattelut sekä puhelimellani että tietokoneellani, sillä olin jokseenkin epäuskoinen laitteiden moitteettomasta toiminnasta. Kaikki äänitykset onnistuivat kuitenkin ilman suurempia ongelmia.

4.3 Blogikirjoitukset ja teemahaastattelut diskurssianalyysin aineistona

Tässä tutkimuksessa tulen käyttämään diskurssianalyysiä sekä Tampereen yliopiston rehtorien kirjoittaman blogin kansainvälisyyttä koskevien kirjoitusten että tekemieni teemahaastatteluiden tarkasteluun. Päädyin tähän aineistoyhdistelmään, sillä halusin saada analyysiini sekä Tampereen yliopiston johdon että käytännön toteuttajien käsityksiä kansainvälistymisestä ja koulutusviennistä. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 51) mukaan diskurssianalyysin mielenkiinto kielen todellisuutta rakentavaa luonnetta kohtaan soveltuu hyvin kohdennettavaksi haastatteluiden tarkastelemiseen. Sekä haastattelijat että haastateltavat luovat jatkuvasti merkityksiä tarkasteltaville ilmiöille ja näin ollen myös rakentavat merkityseroja asioiden välille. Diskurssintutkimuksessa ollaan kiinnostuneita erilaisista tavoista puhua ja käyttää kieltä, ja siitä miten sosiaalisia merkityksiä ollaan tuottamas-

sa ja ylläpitämässä eri puhetavoilla. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 51.) Sekä blogikirjoituksissa, joiden tarkastelun rajasin vain kansainvälisyys -tunnisteen alle kuuluviin kirjoituksiin, että kansainvälisyyden ja koulutusviennin kanssa Tampereen yliopistolla toimivien henkilöiden kanssa tehdyissä haastatteluissa, aineisto koostuu aiheesta laajan tieto- ja kokemuspohjan omaavien henkilöiden käsityksistä. Kielenkäytön tarkastelu tässä aiheyhteydessä näyttäytyy mielenkiintoisena, sillä kansainvälisyys ja koulutusvienti herättävät eriäviä näkökantoja ja samalla kansainvälisyyden ja koulutusviennin kenttää konstruoidaan puhumalla siitä tietyllä tavalla. Pyrin luomaan haastattelutilanteisiin ilmapiirin, jossa oli mahdollista tuoda esiin ajatuksia monipuolisesti. Kuitenkin aineistoa tarkasteltaessa on huomioitava se seikka, että merkitykset rakentuvat aina osaltaan myös tutkijan tavasta analysoida aineistoa, eikä merkityksiä siis voi nähdä ainoastaan aineiston ominaisuuksina (Jokinen & Juhila 2016, 103).

Tutkimukseni kuusi haastateltavaa toimivat Tampereen yliopistolla erinäisissä kansainvälisyyttä ja koulutusvientiä koskevissa tehtävissä, toimialoinaan niin hallinnon puolen työtehtävät, tutkimus ja käytännön toiminta koulutusvientihankkeissa. Jotta haastateltujen anonymiteetti säilyisi, en avaa heidän työtehtäviään tarkemmin enkä tuo esiin muitakaan lisätietoja haastatelluista. Olen merkinnyt haastateltavien sitaatit tulokset -luvussa koodein (esim. H1) läpinäkyvyyden ja vertailtavuuden parantamiseksi. Blogitekstien analyysin tuloksia esiteltäessä julkaisupäivämäärät ovat sitaateissa esillä, koska niiden avulla voidaan mielestäni kuvastaa muutosta ja päivämäärät myös kontekstualisoivat sitaatit omaan aikaansa. Julkaisupäivämäärän avulla on mahdollista katsoa Rehtoriblogista myös tekstien kirjoittajat, joiden nimiä en ole merkinnyt sitaatteihin, sillä mielestäni kirjoituksia on mielekkäämpää tarkastella kokonaisuutena. Kuudesta noin tunnin pituisesta haastattelusta ja Tampereen yliopiston rehtoriblogin kansainvälisyyteen liittyvistä 23 kirjoituksesta ajalta 2.9.2009–25.11.2016 kertyi aineisto, joka etenkin diskurssianalyysillä tulkittaessa on varsin riittävä. Sekä haastatteluissa että tarkastelluissa blogiteksteissä aiheina ovat kansainvälisyys ja koulutusvienti yliopistotasolta katsottuna.

4.4 Analyysin toteutus ja eteneminen

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata blogi- ja haastatteluaineistosta esiin tulevia tulkintoja kansainvälisyyden ja koulutusviennin tilasta ja tavoitteista tarkastelemalla aineistosta havaitsemiani diskursseja. Kansainvälisyys jo hyvin vakiintuneena yliopiston osana ja koulutusvienti uutena toiminnan alana luovat mielestäni kiinnostavan tutkimusalueen, ja blogi- ja haastatteluaineistojen erilaisuus mahdollistavat aiheen monipuolisen tarkastelun. Analyysiä tehdessäni olen pyrkinyt tiedostamaan omat ennakko-oletukseni aiheesta ja kyseenalaistanut tulkintojani. Diskurssianalyttisessä

tutkimuksessa tarkoituksena ei kuitenkaan ole tuottaa faktatietoa, joka sulkee pois muut tulkinnan mahdollisuudet (Juhila & Suoninen 2016, 447). Aineistoissa sekä blogin kirjoittajat että haastattelutavat ovat tehneet omia tulkintojaan todellisuuden rakentumisesta, joita itse olen pyrkinyt tulkitsemaan ja hahmottamaan näistä tulkinnoistani rajattuja diskursseja (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 35).

Suoninen (2016) painottaa ajatuskulun esiin tuomisen tärkeyttä analyysiä tehdessä, sillä merkityssysteemejä nimettäessä ja tarkasteltaessa tutkija tekee aina rajoituksia ja valintoja. Merkityssysteemien nimeäminen ei sinällään vielä ole analyysi aineistosta, vaan merkittävää on tarkastella mitä eri lausumilla tehdään, miten niillä konstruoidaan sosiaalista todellisuutta. (Suoninen 2016, 57.) Kuten Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 215) tiivistävät ”pelkkä diskurssien tai repertuaarien sisällöllinen kuvaus ilman niiden tuottamis- ja käytötapojen analyysiä on harvoin kiinnostava tutkimustulos”. Merkityssysteemien rakentumisen päättelyketjut on myös siksi äärimmäisen tärkeää avata tarkasti, että diskurssianalyysin tekemiseen ei ole selviä ohjeita ja täten jokainen analyysipolku on erilainen (Suoninen 2016, 61). Potter ja Wetherell (1987, 158–176) ovat kirjoittaneet diskurssianalyysin tekemisestä ohjeistuksen, jossa eri vaiheet käydään läpi ja kerrotaan, mikä on merkityksellistä kussakin analyysin vaiheessa. Suoninen (2016, 61) kuitenkin huomauttaa, että yksiselitteisiä ohjeita diskurssianalyysin tekemiseen ei ole mahdollista laatia, sillä muun muassa esimerkiksi nostettu erojen ja yhtäläisyyksien etsiminenkään ei tarkoita vain yhtä tiettyä asiaa, vaan eroja ja yhtäläisyyksiä voi etsiä eri tavoin.

Haastattelut tehtyäni litteroin ensin aineistot säilyttäen haastateltujen puhetavat ja sisällyttämällä litteroituun tekstiin myös tauot, naurahdukset ja painotukset. Analyysin myöhemmässä vaiheessa muokkasinkin hyvin tunnistettavissa olevia murteita ja puhetapoja haastatteluaineistosta hieman neutraalimmiksi, sillä pyrkimyksenäni on kunnioittaa haastateltavia, jotka olivat avoimesti avanneet ajatuksiaan aiheesta, ja halusin tällä tavoin lisätä anonymiteetin varmuutta. En kokenut myöskään mielekkääksi mitata taukojen pituutta, sillä se ei varsinaisesti juuri tähän tutkimukseen toisi lisäarvoa. Tämän jälkeen tulostin aineistot ja aloin lukemaan niitä läpi hahmottaakseni kokonaiskuvan. Värikynien avulla merkitsin aineistosta ensin kansainvälisyyttä ja koulutusvientä käsitteleviä lausumia, ja seuraavaksi ryhdyin tekemään yksityiskohtaisempia merkintöjä tutkimuskysymyksiin nojaten.

Samalla pohdin sisältöjä erilaisten diskurssien kannalta, vertaillen eri haastatteluista havaitsemiani mahdollisia diskursseja. Haastatteluaineistosta oli sinällään helpompi löytää tiettyä aihealuetta koskevaa puhetta, sillä asettamani kysymykset rajasivat aina aiheetta, kun taas blogiaineisto sisälsi myös muuta kuin varsinaista aiheeseen liittyvää puhetta. Toisaalta taas blogiaineistot oli kirjoitettu siten, että niissä pyrittiin selkeästi esittämään tietty näkökanta, kun taas haastatteluissa

puhetavat vaihtelivat ja toisinaan oli haastavaa ymmärtää, mitä milloinkin tarkoitettiin ja kenen mielipiteitä pyrittiin tuomaan esille. Nämä aineistojen erilaisuudet luovat mielestäni kuitenkin kiintoisan asetelman tutkimukselle ja tuovat esiin erilaista pohdintaa kuin silloin jos olisi tarkasteltu esimerkiksi vain haastatteluja.

Käytyäni aineistot läpi ja merkittyäni havaitsemani diskurssit aloin käydä niitä tarkemmin läpi, pohtien olisiko niitä mahdollista yhdistellä tai oliko tarpeen nimetä vielä muita diskursseja, jotta puhetapojen kokonaisuus hahmottuisi paremmin. Tämä vaihe oli etenkin haastatteluaineiston kannalta suhteellisen haastava, sillä keräämäni aineiston ollessa hieman liiankin laaja, oli niin paljon erilaisia diskursseja hahmotettavissa, ettei niitä kaikkia voinut sellaisenaan ottaa mukaan tutkimuksen tuloksiin. Haastattelujen laajuudesta oli kuitenkin havaittavissa positiivinen puoli siinä mielessä, että haastateltavat todella kykenivät tuomaan laajasti eri ajatuksia esille ja tarkastelemaan asioita monipuolisesti. Tarkastelemalla ensin hahmottamaani suurta määrää diskursseja ja yhdistelemällä niistä samantyyppisiä, sain aina pala palalta rajattua diskurssien määrää ja lopulta löysin mielestäni aineistoa parhaiten kuvaavan kokonaisuuden. Blogiaineistossa taas diskurssien hahmottaminen ei ollut aivan niin työlästä kuin haastatteluaineiston suhteen, sillä ensinnäkin aineiston koko oli huomattavasti pienempi ja julkaisualustasta johtuen rajoittuneempi. Mielestäni diskurssien nimeäminen oli jokseenkin haastavaa ja luinkin paljon muita diskurssianalyysiä analyysimenetelmänään käyttäneiden henkilöiden tutkimusraportteja, joista Juusolan (2016) artikkeliin tukeuduin vahvasti, sillä siinä on paljon yhtymäkohtia oman tutkimukseni kanssa.

Havainnollistaakseni miten tulkintani on rakentunut, esitän vielä esimerkin analyysistä. Blogiaineistosta valitsemani esimerkkisitaatti on vuoden 2016 loppupuolelta, eli se on suhteellisen tuore. Sitaatissa käytetään aluksi sanavalintaa ”valtava murros viimeisten parinkymmenen vuoden aikana”, jossa muutoksen laajuutta kuvaillaan ja nimetään aikajänne, jonka aikana muutos on tapahtunut. Tekstissä palautetaan mieleen murroksen alkamisajankohta todeten, että ”2000-luku toi kovenevan kilpailun” ja kuvaillaan tällä sanavalinnalla myös muutoksen laatua. ”Määrää ja laatua alettiin mitata entistä tarkemmin” kohdistaa vielä toistamiseen huomiota muutoksen sisältöihin ja painottaa määrän ja laadun mittaamista tapahtuneen ennenkin, mutta 2000-luvun alusta alkaen yhä enenevissä määrin. Tämän jälkeen otetaan vertailukohdaksi nykypäivä sanamuodolla ”viime vuosina” ja tähän ajankohtaan liitetään ajatus ”kovasta kansainvälisestä kilpailusta tiedemaailman status quona”. Nykypäivän tiedemaailman voidaan siis näiden sanavalintojen mukaan katsoa näyttäytyvän sitaatissa haastavana ja armottomana, joka kuitenkin tulee hyväksyä sellaisenaan. ”Ei enää välttämättä riitä” kuvastaa eroa entisen ja nykyisen välillä ja luo myös kuvaa maailmasta, jossa epävarmuus vallitsee. Sitaatin viimeinen lause tiivistää yhteen aikaisemmat havainnot muutoksesta. ”Tarvitaan vielä parempaa ja enemmän” havainnollistaa riittämättömyyttä, jota jatkuva kilpai-

lun koveneminen aiheuttaa, ja saa aikaan käsityksen muutoksesta päättymättömänä virtana. Kokonaisuudessaan sitaatin voidaan siis katsoa pitävän sisällään hyvin paljon muutospuhetta, sillä koko sitaatti rakentuu vertailulle entisen ja nykyisen välille ja muutokseen viittaavia sanavalintoja on useita. Tästä ja muista samankaltaista tilanteen tulkintaa rakentavista sitaateista johtuen olen nimenmynyt yhden aineistoissa esiintyvistä diskursseista muutosdiskurssiksi. Muutosdiskurssilla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa kansainvälistymisen ja koulutusviennin muuttuvasta kentästä ja sen vaikutuksista.

Yliopistomaailma on kokenut valtavan murroksen viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. [...] 2000-luku toi kovenevan kilpailun tutkimusrahoituksesta ja julkaisujen määrää ja laatua alettiin mitata entistä tarkemmin. [...] Viime vuosina kovasta kansainvälisestä kilpailusta on tullut tiedemaailman status quo. [...] Ulkoisen rahoituksen saamiseen ei enää välttämättä riitä, että hakemus on erinomainen. Tarvitaan vielä parempaa ja enemmän. (13.10.2016.)

Tuloksia seuraavassa luvussa esitellessäni olen ottanut mukaan pitkiä sitaatteja, jotta asiayhteys välittyisi lukijalle selkeästi ja tutkimuksen luotettavuutta olisi helpompi tarkastella lukijankin toimesta. Sitaatteja on myös etenkin haastatteluaineiston osalta runsaasti, mutta koen että ne kaikki tuovat lisäarvoa tutkimukseen ja laajentavat nimeämieni diskurssien merkitysisältöjä.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen analyysini tulokset sekä blogiaineiston että haastatteluaineiston osalta. Ensin tulen esittelemään tulokset koskien blogiaineiston analyysiä ja tämän jälkeen koskien haastatteluaineistojen analyysiä, sillä haluan siirtyä yleisluontoisemman blogiaineiston analyysin tuloksista hieman yksityiskohtaisempien ja käytännönläheisempien haastatteluaineistojen analyysin tuloksiin. Tutkimuskysymykseni kummallekin aineistolle ovat samat, sillä haluan kolmannessa kappaleessa kyetä tarkastelemaan molempien aineistojen analyysin tuloksia vertaillen ja mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia tarkastellen. Haluan kuitenkin tarkastella aineistojen analyysin tuloksia ensin erillään toisistaan, sillä aineistot ovat rakentamassa hyvin erilaista kuvaa aiheesta. Rehtoriblogin tekstit on kirjoitettu niin, että ne sopivat yliopiston verkkosivuilla julkaistaviksi, kun taas haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina haastateltavien omissa työhuoneissa, joka luultavasti loi hieman vapaamman tunnelman omista käsityksistään kertomiselle. Sekä kappaleessa 5.1 että 5.2 avaan aineistosta löytyviä diskursseja yksi kerrallaan, antaen aina paljon esimerkkejä merkitysisällöistä sitaattien muodossa. Olen pyrkinyt tuomaan esille kaikki pohdintani koskien sitaattien antia diskurssien ilmenemisen kannalta ja hahmottamaan myös mahdollisia merkityksille rakentuvia funktioita. Kappaleessa 5.3 kokoan yhteen tuloksia ja vertailen aineistojen merkityksenantoja sekä pyrkimyksiä.

5.1 Rehtoriblogin kirjoituksista välittyvä kuva koulutusvientitodellisuudesta

Tampereen yliopiston Rehtoriblogin kirjoitukset *kansainvälisyys* -tunnisteen alla luovat julkista kuvaa Tampereen yliopiston johdon näkemyksistä kansainvälisyyteen ja sen alakäsitteisiin kuten koulutusvientiin. Seuraavaksi tulen esittelemään analyysini tulokset koskien Rehtoriblogin *kansainvälisyys* -nimikkeen alla olevia kirjoituksia vuosilta 2009–2016. Diskurssianalyysin tuloksena olen havainnut teksteistä niin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia kuin myös pyrkimystä tuottaa puhetavoilla tietynlaista keskusteluilmapiiriä. Olen nimennyt havaitsemani diskurssit seuraavasti: muutosdiskurssi, oikeutusdiskurssi, edellytysdiskurssi ja estediskurssi. Pyrin seuraavaksi esimerkkien kautta ilmentämään havaintojani ja luomaan kokonaiskuvan koulutusvientitodellisuudesta, joka Rehtoriblogista välittyy.

5.1.1 Muutosdiskurssi

Muutosdiskurssi näkyy Rehtoriblogin kirjoituksissa muun muassa puheena taloudellisen tilanteen, laadun edellytysten ja yliopiston alkuperäisen merkityksen muutoksesta. Muutosta perustellaan ulkopuolelta tulevilla paineilla ja itse havaituilla epäkohdilla, joita halutaan parantaa. Kirjoituksissa käsitellään myös muutosten aiheuttamia ongelmia ja huolta tulvaisuudesta. Yleisesti ottaen muutokseen suhtautuminen näyttäytyy Rehtoriblogin kirjoituksissa suhteellisen toteavana ja neutraalina, vaikka joistain sanamuodoista onkin havaittavissa huolta koskien tilanteen kehitystä. Muutosdiskurssilla voidaan katsoa pyrittävän niin havainnoimaan tilannetta kuin myös perustelemaan muutoksen syitä. Muutosdiskurssin avulla epäilykset ja kyseenalaistava suhtautuminen on ehkä myös helpompaa tuoda esille, sillä muutoksen kohdatessa huolipuhe näyttäytyy usein hyväksyttävämpänä ja normaalimpana. Seuraavaksi käyn läpi muutosdiskurssia havainnollistavia esimerkkejä ja pyrin tarkastelemaan kielenkäytön funktioita.

Sitaateissa, jotka löytyvät vuonna 2016 julkaistuista blogiteksteistä, voidaan nähdä pohdintaa jo muuttuneen yliopiston varsinaisesta merkityksestä. Sävy on selvästi hyväksyvä, mutta myös kriittistä pohdintaa käytänteiden vaikutuksista on havaittavissa. Ensimmäisessä sitaatissa muutosta kuvataan kilpailun ja edellytysten kovenemisena, ja muun muassa sanamuodot ”valtava murros”, ”entistä tarkemmin” ja ”vielä parempaa ja enemmän” pyrkivät saamaan lukijan ymmärtämään muutoksen suuruuden ja vakavuuden. Muutospuheella voidaan tässä katsoa tavoiteltavan ymmärrystä tilanteen haastavuudesta. Kahta viimeistä lausetta tarkasteltaessa voidaan ehkä katsoa myös pyrittävän tilanteen vääristyneisyyden ilmaisemiseen, kun erinomainen ei enää riitä, vaan ”tarvitaan vielä parempaa ja enemmän”. Ensimmäisen sitaatin sävy on kuitenkin hyvin toteava ja hyväksyvä, toisin kuin toisen sitaatin, jossa on havaittavissa huolipuhetta muutosta koskien. Toisessa sitaatissa sävy on selkeästi varautuneempi ja negatiivisempi, kun huoli yliopiston alkuperäisen merkityksen menettämisestä nousee esiin. Sanamuodot ”olemme kadottamassa kosketuksen”, ”pelkona on” ja ”katoaa näköpiiristä” luovat kuvaa menetyksistä, joita muutoksesta seuraa. Sanavalinta ”tuntuu välillä siltä” pehmentää kuitenkin ilmaisun vahvuutta ja luo mielikuvan, että käsiteltävä asia on hieman arkaluontoinen. Yliopiston ”alkuperäiseen merkitykseen ja olemukseen” ja ”varsinaiseen tehtävään” viitataan kahdessa eri lauseessa ja samalla luodaan oikeutusta muutoksen kritisoinnille. Muutosdiskurssilla voidaan tässä siis katsoa rakennettavan kuvaa muutoksen moniulotteisuudesta ja useista suhtautumistavoista, joita muutos herättää. Ensimmäisen ja toisen sitaatin sävyeroja voidaan myös tarkastella suhteessa julkaisupäivämääriin, sillä asiaan epäilevämmiin suhtautuva sitaatti on 31.3.2016 julkaistusta tekstistä kun taas neutraalimpi ja hyväksyvämpi sitaatti on tekstistä, joka on julkaistu 13.10.2016 eli yli puoli vuotta myöhemmin.

Yliopistomaailma on kokenut valtavan murroksen viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. [...] 2000-luku toi kovenevan kilpailun tutkimusrahoituksesta ja julkaisujen määrää ja laatua alettiin mitata entistä tarkemmin. [...] Viime vuosina kovasta kansainvälisestä kilpailusta on tullut tiedemaailman status quo. [...] Ulkoisen rahoituksen saamiseen ei enää välttämättä riitä, että hakemus on erinomainen. Tarvitaan vielä parempaa ja enemmän. (13.10.2016.)

Yliopiston muutosvaiheissa tuntuu välillä siltä, että olemme kadottamassa kosketuksen yliopiston alkuperäiseen merkitykseen ja olemukseen. Pelkona on, että rakennemuutoksissa syntyy vain lisää hallintoa ja yliopiston varsinainen tehtävä, tehdä tutkimusta ja antaa siihen pohjautuvaa opetusta, katoaa näköpiiristä. (31.3.2016.)

18.11.2010 julkaistussa tekstissä yliopistoreformien syitä kuvaillaan ulkopuolelta tuleviksi ja asiaa kirjoitetaan toteavaan tyyliin. Eri tahojen pohdintoja muutoksen tarpeellisuudesta tuodaan esille, mutta yliopiston omaa suhtautumista asiaan ei sinänsä kerrota. Yliopistoja tarkastellaan ulkopuolisten silmin heikosti yhteiskunnan tarpeisiin vastaavina, ja toimintaan nähdään tarvittavan lisää laadun arviointia ja kilpailutusta. Seuraavista kyseisistä tekstistä lainatuista kappaleista on havaittavissa useita kohtia, joissa erilaiset tahot kokevat yliopiston muutoksen ensisijaisen tärkeäksi. ”Lain valmistelijoiden” mukaan yliopistojen muuttuminen julkisiksi oikeushenkilöiksi on ”parasta mitä yliopistolle on tapahtunut aikoihin” ja ”poliittisen eliitin” mielestä yliopistojen tulee toimia ”kansallisen kilpailukyvyyn lisäämisen välineenä” kansakunnan sivistämisen sijasta. Vaikka mielihiteen ilmaisijaa ei tuodakaan esille, huokuu myös kohta ”yliopistoja pidetään tehottomina ja opetuksen nähdään vastaavan huonosti työelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin” painetta jostakin muualta kuin yliopiston omien toimijoiden joukosta. Sitaatista on havaittavissa tietynlaista epäuskoisuutta siihen, mitä eri tahot ovat mieltä yliopistoissa tapahtuvista muutoksista ja sanamuodot ”lain valmistelijat sanovat”, ”poliittiset eliitit eivät enää näe”, ”yliopistoja on katsottu tarpeelliseksi uudistaa” ja ”yliopistoja pidetään tehottomina” luovat kuvaa ulkopuolelta tulevista kokemuksista asiasta. Muutosdiskurssilla ollaan tässä luomassa kuvaa muutoksista, joista ei kenties haluta ottaa vastuuta, sillä niitä ei koeta omiksi. Lausuman sisältämät merkitykset luovat mielikuvan siitä, että yliopistotoimijat hyväksyvät muutokset ja suhtautuvat niihin kuin ylhäältä tulevana käskyinä, joita tulee noudattaa kyseenalaistamatta.

Suomessa on totuteltu tämä vuosi yliopistojen uuteen olomuotoon. Siirryimme vuoden alussa valtion tilivirastosta julkisiksi oikeushenkilöiksi. Lain valmistelijat sanovat kyseessä olevan vuosisadan uudistus, parasta mitä yliopistoille on tapahtunut aikoihin. [...] Yliopistoreformeja on selitetty ainakin globalisaatiolla ja siirtymisellä yhä enemmän tietoon perustuvaan talouteen. Tässä tilanteessa poliittiset eliitit eivät enää näe yliopistoja kansakunnan sivistyksen välineinä vaan kansallisen kilpailukyvyyn lisäämisen välineinä. Uusi tieto ja uuden tiedon nopea tuottaminen on pärjäämisen edellytys. Yliopistojen tehtävänä on osallistaa luoda edellytyksiä tällaiseen tiedon hyödyntämiseen. Yliopistoja on katsottu

tarpeelliseksi uudistaa myös, koska niiden on nähty vieraantuneen liiaksi muusta yhteiskunnasta. Yliopistoja pidetään tehottomina ja opetuksen nähdään vastaavan huonosti työelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin. Siksi tarvitaan uusia ohjausjärjestelmiä, jatkuvaa arviointia ja lisääntyvää kilpailua. (18.11.2010.)

5.1.2 Oikeutusdiskurssi

Oikeutusdiskurssi ilmenee Rehtoriblogin kirjoituksissa monin eri tavoin. Koulutusvientiä oikeutetaan suomalaisen koulutuksen laadulla ja perustelemalla omia mahdollisuuksia vastata kysyntään. Suomessa järjestettäviä maksullisia koulutusohjelmia puolustetaan tarpeella saada lisää opiskelijoita suomalaisten sukupolvien pienentyessä ja maksullisten koulutusohjelmien katsotaan nostavan yleisestikin ottaen koulutukselle asetettuja edellytyksiä. Maksullisille koulutusohjelmille ja koulutusviennille haetaan perusteita myös muiden maiden samankaltaisesta toiminnasta ja kansainvälisyyttä tarkastellaan yksinkertaisesti korkeakoulutuksen elinehtona. Oikeutuksen hakeminen koetaan ilmeisen tärkeäksi Rehtoriblogin kirjoituksissa, sillä tämän diskurssin alle voidaan katsoa lukeutuvan useanlaisia lausumia. Seuraavaksi erittelen esimerkkien avulla, minkä tyyppisiä merkityssisältöjä kirjoituksista oli mielestäni havaittavissa.

Oikeutusta koulutusviennille haetaan 15.11.2012 julkaistusta tekstistä lainatussa sitaatissa kysynnällä. Puhe Suomen mahdollisuuksista osaamisen tarjoajana näyttäytyy leikkimielisen vähätteleväenä, mutta silti oma osaaminen voidaan katsoa pohjimmiltaan tiedostettavan. Sanamuodot ”vaikuttaa siltä” ja ”voi olla, että meilläkin olisi jotakin” luovat kuvaa varautuneesta suhtautumisesta, mutta samalla niiden voidaan katsoa myös kuvastavan kokemusta siitä, että vihdoinkin joku havaitsee nämä voimavarat, jotka me omaamme. Lausuma on hyvin monitulkintainen sävynsä suhteen, mutta oikeutusdiskurssin merkityssysteemin voidaan katsoa täydentyvän ajatuksella kysyntään vastaamisen välttämättömyytenä.

Kiinassa on meneillään isoja yhteiskunnallisia muutoksia. Vaikuttaa siltä, että pohjoismaiset ratkaisut kiinnostavat sekä päättäjiä että yliopistoja. Voi olla, että meilläkin olisi jotakin annettavaa kiinalaisille kumppaneillemme. (15.11.2012.)

Seuraavista sitaateista ensimmäisessä koulutuksen maksullisuutta ja kansainvälisyyden lisäämistä perustellaan suomalaisten opiskelijoiden vähenevällä määrällä. Oikeutusdiskurssilla rakennetaan kuvaa välttämättömyydestä saada Suomeen ulkomailta lisää opiskelijoita, koska ajatuksena on, että oman maan kansalaiset eivät enää määrällisesti riitä. Toisessa 2.9.2009 julkaistun tekstin sitaatissa työelämään katsotaan myös Suomessa tarvittavan koulutettuja maahanmuuttajia suomalaisten rinnalle. Oikeutusta haetaan myös ajatuksilla ”suomalaisen koulutuksen lähettiläistä” ja kulttuurin rikastuttamisesta kansainvälisten opiskelijoiden avulla. Sanamuodot ”tärkeä väline”, ”tulevaisuuden rakentamisessa”, ”Suomi tarvitsee” ja ”työelämä tarvitsee” kuvaavat ehdottomuutta, joka lausumas-

ta huokuu. Myös 4.2.2016 julkaistusta tekstistä lainatussa sitaatissa sanamuoto ”täytyy uusia opiskelijoita houkutella” näyttäytyy todella painokkaana. Oikeutusdiskurssilla voidaan katsoa rakennettavan näissä sitaateissa kansainvälisyydelle ja koulutusviennille itsestään selvää asemaa, jota ei käy kieltäminen.

Kun yliopistoon pyrkivät sukupolvet vuosittain pienenevät, täytyy uusia opiskelijoita houkutella vähitellen myös Suomen ulkopuolelta. (4.2.2016.)

Kansainvälistyminen on tärkeä väline Suomen tulevaisuuden rakentamisessa. Suomi tarvitsee kontakteja maailmaan, tarvitsemme kulttuurista moni-ilmeisyyttä ja myös työelämä tarvitsee osaavia maahanmuuttajia. Vaikka kaikki täällä opiskelleet eivät jäisikään Suomeen töihin, he toimivat tavalla tai toisella lähettäläinämme. Lisäksi ulkomaalaiset opiskelijat rikastuttavat monin tavoin tampere-laista yliopistoelämää. (2.9.2009.)

Oikeutusta koulutusviennille haetaan myös Suomen hyvin toimivan koulutusjärjestelmän kuvailemisen avulla. Suomalainen koulutusosaaminen nähdään 5.6.2014 julkaistusta tekstistä lainatussa sitaatissa erityisenä ja tätä huomiota seuraa hieman humoristinenkin kehoitus lisätä tietoutta asiasta. Oikeutusdiskurssilla tullaan tässä vahvistaneeksi omaa itsetuntoa koulutusosaamisen suhteen ja valettua mieliin ajatusta mahdollisesta kysynnästä johtuen osaamisen laadusta. Suomalainen koulutusosaaminen nimetään ”poikkeuksellisen” hyväksi ja tullaan samalla rakentaneeksi itsensä sisälle kansainväliseen kilpailuun.

Suomalaisessa peruskoulussa, lukioissa ja korkeakouluissa on jotakin, joka toimii kansainvälisesti katsottuna poikkeuksellisen hyvin. Siitä kannattaisi tehdä ihan numeroa. (5.6.2014.)

8.11.2013 ja 4.5.2015 julkaistujen tekstien sitaateista huokuu taas laadun ja kysynnän vaikutus koulutusviennin oikeuttamiseen. Myös vertailulla muiden maiden koulutusvientitoimintaan ja tukeutumalla ylemmän tahon suunnitelmiin rakennetaan koulutusviennille ja kansainvälisyydelle oikeutusta. Sanavalinnoilla ”isoa bisnestä”, ”erinomainen koulutus- ja innovaatiojärjestelmä” ja ”tärkeä tulonlähde” voidaan katsoa pyrittävän luomaan ensimmäiseen sitaattiin vakuuttavaa sävyä. Sanapari ”ei romuta” ja ”mahdollistaa” luovat positiivista kuvaa koulutusviennistä kieltämällä ensin negatiiviset seuraukset ja kertomalla sitten avautuvista tilaisuuksista. Mielenkiintoisina voidaan nähdä myös sanavalinnat ”pakottaa korkeakoulut panostamaan laatuun” ja ”altistaa osaamisemme kansainväliseen vertailuun”, sillä näin ollen olisi ymmärrettävissä, että muuten laatuun ei panosteta, emmekä ole kansainvälisissä vertailuissa mukana. Toisessa sitaatissa sanavalinta ”suorastaan pommitettiin kysymyksillä” antaa kuvan äärimmäisestä kiinnostuksesta ja luo taas mielikuvan suuresta kysynnän määrästä. Oikeutusdiskurssilla ollaan näissä sitaateissa rakentamassa kuvaa osaa-

vasta ja kiinnostusta herättävästä suomalaisesta koulutuksesta, joka kuitenkin ilman koulutusviennin tuomaa kilpailua taantuu eikä kehity lainkaan.

Korkeakoulutuksen viennistä on tullut monissa maissa isoa bisnestä. Suomella on erinomainen koulutus- ja innovaatiojärjestelmä, ja ministeriön mielestä koulutuksen vienti voisi olla tulevaisuudessa tärkeä tulonlähde myös Suomelle. [...] Tällainen ratkaisu ei romuta koulutuksen maksuttomuutta. Se mahdollistaa englanninkielisten ohjelmien kehittämisen ja pakottaa korkeakoulut panostamaan laatuun. Samalla se altistaa osaamisemme kansainväliseen vertailuun. (8.11.2013.)

Suomen yliopistolaitos kiinnostaa myös Durbanissa. Minua suorastaan pommitettiin kysymyksillä, jotka koskivat yliopistojen kansainvälistymistä, rahoitusmallia, tohtorikoulutusta ja nuorten tutkijoiden asemaa. (4.5.2015.)

Oikeutusdiskurssia voidaan katsoa rakennettavan tässä seuraavassakin sitaatissa suhteessa muihin. Esimerkiksi on otettu Venäjän toiminta ”moni-ilmeisten korkeakoulutuksen ratkaisujen” löytämiseksi. Sanavalinnoilla voidaan kenties katsoa viitattavan korkeakoulujen toimintatapojen uudistumiseen kansainvälisen kilpailun saralla ja luotavan kuvaa koulutusvientitoiminnan yleisyydestä. Lausuma luo vastakohtaisuuksien kautta vakuuttavuutta. Vaikka Venäjällä toiminta saattaa joltain osin olla hieman arveluttavaa, ollaan sielläkin kuitenkin pyrkimässä kohti uudenlaisia korkeakoulutuksen toimintamuotoja. Oikeutusta haetaan ”jos muut, niin mekin” -ajattelutavasta, ja tullaan luoneeksi kuvaa koulutusvientitoiminnan laajasta leviämisestä.

Venäjän talous kaipaa kipeästi rakenteellisia uudistuksia. Skolkovon instituutti on suunnattu huippujen huipuille. Se on avoimesti elitistinen, eikä se missään tapauksessa ole koko totuus liikkeenjohdon koulutuksesta Venäjällä. Instituutin olemassaolo kertoo kuitenkin siitä, että myös naapurissa ollaan hakemassa moni-ilmeisiä ratkaisuja korkeakoulutukseen. (15.11.2011.)

Seuraavissa sitaateissa, jotka ovat vuosina 2010 ja 2011 julkaistuista teksteistä, kansainvälisyyttä tarkastellaan yliopiston osana, mahdollisuutena ja elinehtona. Kummassakin sitaatissa on havaittavissa samantyyppinen kirjoitusmuoto, jossa ensin todetaan mitä asia ei ole ja seuraavaksi vahvistetaan vielä käsitys siitä, mitä se on. Lausumat ”se ei kuitenkaan ole mikään itseisarvo, vaan kansainvälistyminen on yksi keino kohentaa oman työmme laatua” ja ”ei siitä sen suurempaa numeroa kannata tehdä, se vaan on osa arkeamme” luovat kuvaa kansainvälisyyden vakiintuneisuudesta osana yliopistokulttuuria. Oikeutusta kansainvälisyydelle haetaan myös kuvailemalla sitä ”keinoksi kohentaa työn laatua” ja ”elinehdoksi tieteen kehittymiselle”. Oikeutusdiskurssilla voidaan katsoa tässä siis pyrittävän kansainvälisyyden ja koulutusviennin normalisoimiseen osaksi tavanomaista, odotettavissa olevaa kehitystä.

Koulutusvienti on osa yliopistomme kansainvälistymistä. Se ei kuitenkaan ole mikään itseisarvo, vaan kansainvälistyminen on yksi keino kohentaa oman työmme laatua. (9.6.2011.)

Suomessa yliopistoja patistetaan kansainvälistymään. Tiede on aina ollut kansainvälistä, kansainvälisyys on suorastaan elinehto tieteen kehittymiselle. Ei siitä sen suurempaa numeroa kannata tehdä, se vaan on osa arkeamme. (8.4.2010.)

5.1.3 Edellytysdiskurssi

Edellytysdiskurssi on havaittavissa Rehtoriblogin kirjoituksissa onnistuneen kansainvälistymisen ja koulutusviennin edellytysten nimeämisenä. Merkityssysteemiä edellytysdiskurssille ollaan rakentamassa niin ulkopuolisten odotusten kuin sisäisten suunnitelmien kautta. Kumppanuus ja yhteistyö, lukuvuosimaksut ja stipendijärjestelmä, sekä tuotteistamisen ja rekrytoinnin suunnitelmallisuus näyttäytyvät kaikki tärkeinä edellytyksinä toimivalle kansainvälisyyskehitykselle ja koulutusviennille tarkastelluissa blogikirjoituksissa. Edellytysdiskurssin pyrkimyksenä voidaan tarkastella itsensä suhteuttamista vallitsevaan tilanteeseen muiden asettamien odotusten ja omien toivomusten ristipaineessa. Puheen funktiona voi olla myös tarve asettaa omalle yhteisölle edellytyksiä, joihin kaikkien toivotaan pyrkivän. Seuraavaksi esittelen taas esimerkkien avulla havaitsemiani edellytysdiskurssin merkityssisältöjä ja pyrin luomaan kokonaiskuvan edellytysdiskurssin käytöstä ja seurauksista.

Kuten seuraavista sitaateista ilmenee, on kansainvälistymisen ja koulutusviennin harjoittamiselle havaittavissa ulkopuolelta tulevia odotuksia. Ensimmäisessä, 28.10.2010 julkaistun tekstin sitaatissa, toistuvasti samankaltaiset sanavalinnat ”opetus- ja kulttuuriministeriö odottaa”, ”se odottaa”, ”meiltä odotetaan myös” luovat kuvaa vahvoista ylhäältä päin tulevista edellytyksistä, joita yliopiston tulee toteuttaa täyttääkseen tehtävänsä. Sanavalinta ”nyt meidän on aika” ulkopuolelta tulevien odotusten luettelemisen jälkeen antaa tietyllä tavalla lukijalle kuvan käskyä tottelevasta alaisesta, mutta samaan aikaan myös huokuu tunnetta toiveen toteutumisesta. Lausuma saa ristiriitaisen sävyn, sillä yhdeltä suunnalta tarkasteltaessa siinä rakennetaan me–muut -asetelmaa ja toisaalta taas hyväksytään kyseenalaistamatta ylemmältä taholta tuleva toiminnan edellytys. Toisessa, 17.3.2016 julkaistun tekstin sitaatissa, on taas aluksi havaittavissa ulkopuolelta tuleva odotus, ”eduskunta edellyttää” ja lopuksi puhetta yliopiston tavoitteista tässä suhteessa. Me–muut -puhetapa löytyy siis tästäkin sitaatista, mutta muiden luomasta odotuksesta löydetään itselle merkityksellisyys, ja täten omien toiveiden ja muiden odotusten voidaan katsoa sointuvan yhteen. Toimivan kansainvälistymisen ja koulutusviennin edellytyksiksi muodostuvat näissä sitaateissa eri tahojen välinen yhteistyö, lukuvuosimaksujen käyttöönoton seuranta ja karttuneiden kokemusten käyttäminen kehittämisen suunnittelussa. Näillä lausumilla voidaan katsoa luotavan tietynlaista ryhmähenkeä ensin kerrottaessa ”meihin” kohdistuvista odotuksista ja sitten kuvailtaessa toimintatapoja, joilla näihin odotuksiin voitaisiin vastata.

Opetus- ja kulttuuriministeriö odottaa korkeakoulujen kansainvälistyvän. Se odottaa meiltä avauksia strategisen kumppanuuden suuntaan eli yhteisiä tutkinto-ohjelmia ja yhteisiä tutkimushankkeita kumppaneidemme kanssa. Nyt kysymys kuuluu, voisiko meidän kolmella korkeakoulullamme olla yhteisiä kumppaneita esimerkiksi Kiinassa tai Intiassa. Meiltä odotetaan myös koulutusvientiä. Taas kysymys kuuluu, voisiko meillä olla yhteisiä koulutushankkeita, jotka toteuttaisimme ja markkinoisimme yhdessä. Tamperelaiset korkeakoulut ovat jo muutaman vuoden harjoittaneet Unipoli-yhteistyötä. Nyt meidän on aika tiivistää tätä yhteistyötä ja hakea sille meitä kaikkia hyödyttäviä uusia muotoja. On paljon esimerkiksi opiskeluun liittyviä palveluja, jotka voisimme tehdä yhdessä ja näin vahvistaa osaamistamme. (28.10.2010.)

Eduskunta edellyttää, että korkeakoulut perustavat maksujen rinnalle stipendijärjestelmän. Stipendi voi tarkoittaa maksusta vapauttamista, lisäksi se voi kattaa myös elinkustannuksia. Yliopiston edun mukaista on mahdollisimman houkutteleva stipendijärjestelmä. [...] Lukuvuosimaksut tulevat. On tärkeää, että niiden käyttöönottoa seurataan ja niistä saadut kokemukset hyödynnetään koulutuksen kehittämisessä. (17.3.2016.)

Edellytysdiskurssi rakentuu seuraavissa sitaateissa puheena tuotteistamisen ja osaavan henkilöstön tärkeydestä. Ensimmäisen sitaatin me-muotoinen puhe antaa ymmärtää, että yliopistot itse asettavat edellytyksiä omalle toiminnalleen. Sanavalintojen ”jotta voisimme harjoittaa” ja ”edellyttää” voidaan katsoa kiinnittävän lausuman tekstin julkaisuajankohtaan, vuoteen 2011. Koulutusvientiä on nyt jo alettu harjoittaa, mutta pohdintojen toimivan koulutusviennin edellytyksistä voidaan katsoa edelleen olevan ajankohtaisia. Toisessa sitaatissa, joka löytyy vuonna 2016 julkaistusta tekstistä, onnistunut rekrytointi nimetään Tampereen yliopiston tärkeimmäksi kilpailuvaltiksi kansainvälisissä toiminnoissa. Sanavalinta ”vahvistaa asemaa” kuvastaa tiettyä jo saavutettua tasoa, josta kuitenkin koetaan voitavan pyrkiä vieläkin eteenpäin. Lausumilla voidaan katsoa pyrittävän toimintaedellytysten tiivistämiseen ja niiden voidaan havaita kuvastavan omaa aikaansa. Vuonna 2011 julkaistun tekstin sitaatissa puhutaan suuremman mittakaavan asioista, kun taas vuonna 2016 julkaistun tekstin sitaatissa on löydetty jo yksittäinen asia, joka koetaan merkitykselliseksi kansainvälisessä kilpailussa.

Jotta voisimme harjoittaa koulutusvientiä, edellyttää se, että meillä on sellaisia tuotteita joita markkinoida ja että toiminnalliset prosessit ovat kunnossa. (9.6.2011.)

Onnistunut rekrytointi on paras tapa vahvistaa Tampereen yliopiston asemaa kansainvälisessä ja kansallisessa kilpailussa. (4.2.2016.)

Seuraavissa sitaateissa kuvaa toimivan koulutusviennin ja kansainvälistymisen edellytyksistä luodaan määrittelemällä yhteistyö ensisijaiseksi toiminnan tavaksi. Sanavalinnat ”yhteistyön pitäisi olla eri puolia hyödyttävää ja aktiivista”, ”parhaat tutkimustulokset ja julkaisut syntyvät usein yhteis-

työssä” ja ”kansainvälinen yhteistoiminta pitäisi nähdä osana oman asiantuntijuuden rakentamista” kuvaavat yhteistyön merkitystä ja muotoja. Ensimmäisessä sitaatissa toimivan kansainvälisen toiminnan ja koulutusviennin edellytetään olevan ”eri puolia hyödyttävää ja aktiivista”, eli vastavuoroisuus ja toiminnan muokkautuvuus näyttäytyvät merkityksellisinä elementteinä. Toisessa sitaatissa tieteen katsotaan olevan perusluonteeltaan kansainvälistä ja tämän takia kansainväliseltä toiminnalta edellytetään yhteistyötä tutkimuksessa. Sanavalinta ”merkitystä ei voi liikaa korostaa” luo kuvan niin korkealle asetetusta prioriteetista, että asian voidaan katsoa muodostuvan perustavanlaatuisesti toiminnan ehdoksi. Kolmannessa sitaatissa kansainvälisyyden toteuttaminen yliopistoissa määritellään yksilöiden omaksi tehtäväksi. Sitaatti on vuonna 2010 julkaistusta tekstistä ja havaittavissa on ehkä vielä varautuneisuutta koskien yliopiston suhdetta kansainvälisen toiminnan laajentamiseen. ”Oman asiantuntijuuden rakentaminen” nähdään kansainvälisen yhteistoiminnan etuna, eikä lausuma sisällä vielä ajatuksia kansainvälisyyden hyödyistä yliopistolle sinänsä.

Ajatuksena on, että yhteistyön pitäisi olla eri puolia hyödyttävää ja aktiivista. (25.11.2016.)

Tiede on kansainvälistä ja parhaat tutkimustulokset ja julkaisut syntyvät usein yhteistyössä kansainvälisten yhteistyökumppanien kanssa. Siksi tutkimusryhmien kansainvälisten suhteiden merkitystä ei voi liikaa korostaa. (13.10.2016.)

Viime kädessä päätös liikkuvuudesta on kuitenkin aina yksittäisellä opiskelijalla tai tutkijalla. Tästä näkökulmasta kansainvälinen yhteistoiminta pitäisi nähdä osana oman asiantuntijuuden rakentamista. (16.9.2010.)

Edellytyksenä toimivalle koulutusviennille nähdään myös sen periaatteista ja toimintatavoista käyty keskustelu. Seuraavassa, vuonna 2013 julkaistun tekstin sitaatissa keskustelun katsotaan Tampereen yliopistossa jo alkaneen. Tällä lausumalla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa keskustelun merkityksestä asioiden suunnittelu ja toteuttamisprosesseissa. Sanavalinta ”keskustelu on alkanut – ja hyvä niin” luo kuvaa tyytyväisyydestä tilanteeseen, ja sanavalinta ”on syytä keskustella” tuo esiin keskustelulle annettavan suuren arvon ja rakentaa ajatusta sen välttämättömyydestä.

Koulutusviennin periaatteista ja toimintatavoista on syytä keskustella. Tampereen yliopistossa keskustelu on alkanut – ja hyvä niin. (8.11.2013.)

5.1.4 Estediskurssi

Estediskurssi ei näy Rehtoriblogin kirjoituksissa kovinkaan laajasti, mutta sen esille ottaminen on mielestäni merkittävää, sillä se luo kuvaa muille diskursseille alisteisesta diskurssista. Perusteluja sille, miksi koulutusvientiä tai kansainvälistymistä ei tulisi harjoittaa, esiintyy lähinnä kirjoittajien esimerkkeinä vasta-argumenteista, joiden kautta he pystyvät perustelemaan omaa kantaansa koulu-

tusviennin ja kansainvälistymisen positiivisista vaikutuksista. Toisesta, 8.11.2013 julkaistun tekstin sitaatista, huokuu myös ymmärrys koulutuksen maksuttomuuden puolustajia kohtaan. Seuraavien kolmen sitaatin sanavalintojen ”pelätään”, ”monet uskovat”, ”on totuttu ajattelemaan” ja ”asiaa ei ole kuitenkaan syytä hoitaa” voidaan katsoa määrittelevän koulutuksen maksuttomuuden puolustajat muutosvastarintaisiksi ja jokseenkin epätodenmukaisen käsityksen omaaviksi tahoiksi, joita on tarpeen valistaa kertomalla maksullisen koulutuksen eduista ja mahdollisuuksista.

Lukuvuosimaksujen vastustajat katsovat, että maksuttomuus on tärkeä arvo, josta meidän ei ole syytä luopua. Pelätään, että maksut merkitsevät ulkomaisten opiskelijoiden määrien romahtamista. Lisäksi monet uskovat, että seuraava askel on lukuvuosimaksut myös suomalaisille opiskelijoille. (17.3.2016.)

Meillä on totuttu ajattelemaan, että ilmainen koulutus on tärkeä osa suomalaista hyvinvointimallia. Kaikille taataan yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautua, ja tämä koskee myös yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin pyrkiviä ulkomaisia opiskelijoita. (8.11.2013.)

Ministeri Liisa Hyssälä arvioi viime viikolla, että meillä on jo liikaa ulkomaalaisia opiskelijoita, koska kaduilla kulkee työttömiä suomalaisnuoria vailla opiskelupaikkaa. Ministerin huoli koulutuksesta ja työstä on tärkeä. Asiaa ei kuitenkaan ole syytä hoitaa sulkemalla ovet ulkomaalaisilta opiskelijoilta. (2.9.2009.)

5.2 Käytännön toimijoiden tulkintoja koulutusvientitodellisuudesta

Haastatteluaineiston analyysi avaa monipuolisesti kansainvälisyyden ja koulutusviennin kanssa Tampereen yliopistolla työskentelevien henkilöiden käsityksiä koulutusviennin nykytilasta ja tavoitteista. Erinäisten jaotteluiden ja pohdintojen jälkeen mielestäni aineistosta on selkeästi havaittavissa seuraavat viisi diskurssia: muutosdiskurssi, oikeutusdiskurssi, edellytysdiskurssi, huolidiskurssi ja tavoitediskurssi. Näiden diskurssien esittelyn avulla pyrin kuvaamaan sitä ilmapiirin monimuotoisuutta, joka Tampereen yliopistolla kansainvälisyyden ja koulutusviennin parissa työskentelevien henkilöiden käsityksissä ja tulkinnoissa ilmenee aiheesta.

5.2.1 Muutosdiskurssi

Puhe kansainvälisyyden ja koulutusviennin kentän muutoksesta on vahvasti havaittavissa lähes jokaisessa haastattelussa. Muutoksen laajuutta ja etenemistähtiä sen sijaan kuvataan hyvinkin eri tavoin, toisaalta muutoksen kansainvälisyyden saralla katsotaan tapahtuneen todella nopeasti, toisaalta taas muutoksen nähdään olevan suhteellisen hidasta. Kansainvälistymisen nähdään joka tapauksessa kuitenkin lisääntyneen ja lisääntyvän jatkuvasti. Muutospuhe sisältää puhetta muutoksesta kohti markkinaperustaisempaa kansainvälistymistä ja koulutusviennin lisääntymistä. Kan-

sainvälisten kumppanuuksien lisääntymisestä puhutaan ja siitä, että kansainvälisyyden voidaan havaita raivanneen tiensä lähes kaikkialle yliopistoon. Muutoksen katsotaan tapahtuneen myös siinä, että yksilötason kansainvälisistä suhteista on siirrytty yhä enemmän ohjelmaston yhteistöihin. On myös huomionarvoista, että lähes kaikki haastateltavat painottavat yliopiston perinnettä jo lähtökohtaisesti kansainvälisenä instituutiona.

Seuraavassa sitaatissa suomalaisen kansainvälistymisen markkinoistumisesta puhutaan yllätyksellisenä tekijänä, jota ei ole vuosikymmen sitten vielä koettu yleisenä tavoitteena tai edes mahdollisuutena. Tämän kaltaisella puheella voidaan nähdä luotavan kuvaa vaatimattomista suomalaisista, jotka eivät välttämättä edes ymmärrä, että heillä itsellään voisi olla mahdollisuus taloudellisesti hyötyä osaamisestaan. Niin muutoksen nopeaa luonnetta kuin myös kansainvälistymisen kehityssuuntien ennalta-arvaamattomuutta painotetaan sitaatissa. On kuitenkin merkittävää havaita, että kansainvälisyyden kanssa työskentelevä haastateltava on ollut jo ennen muita seminaariin osallistuneita suomalaisia täysin varma siitä, että kansainvälistyminen on markkinoistumassa myös Suomessa. Tästä voidaan kenties päätellä, että talousnäkökulman tuominen suomalaisiin korkeakouluihin ja kansainväliseen toimintaan, on todella ollut täysin odottamatonta. Haastateltavan omat toteamukset nopeasta muutoksesta luovat myös kuvaa yllätyksellisyydestä koskien kansainvälistymisen kehitystä.

Tää on tapahtunu hyvin äkkiä. Ei oo kuin kymmenkunta vuotta. Mä en muista..., Shanghaissa [...] oli tää niinkun yliopistojen kansainvälistymiseen liittyvä seminaari. Ja tuota mä olin puhumassa siellä kansainvälistymisestä ja niinkun suomalaisten yliopistojen kansainvälistymisestä. Ja tuota, mä sitten lopetin sen esitelmäni puhumalla, et nyt ollaan väistämättä siirtymässä markkinaperusteiseen kansainvälistymiseen. Ja tuota, mä muistan, että suomalaiset osanottajat jo vähän hymisteli ja naureskelivat, että mitä tuo höpisee. Mutta että tää on tapahtunut niinkun äärimmäisen äkkiä, muutamassa hassussa vuodessa. (H2)

Kansainvälistymisen lisääntyminen ja koulutusviennin kuvaan astuminen näyttäytyy haastateltujen puheessa paljolti mieleisenä kehityssuuntana, ja seuraavassa sitaatissa haastateltava kuvaileekin koulutusvientiin suhtautumisen muutosprosessia 'rumasta ankanpoikasesta joutseneksi' -kielikuvalla. Koulutuksen muodostaminen vientituotteeksi katsotaan olevan "ministeriön" ajatus, ja sanavalinnoista "painostus" ja "pitää nyt ruveta tekemään" voidaan arvella haastateltavan kokeneen tilanteen aluksi itsekin arveluttavana, mutta huomanneen sitten, että koulutusvientii toimii ja luo positiivisia mahdollisuuksia. Suomalaisen koulutusviennin tilan voidaan haastateltavan mukaan katsoa muuttuneen painostuksen alla toteutetusta yrityksestä tärkeäksi toiminnan alaksi.

Mutta että se koulutusviennistä tuli vielä se, että se on sinänsä jännä tässä näin tällöinen niinku, tekis mieli sanoa ruma ankanpoikanen tässä näin, että se vähän niinkun kuoriutu sillain puolivahingossa, jostain ministeriön niinku painostuksesta, että tätä pitää nyt ruveta tekemään. Ja siihen oli kauheita niinku epäilyjä kai-

killa, mutta tota.. sitten.. niinku näitten jokusten onnistumisten jälkeen, niin siit on kuoriutunut semmonen joutsen niinku suurin piirtein. Että kyllä kaikki niinku jo tunnustaa sen, että tämmösiä hankkeita tarvitaan. (H5)

Kansainvälisyyden koetaan aina kuuluneen osaksi yliopistoa, kuten seuraavista sitaateista ensimmäisestä voi haastatellun puheesta havaita. Kuten toisesta sitaatista ilmenee, kansainvälisyydestä puhutaan kuitenkin yhä enemmän ja myös koulutusvientikeskustelu on astunut kuvaan laajentamaan kansainvälisyyden käsitettä. Kansainvälisyydestä puhutaan suhteellisen neutraalisti kaikkien haastateltavien toimesta, kun taas koulutusvientipuhe toisissa haastatteluissa saa erilaisia latauksia. Seuraavista sitaateista toisessa kansainvälistymisen ja koulutusviennin tilasta puhutaan esimerkiksi kuitenkin hyvin toteavasti.

[K]orkeakouluthan on niinku lähtökohtaisesti kansainvälisiä. (H1)

Entistä niinkun.. totta kai niinkun tuntuu, että entistä vahvemmin, entistä ponnekkaammin, tätä kansainvälistyminen on tässä meidän päivittäisessä puheessa. Ja, ja kyl mä niinku ite näkisin, et tän niinku koulutusviennin tyyliseen suuntaan, niin ollaan myös paljon menossa. (H6)

Muutosta kansainvälisyyden ja koulutusviennin alalla perustellaan monin tavoin, muun muassa ylemmän tahon eli esimerkiksi hallituksen tai yliopiston johdon päätösten seurauksena, EU:n mahdollistaman liikkuvuuden ja eurooppalaisten vaihto-ohjelmien seurauksena, ja myös ulkomaisten koulutusvientitoimijoiden esimerkin seurauksena, kuten seuraavasta sitaatista on pääteltävissä. Suomalaiseen vaatimattomuuteen viitataan tässäkin sitaatissa, jopa ehkä hieman humoristiseen sävyyn ja haastateltava ilmeisesti lukee itsensä mukaan tähän vaatimattomaan suomalaisten joukkoon, sillä hän käyttää me-muotoa. Haastateltava kuitenkin kokee ajattelutavan muutoksen tapahtuneen muiden koulutusvientimaiden innoittamana ja nyt ajattelutapa on muuttunut ”ei tehdä tästä nyt numeroo” -ajattelusta ”tää vois toimia” -ajattelun suuntaan. Kuitenkin esimerkiksi lausahduksesta ”[T]ätä vois joku meiltä haluta ostaakin” huokuu epävarmuuden ja toiveikkuuden rajamailla liikkumista, vaikka samaan aikaan koetaan kuitenkin kuuluttavan ”koulutusvientitoimijoitten joukkoon”.

Me ollaan varmaan aika.. arkoja me suomalaiset usein, vähän tämmöstä, ei tehdä tästä ny numeroo -tyyppistä työtä helposti tehään, että no tämmöstä me täällä nyt vähän tehään. Mutta että, nyt täytyy, että nyt me ollaan niinku ymmärretty varmaan nyt eri koulutusvientitoimijoitten joukossa, että tää on hieno juttu, tää vois toimia, tätä vois joku meiltä haluta ostaakin. Ja nyt ollaan opittu niin sanotusti tuotteistamaan näitä. Eli tää.. tota.. ollaan ymmärretty, että tää vois olla semmonen, josta joku on kiinnostunu ja jota joku haluaa niinku käyttää ja haluaa oppia tästä ja muuta [...]. (H6)

Arvojen muutos koulutusviennin astuttua kuvaan näyttäytyy kompleksisena aiheena haastateltavan puheessa. Haastateltava toteaa, etteivät yliopistojen toimintatavat ole samanlaiset kuin yrityksillä tai julkisilla byrokraatioilla ja ettei yliopistolla siis voida vain lähteä toteuttamaan kaikkea ylhäältä päin tulevaa ohjeistusta. Haastateltava mainitsee yliopiston perusarvoiksi akateemisen vapauden ja tieteenalojen itsenäisyyden, ja antaa ymmärtää arvomuutoksen vaikutusten olevan kauaskantoiset. Haastateltava painottaa arvojen muuttuvan äärimmäisen hitaasti, vaikkakin valtava muutos on hänen mukaansa Tampereen yliopistossa kuitenkin jo tapahtunut. Mitään suoraa mielipidettä haastateltava ei esitä arvomuutoksen suunnasta, mutta pohdinnan laajuus arvomuutoksen vaikutuksista luo kenties kuvaa hieman epäilevästä ja varautuneesta suhtautumisesta muutoksen laatuun. Haastateltavan voidaan kuitenkin katsoa hyväksyvän tilanteen, sillä hän ei sinällään kritisoi muutoksen suuntaa, eikä esitä vaihtoehtoisia muutossuuntia. Haastateltavan kokemustausta on ehkä luonut hänelle rauhallisen suhtautumistavan muutoksiin, vaikkakin omalla käytöksellään haastateltava saattaa pyrkiä tekemään uusia tilanteita itselleen merkityksellisiksi.

No tää on niinkun ylipäättänsä yliopistoissa, niinkun se... Nää toimii niin eri tavalla kun.. yritykset taikka julkiset byrokraatiat, joissa tavoitteita voidaan asettaa ylhäältä päin ja.. jokainen lähtee juoksemaan siihen suuntaan, mihin johto.. on linjannu tai hallitus on linjannu. Mutta tietysti yliopistoissa tässä tullaan taas näihin perusarvoihin, akateemiseen vapauteen, tieteenalojen itsenäisyyteen.. ja.. ja tuota.. se että, mitkä muuttuu kaikkein hitaammin, niin ne on arvot. Ja tässä varmasti niinkun ollaan tekemisissä isojen arvon muutosten kanssa, ja akateemisen työn perusarvoihin liittyvän muutoksen kanssa. Että.. tässä on varmasti niinkun tapahtunut jo valtavaa muutos.. Tampereen yliopistossa. Mutta tuota.. aikaa-han se vie. Ja.. arvojen muutos sitten niinkun on.. on myöskin se tekijä, joka.. joka sitten mahdollistaa tai estää.. käytännön toimien.. ohjelmien.. ja.. myöskin niitten maantieteellisten alueitten uudelleenmäärittelyn, missä me halutaan toimia. (H2)

5.2.2 Oikeutusdiskurssi

Haastateltujen puheessa oikeutusta kansainvälistymisen markkinoistumiselle ja koulutusviennille haetaan etenkin vetoamalla eettiseen aspektiin. Koulutusviennin avulla katsotaan jaettavan tärkeää osaamista tahoille, jotka sitä kaipaavat. Ero kehitysavun ja koulutusviennin välillä halutaan tehdä selväksi, ja maksujen perimistä perustellaan muun muassa opetuksen laadulla ja ulkomaisten yliopistojen perimillä maksuilla samankaltaisista toimista. Oikeutusta haetaan myös vetoamalla hyötyihin, joita kotiyliopisto saa kun opettajilla on kokemusta koulutusvientihankkeista ja kun englanninkielistä opetusta lisätään kotiyliopistossa lukukausimaksuja maksavien ulkomaisten opiskelijoiden toivossa. Oma koulutusvientitoimintaa oikeutetaan myös tarkastelemalla ulkomaisten yliopistojen laajoja koulutusvientihankkeita. Haastatteluista on havaittavissa lähes yhtenäinen sävy, josta saa kuvan, että olisi suorastaan epärealistista, jos suomalaiset eivät harjoittaisi koulutusvientiä. Koulu-

tusvienti näyttäytyy osassa haastatteluja korkeakoulujen yhteiskunnallisena tehtävänä, jota yksinkertaisesti vain tulee harjoittaa. Suomalaisen opetuksen laatu korostuu haastateltujen puheessa, ja vaikka toisinaan omista voimavaroista puhutaankin hieman vähättelevään sävyyn, tiedostetaan laadun merkitys ja omat mahdollisuudet. Useista haastatteluista tulee esille 'rauta on kuumaa ja sitä tulee takoa' -ajatustapa, kun haastateltavat kuvailevat koulutusviennin harjoittamisen olevan nyt luonnollista, sillä Suomeen kohdistuva kiinnostus on suuri ja kysyntää koulutuksen viennille riittää. Osassa haastatteluista oikeutusta koulutusviennille haetaan myös talouden heikolla tilalla, vaikkakin haastatteluissa painotetaan myös vahvasti, että koulutusvientiä ei harjoiteta ainoastaan taloudellisista intresseistä, vaan merkityksellisinä näyttäytyvät kysyntä ja kummankin osapuolen saavuttamat ei taloudelliset -hyödyt. Seuraavaksi pyrin esimerkeillä havainnollistamaan, miten oikeutusdiskurssi näyttäytyy haastattelupuheessa.

Laadun merkitystä ja suomalaisten voimavaroja koulutusvientiin painotetaan seuraavassa sitaatissa. Haastattelija luo kuvaa suomalaisista ammattitaitoa omaavina koulutusviejinä, jotka eivät toimi "lähetysaarnajina" vaan asiakaslähtöisinä koulutuksen ammattilaisina. Puheesta on havaittavissa suomalaisessa koulumaailmassa tällä hetkellä esillä olevat ydinasiat, näkökulmien antaminen ja tuen tarjoaminen, joita nyt halutaan viedä ulkomaillekin. Vientituotteeksi ei tarjota valmiita koulutusohjelmia vaan konsultointia juuri siihen tilanteeseen, jossa asiakas on. Koulutusvientiä siis oikeutetaan luomalla kuvaa hyväntahtoisista suomalaisista, jotka haluavat tarjota apuaan mahdollistaakseen toisen osapuolen kasvun ja kehityksen.

Niin se et me tuodaan näkökulmia, me ei olla mikään lähetysaarnaja, joka sanoo että ottakaa tästä ja näin, ja toteuttakaa tällaisenaan. Vaan me tuodaan näkökulmia, me tuodaan perspektiiviä, me tuetaan ja me ikään kuin.. konsultoidaan heitä myös, eli tuodaan tätä hyvää suomalaista koulutusosaamista, mutta sellasella.. ikään kuin asiakkaan tarpeisiin.. vastaavalla tasolla. (H6)

Oikeutusdiskurssi näyttäytyy seuraavassa sitaatissa useaan kertaan, monin eri tavoin. PISA-menestyksellä perustellaan huomion kiinnittymistä Suomeen ja luodaan kuvaa odotuksista, jotka ovat kohdistuneet Suomeen koulutuksen ihmemaana. Näin tullaan myös kuvailleeksi oikeutusta koulutusviennille, sillä odotuksiin halutaan vastata. Yliopistojen heikkoa taloustilannetta tarjotaan myös perusteluksi koulutusviennille, tosin hieman kierrellen. Sanavalinnat "täytyy miettiä laajasti, minkälaista toimintaa vois olla" eivät suoranaisesti kuvaa koulutusviennin astumista kuvaan, mutta tämänhetkiseen kansainvälistymiskehityksen kontekstiin sijoitettuna ilmaisu näyttäytyy suhteellisen selkeänä. Kuitenkin heti ilmaistuaan, että talousasiat on pidettävä mielessä, haastateltava lähes pyörittää sanomansa ja toteaa, että Suomella on paljon annettavaa koulutuksen alalla, eikä taloudellinen voitto ole ainoa mielessä oleva asia. Sitaatti rakentaa kuvaa talouspuheen kyseenalaisesta tilasta yliopistolla ja saa pohtimaan, pidättäydytäänkö taloudellisten voittojen merkityksestä pu-

humisesta omasta henkilökohtaisesta kritiikistä johtuen vai yliopiston perinteisten arvojen vuoksi. Sitaatista käy myös esiin koulutusviennin ja kehitysavun välisen eron osoittamisen merkityksellisyys, sillä koulutusvientiä kuvailtaessa haastateltava erityisesti mainitsee, että kehitysavun piiriin koulutusvientiä ei lueta. Vaikka tällä lausumalla ollaankin ilmeisesti hakemassa koulutusviennille oikeutusta, on haastateltavan puheesta havaittavissa vähättelevää sävyä omasta osaamisesta puhuttaessa, kuten sitaatin viimeisessä lauseessa ”[M]eillä on näyttöä siitä, että täällä on osattu tehdä jotain.. oikein.. jossain kohtaa”, haastattelija epäröivästi ilmaisee suomalaisten ansioita. Tämä sitaatti rakentaa äärimmäisen ristiriitaista ja vaikeaa kuvaa suhtautumisesta koulutusvientiin ja sitä oikeutaviin perusteisiin.

No mä luulen, et kyllä siellä tosi.. paljon vaikuttaa se Suomen PISA-menestys taustalla, et sehän se, mikä tavallaan sen kiinnostuksen on meihin, niinku.. laittanu. Sit taas toisaalta, niinku yliopistojen puolelta niin, tää tiukentuva talous on pakottanu siihen, et täytyy miettiä laajasti, et minkälaista toimintaa.. vois olla. Mutta sit toisaalta mun mielestä se ei oo vaan pelkästään sitä et nyt pitäis niinku.. tehdä.. voittoa jostain, vaan myös sit sitä että ihan oikeesti meil on osaamista, mitä me voidaan jakaa. Että kuitenkin kun sanotaan että yliopistolla on kolme tehtävää, on se opetus, tutkimus ja.. yhteiskunnallinen vaikuttaminen, niin sit tää on nyt ehkä sit yks se.. muoto siitä yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta myös, että vaikka se tapahtuu sitten niinkun globaalisti, mutta et.. sen voi myös nähdä semmosena.. niin.. ei nyt kehitysapuna, mutta siis, semmosena et jaetaan sitä osaamista, mitä täällä on, ja sit kuitenkin esim kasvatustieteen osalta, niin meillä on näyttöä siitä, että täällä on osattu tehdä jotain.. oikein.. jossain kohtaa. (H4)

Koulutusvientiä perustellaan myös asiakkailta saadulla positiivisella palautteella ja ei-taloudellisilla voitoilla, joita koulutusviennin harjoittajat saavat. Osallistujien kokemus onnistuneesta koulutuksesta on haastateltavan mukaan kaikkein tärkeintä koulutusviennin perusteluita tarkasteltaessa. Tässäkin voidaan katsoa rakennettavan kuvaa hyväntahtoisista suomalaisista, jotka pyrkivät tekemään parhaansa, jotta koulutusviennin asiakkaat saisivat mahdollisimman paljon irti koulutuksesta, ja ehkä alitajuisesti tehdään myös erontekoa ulkomaisiin koulutusviennin harjoittajiin, joilla toiminta ei välttämättä ole niin ihmisläheistä ja eettistä. Myös puhe koulutusviennin tuomista oivalluksista, joilla kotimaassa voidaan parantaa koulutuksen laatua, henkii tietynlaista tarkoituksellista erkaantumista talouspuheesta ja keskittymistä ei-taloudellisiin hyötyihin, joita koulutusvientiä harjoittamalla on saavutettavissa. Oikeutusta voidaan siis katsoa haettavan tavallaan erottautumalla vallitsevasta talouspuheesta ja pyrkimällä selkeästi toiseen suuntaan.

[N]iin kyl se silti on positiivinen se viesti, mikä sielt tulee, just niiltä osallistujilta, et he on niinku tyytyväisiä siihen.. mitä he on saanu. Ja se on mun mielestä se, millä on oikeesti sitten väliä. Ja sit sielt on kuitenkin opittavissa semmosia asioita, millä voidaan myös sitä vaik.. tätä meidän tutkintokoulutusta kehittää täällä ihan muutenkin. (H4)

Oikeutusdiskurssia seuraavassa sitaatissa ilmentää puhe koulutuksen laadusta. Haastateltavan luottamus suomalaiseen rehellisyyteen korostaa koulutuksen laadun arvoa ja tausta-ajatuksena on kenties vertailu ulkomaisiin koulutusvientitoimijoihin. Lausumalla vahvistetaan rehellisyyden merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa ja puhe ”kunnollisesta kokemuksesta” rakentaa laadukasta ja luotettavaa kuvaa suomalaisesta koulutusviennistä. Kuitenkin on huomattava, että sitaatista on havaittavissa tietynlainen epäilyksen vire. Sanamuodot ”kai se nyt”, ”ei kai nyt kukaan”, ”et siitä on todella jotain hyötyä” tuottavat kuvaa haastateltavan epäröinnistä asian suhteen ja luovat mielikuvaa, että kunhan ei huijaamalla lähdetä tekemään ja kunhan jotain hyötyä on havaittavissa, niin tavoite on saavutettu. Toisaalta ”kai” sanan lisääminen lausumiin saattaa olla vain puhetavalle ominaista, eikä niinkään alitajuista empimistä asian suhteen.

Ja kai se nyt yleisestikin ottaen suomalaiset on sen verran rehellisiä, että ei kai nyt kukaan vaan niinku mee huijaamalla tekemään rahaa. Et kyllä se tavoitteena on kuitenkin se, että jää niinku.. kunnollinen.. sellanen kokemus siitä, ja et siitä on todella jotain hyötyä, et tuloksia tulee. (H1)

Haastattelupuheessa oikeutusdiskurssi näyttäytyy myös vertailussa ulkomaisiin koulutusvientitoimijoihin. Oikeutusta haetaan ”kyllä me kun muutkin” -ajatustavasta ja myös vetoamalla Suomeen kohdistettuihin odotuksiin ja koulutuksen todettuun laatuun. Haastateltava toteaa aluksi suoraan rahan olevan suurin motivaattori koulutusvientiä tehtäessä ja huomauttaa tämän jälkeen huvittuneena ulkomaistenkin yliopistojen tekevän suuria summia rahaa koulutusviennillä. Vertailu muihin koulutusvientitoimijoihin ja oletus, että suomalaisen koulutuksen hyvästä maineesta johtuen koulutusviennistä tuottojen saaminen ei voi olla kovinkaan vaikeaa, rakentavat kuvaa itsevarmuudesta, joka omasta tekemisestä kuitenkin on vahvana pinnan alla.

[K]yl mä uskon, et se raha siin on ihan ensimmäisenä tavoitteena. Ja varsinki kun näkee koko ajan, miten ulkomaiset yliopistot tahkoaa sitä rahaa, niin.. myymällä koulutusta ((naurua)). Niin kyllä siitä nyt tulee mieleen, että voishan sitä täälläkin. Varsinkin kun täällä se on niin hirmu hyvässä maineessa, etten uskos että se ois kauheen vaikeeta. (H1)

Vahva kokemus ulkopuolelta tulevan kysynnän vaikutuksesta koulutusvientitoimintaan mukaan lähtemiseen näyttäytyy tässä sitaatissa ja täydentää oikeutusdiskurssin merkityssisältöä. Haastateltava kertoo ulkomailta tulevan tiedusteluja koulutuspalveluista, joihin on lähdetty vastaamaan. Lausumalla ollaan luomassa kuvaa luotettavista suomalaisista, jotka haluavat vastata kysyntään ja tehdä asiakkaansa tyytyväisiksi. Haastateltavan puheesta on kuitenkin havaittavissa tietynlaista epäröintiä tai pohdiskelevuutta, joka kenties ilmentää omaa kyseenalaistavaa suhtautumista siihen, onko kysyntää todella ollut niin paljon, että siihen on haluttu lähteä vastaamaan ja perustuvatko Suomen koulutusvientihankkeet todella vain kysynnälle. Tämänkaltaisella oikeutuksella voidaan

katsoa rakennettavan kuvaa tiedusteluiden tekijöistä vastuun kantajina mahdollisten haittavaikutusten ilmaantuessa, suomalaisten vastatessa yksinkertaisesti vain kysyntään.

No siis.. sanotaan, että me ollaan lähetty vastaamaan kysyntään. Eli meille tulee näitä tiedusteluja, onko teillä tarjota tällaista ja tällaista, ja se on varmaan niin-kun.. ulkomaisten tai kansainvälisten toimijoiden omista tarpeista lähtenyt tiedustelua, mitä tänne on tullut [...]. (H6)

5.2.3 Edellytysdiskurssi

Edellytysdiskurssiksi nimeämäni merkityssysteemi rakentaa kuvaa erilaisista kansainvälistymiselle ja koulutusviennille asetetuista onnistumisen edellytyksistä, joita haastattelumateriaalista oli havaittavissa todella useita. Onnistuneiden koulutusvientipalveluiden ja kansainvälisyyden tuottamisen edellytyksiksi mainittiin muun muassa kaikkien toteutukseen osallistuvien tahojen sisällyttäminen suunnitteluprosessiin, koulutusvientipalveluiden suunnittelu siten, että ne sopivat kyseiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, henkilöstöosaamisen kehittäminen koulutusvientiä ajatellen ja hallinnollisten prosessien muokkaaminen koulutusvientihankkeita tukeviksi. Myös puhetta kansainväliin prosesseihin itsensä sisään rakentamisesta, koulutusvientihankkeita varten tuotettujen tutkintorakenteiden vakinaistamisesta osaksi tarjontaa ja investointien merkityksestä koulutusviennin onnistumiselle on havaittavissa. Edellytykseksi toimivalle kansainvälistymiselle ja koulutusviennille koetaan myös keskustelu siitä, mitä kansainvälisyys kunkin mielestä on ja minkälaisia seurauksia sillä saattaa olla. Perustutkinto-opetuksen säilyttäminen nähdään todella tärkeänä pohjana kaikille uudistuksille ja lähes kaikkien haastateltavien mukaan suomalaisten koulutusvientitoimijoiden välisestä kilpailusta pitäisi päästä eroon kilpailukyvyn saavuttamiseksi ulkomaisten koulutusvientitoimijoiden parissa. Haastateltavien puheen Finland Universityn merkityksestä koulutusvientitoiminnalle voidaan myös katsoa kuuluvan edellytysdiskurssiin, sillä jotkut haastateltavat kokevat Finland Universityn olevan toimeenpaneva elin, jota ilman koulutusviennin harjoittaminen ei olisi toimivaa. Toimivalle koulutusviennin harjoittamiselle voidaan siis haastattelupuheen mukaan katsoa löytyvän hyvin moninaisia edellytyksiä, jotka rakentavat yhtenäistä kuvaa. Tulen seuraavaksi esittelemään suhteellisen määrän sitaatteja haastattelupuheesta koskien edellytysdiskurssia, sillä koen niiden kaikkien tuovan omaa perspektiiviään yhteiskuvaan.

Haastateltavan kokemus suunnittelun merkityksestä ja kaikkien tahojen ottamisesta mukaan suunnitteluprosessiin näyttäytyy tärkeänä edellytyksenä toimivalle kansainvälistymis- ja koulutusvientikehitykselle. Haastateltava painottaa, että ”ylempänä pitäis kuunnella” käytännön toimijoiden kokemustaan perustuvia ehdotuksia suunnitelmien parantamiseksi, ja tulee kenties samalla kertoneeksi, että ylemmällä tasolla ei aina kuunnella ruohonjuuritason toimijoita. Lausumalla ol-

laan rakentamassa kuvaa hieman epätasapainoisesta suunnitteluprosessin kulusta yliopistolla ja kenties halutaan viestittää käytännön tekijöiden merkitystä osaavina asiantuntijoina. Edellytyksenä kunnolliselle suunnittelulle nähdään siis ”läpi linjan” kulkeva kommunikointi, jossa kaikki mahdollinen tieto kerätään, ei ainoastaan ylemmän tason toimijoilta, vaan myös käytännön toteuttajilta. Haastateltavan puheesta kaiku arvostus käytännön tekijöitä kohtaan ja kenties hieman kyseenalaistava suhtautuminen ”ylemmän” tason toimijoihin.

Et useesti ne, jotka tekee töitä.. ja huomaa niitä.. niinku.. heikkoja kohtia, tai jotain parannettavaa, niin tota niil on useesti kyl jonkinnäkönen käsitys, et miten se pystyttäs se asia korjaamaan. Ja sillon taas pitäis niinku ylempänä kuunnella.. tätä ennen kuin suunnitellaan jotain sitten. Jos jotain ruvetaan suunnittelemaan kunnolla, niin että se menis sitten niin kun läpi linjan se suunnittelu. Että otettas se tieto joka paikasta, mitä tarvitaan. (H1)

Kommunikaation merkitystä painotetaan myös eri tahojen välillä johtuen erilaisista käsityksistä esimerkiksi kansainvälisyyden käsitteen sisällöstä. Haastateltava ilmeisesti kokee peruskäsitteistä puhumisen tärkeänä, jotta kyseistä alaa voitaisiin yhtenäisesti suunnitella ja jotta kaikilla tahoilla olisi ymmärrys siitä, mitä oikeastaan ollaan tekemässä ja millä perustein. Ongelmallisena haastateltava näkee tiettyjen tahojen halun kerätä vain kermat päältä ja hän kokee kenties perinpohjaisella keskustelulla ja käsitteiden merkitysten avaamisella luotavan yhtenäisempää ilmapiiriä kansainvälistymis- ja koulutusvientikehitykselle. Eri tasojen välisellä keskustelulla halutaan ehkä viestittää myös samankaltaista suunnitteluprosessin läpileikkaavuutta kuin edellisessäkin sitaatissa. Lausumalla rakennetaan kuvaa epäyhtenäisestä toimijoiden joukosta, johon haastateltava on ilmeisesti tyytymätön esittäessään syvempää kommunikaatiota onnistuneen kansainvälistymiskehityksen edellytykseksi.

[S]itä keskustelua pitäis käydä eri tasoilla, että esimerkiks opettajat määrittelisivät, mitä heille kansainvälisyys tarkoittaa, tutkijat kertois mitä se heille tarkoittaa, tai mitä se ei tarkoita. Koska myös siitä pitäis puhua. Et osa on valmis ottamaan tämän kansainvälisyyden parhaat puolet, mut ei sit esimerkiks niitä niinku, mitkä tulee niinku sivuilmioinä. (H5)

Koulutusvientituotteen suhteuttaminen kyseiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopivaksi näyttäytyy merkittävänä osana edellytysdiskurssia. Toisaalta haastateltava tässä sitaatissa kokee, että vientituotteen pitäisi olla pääosin valmis kun sitä tarjotaan asiakkaalle, mutta toisaalta haastateltava huomauttaa heti kontekstin merkityksestä. Vaikka Suomessa tietynlainen koulutus toimisikin erinomaisesti, se ei välttämättä toimi samalla tavoin toisessa maassa ja toisessa kulttuurissa. Ristiriita edellytysten välillä saattaa haastateltavan pohtimaan koulutusviennin merkitystä ja tavoitteita, ja luo samalla kuvaa koulutusviennistä edelleen hyvin uutena alana, jonka toimintaperiaatteista voi olla montaa mieltä. Vaikka ristiriita onkin suuri, voidaan tämän tutkimuksen haastateltavien nähdä

olevan lähes yhtä mieltä siitä, että muuntautumiskyky ja soveltaminen ovat suomalaisten voimavaroja koulutusvientimarkkinoilla.

Et pitäis kyl olla aika pitkälti jotain semmosta valmista.. jo, mitä lähtee viemään. Mutta, sitten taas, mitään ei kannata viiä.. jos ei sitä niinku suhteuteta siihen.. todellisuuteen, missä sitä käytetään. Mikä tarkoittaa sitä, ettei mitään voi vaan niinku ottaa täältä.. siirtää tuonne. (H1)

Onnistuneen koulutusviennin edellytyksiksi mainitaan myös partnerisuhteiden luominen ja koulutusvientiä toteutettavien koulutusten kiinnittäminen kotiyliopiston tutkintorakenteisiin. Haastateltava puhuu pitkän tähtäimen suunnitelmallisuudesta, joka ”muutamien vuosien päästä aloittamisesta” palkitsee. Tämänkaltaisen puheen voidaan katsoa edustavan toisenlaista suhtautumista koulutusvientiin kuin yleisesti talouspuheessa esille tuleva nopeiden voittojen tavoittelu. Haastateltava puhuu vaiheittain etenemisestä ja pitkäaikaisesta partnerisuhteesta, joka viittaa kummankin osapuolen saamiin hyötyihin. Seurauksena tämänkaltaiselle toiminnalle nähdään ei-taloudellinen voitto, asiantuntemuksen syntyminen. Lausumalla voidaan siis katsoa rakennettavan kuvaa ”hitaasti hyvä tulee” -ajatustavasta edellytyksenä toimivalle koulutusvientikulttuurille.

Elikkä kun me tehdään jotakin.. jossakin maassa, ollaan vaikka.. saatu käynnistettyä siellä maisterikoulutus, niin seuraava vaihe täytyy olla se, että me kytketään se koulutus omiin tutkintorakenteisiimme.. Ja, silloin me saadaan tutkinnot tänne kotiin. Luodaan pitkäaikainen partnerisuhde, joka.. realisoituu muutamien vuosien päästä aloittamisesta. Siellä alkaa syntymään asiantuntemusta, mikä on myöskin meidän asiantuntemustamme, koska se on meidän ohjelma. (H2)

Seuraavassa sitaatissa edellytysdiskurssi saa taas toisenlaisen merkityksen investointien tärkeydestä koulutusviennissä puhuttaessa. Haastateltava ilmaisee tyytymättömyytensä suomalaisen koulutusviennin nykytilaa kohtaan, jossa koulutusviennin periaatteet on ymmärretty väärin. Hän toteaa, ettei koulutuksia voi vain sinällään myydä, vaan niitä pitää kehittää juuri kohderyhmälle sopivaksi. Onnistuneen koulutusviennin tuotekehitystyön edellytykseksi hän nimeää investoinnit, joita ei hänen mukaansa ”tässä alkuvaiheessa” ole ymmärretty tehdä. Mielenkiintoista on havaita, että suuressa osassa haastatteluaineistoa suomalaisten kyvykkyyttä soveltaa osaamistaan eri kulttuurikykyihin on käsitelty vahvuutena, mutta tässä sitaatissa osaamista kyseenalaistetaan. Toisaalta saatetaan olla, että tässäkin lausumassa haastateltava tunnustaa kyllä suomalaisten osaamisen, mutta kritisoi ylemmällä taholla tehtyjä päätöksiä investointien minimoimisesta ja samanaikaisesta toiveikuudesta tulojen suhteen.

Mutta että, tässä alkuvaiheessa myöskin on näkynyt se, että.. jostakin kummallista syystä ei olla ymmärretty, että koulu.. kaupallista koulutuksen vientituottei.. ei ne, ei ne ole semmosia, eikä ne voi olla.. olla jotakin ohjelmia, jota tempastaan meidän opetussuunnitelmastamme ja lähetään opettamaan jonnekin muualle, taikka rekrytoidaan opiskelijat.. opiskelemaan suoraan jotakin suomalaista oh-

jelmaa, jossa on vaan opetuskieli käännetty englanniksi. Jostakin.. kumman syystä.. ei oo meidän yliopistossa, mutta ilmisesti ei ole muissakaan yliopistoissa ymmärretty, että tämä tuotekehitystyö tarvitsisi investointeja. (H2)

Henkilöstöosaamisen kehittäminen koulutusvientitarpeisiin vastaaviksi ja hallinnollisen puolen uudistaminen koulutusviennin toteutusta tukevaksi voidaan katsoa tässä sitaatissa nousevan esille edellytyksinä toimivalle koulutusviennille. Haastateltava toteaa sitaatin alussa henkilöstöosaamisen kehittämisen olevan todella merkityksellistä, sillä koulutuksen tuottaminen maksaville asiakkaille ei hänen mukaansa ole samanlaista kuin ei maksaville -asiakkaille. Hän kuitenkin tarkentaa, että tietenkin tutkinto-opiskelijoillekin pitää tarjota laadukasta opetusta, mutta jatkaa saman tien asiakastyön vaativuudesta. Haastateltava kokee, että asiakkaan maksaessa koulutuspalvelusta opettajien pitää olla ”joustavampia” ja heiltä ”vaaditaan pikkasen enemmän”, joten ”valmiuksia pitää lisätä”. Hallinnollisen puolen muokkaaminen koulutusvientiä tukevaksi näyttäytyy myös haastateltavan puheessa tärkeänä edellytyksenä toimivalle koulutusviennille. Selkeys hallinnollisissa asioissa mahdollistaisi haastateltavan mukaan ”notkeamman” toiminnan.

[M]un mielestä vaik henkilöstöosaamista on hyvä kehittää, et se ei oo kuitenkaan samanlaista mennä opettaan jonnekin muualle kun mitä opetetaan täällä. Ja, tai sit se, jos on vaikka koulutusviennistä kyse, niin kun se asiakas maksaa siitä koulutuksesta, niin sillon meidän pitää olla tietys mieles joustavampia kun, vaikka en mä sitä niinku sano etteikö niinku tutkinto-opiskelijoillekin pidä.. niinku antaa laadukasta opetusta, mutta siin vaaditaan opettajalta kuitenkin pikkasen enemmän kun lähtee sit siihen vähän niinkun asiakastyöhön. Et niitä valmiuksia pitää lisätä ja sitten meillä on tietys mieles aika jäykät tietyt hallinnolliset jutut täällä, ja niitä pitäis ehkä niinku miettiä selkeemmiks, jotta se ois niinku.. notkeempaa se toiminta sitte. (H4)

Edellytysdiskurssia merkityksellistää myös puhe perustutkinto-opetuksen säilyttämisen tärkeydestä. Haastateltava kertoo kuinka koulutusvientiä harjoitettaessa on pohdittava henkilöstöresurssien jakautumista ja otettava huomioon, että vaikka koulutusvientihankkeet tarvitsisivatkin paljon työntekijöitä toimiakseen, ei perustutkinto-opetukseen käytettävän ajan määrästä tulisi alkaa karsimaan koulutusviennin vuoksi. Lausumalla rakennetaan kuvaa perustutkinto-opetuksesta tärkeänä edellytyksenä, joka saattaa vaarantua koulutusvientihankkeiden uhatessa sen perustavanlaatuista asemaa ja annetaan ymmärtää, että vaikka koulutusvienti olisikin tällä hetkellä pinnalla, pitää yliopiston tärkeimmistä rakenteista kuitenkin pyrkiä pitämään kiinni.

Ja siinä vaiheessa täytyy ruveta miettimään, että ketkä pystyy lähtemään opettamaan, ketkä pystyy tekeen hallintohommaa tässä ympärillä, ja se että se tarve on niin iso, että meidän ei saa kuitenkaan vaarantaa sitä meidän perustutkinto-opetusta.. täällä. (H6)

Haastatteluaineistosta hyvin vahvasti esiin nousee yhteistyön merkitys edellytyksenä toimivalle koulutusviennille. Haastateltavat kokevat suomalaisten yliopistojen kilpailevan toistensa kanssa samoista kaupoista, vaikka mielekkäämmäksi koettaisiin yhdessä tekeminen ja voimien yhdistäminen. Seuraavassa sitaatissa haastateltava toteaa syyllistyvänsä itsekin kateuteen, mutta painottaa että ”keskinäinen toiminta”, jolla hän ilmeisesti viittaa kateelliseen suhtautumiseen toisiin suomalaisiin toimijoihin, on pahin kompastuskivi matkalla toimivaan koulutusvientiin. Lausuma luo kuvaa haastavasta tilanteesta, joka kyllä tiedostetaan, mutta josta on hankalaa päästä eroon.

[J]a nyt se mun mielestä mitä niinkun.. vaan suomalaisten pitää päästä nyt tästä keskinäisestä kateudesta sen verran, et kyllä siihen itekin niinku syyllistyy, mut että se.. keskinäinen toiminta on se, mihin me voidaan pahiten mun mielestä kompastua tässä. (H5)

Mielenkiintoisen lisän edellytysdiskurssin merkityssysteemin kokonaisuuteen tuo sitaatti, jossa edellytykseksi onnistuneelle koulutusviennille asetetaan Finland Universityn toiminta. Haastateltavan mukaan ”yksistään minkään tiedekunnan väen voimin” ei olisi ”pystytty tekeen sellasia niinkun asioita”. Sanavalinnat antavat ymmärtää Finland Universitylle annetun korkean arvon, joka koetaan ensisijaisen merkitykselliseksi koulutusvientihankkeiden toteutuksessa. Haastateltava luettelee toimintoja, jotka Finland Universityn toimijoiden kautta sujuvat moitteettomasti, ja tulee samalla kuvanneeksi yliopistoja lähinnä koulutuksesta vastaaviksi osapuoliksi koulutusvientiprojekteissa. Hän ilmeisesti haluaa myös tuoda esiin useat muut tehtävät, joita koulutusvientiin koulutuksen tarjoamisen lisäksi sisältyy, ja rakentaa tällä lausumalla samalla kuvaa moniulotteisesta viennin alasta, jota ei tule väheksyä.

Niin me pystytään tuottaan ne tietyt opintojaksot sinne, me hoidetaan se opetus ja se sisältöpuoli, mutta se että eihän me nyt oltais niinkun yksistään minkään.. tiedekunnan.. väen voimin tässä pystytty tekeen sellasia niinkun muita asioita. Et FinUni on.. sellanen organisaatio, että sillä on omat.. markkinointiin, lakihommiin, verotuksiin, kaikenmaailman konsulttipalveluihin, niin niillä on se hallussa se puoli. (H6)

5.2.4 Huolidiskurssi

Huolidiskurssi ilmenee haastateltujen puheessa taloustilanteen, maksullisen koulutuksen stipendijärjestelmän toiminnan ja lukukausimaksuja maksavien opiskelijoiden kelpoisuuden pohdintana. Myös englanninkielisen opetuksen laatua mietitään ja samoin ulkomaisten opiskelijoiden integraatiota suomalaisiin yliopistoihin. Akateemisten intressien heikentymisestä taloudellisen intressien vahvistuessa puhutaan kriittisen pohdiskelevaan sävyyn ja myös Finland Universityn toiminta asetetaan kyseenalaiseksi. Jopa koko koulutusviennin käsitteestä ollaan huolissaan, sen antaessa väärän kuvan toiminnan tarkoituksista. Puhetta suomalaisten koulutusvientitoimijoiden välisestä kil-

pailusta merkityksellistetään huolidiskurssin kautta ja koulutusviennissä mukana olevien henkilöiden uupumusta käydään läpi. Huolen aiheena esiintyvät myös väärinymmärrykset ja riitelevät katantokannat niin ministeriöiden ja yliopiston kuin myös yliopiston johtotason ja ruohonjuuritason toimijoiden välillä. Huolidiskurssilla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa koulutusviennin heikkouksista ja ongelmista, ja sillä myös luodaan koulutusviennistä moniulotteisempaa käsitystä. Koulutusvientiä ei voida tarkastella vain uutena viennin alana, vaan kuten diskurssin alle kokoontuvat merkitykset antavat ymmärtää, kyseessä on paljon monimutkaisempi ja tarkempaa pohdintaa vaativa toiminnan ala. Seuraavaksi käyn läpi taas haastatteluaineiston sitaatteja, joiden kautta huolidiskurssin voidaan katsoa rakentuvan.

Huolidiskurssi esiintyy seuraavassa sitaatissa talouspuheena, kun haastateltava pohtii koulutusviennin tuottojen merkitystä koko yhteisölle. Hän kokee, että vaikka koulutusvienti ei tällä hetkellä näkyisikään osana kaikkien yliopistolla työskentelevien arkea, niin jos koulutusviennistä ei aleta tuottoja saamaan, huomataan se kyllä pian. Aluksi haastateltava toteaa, että näin alussa koulutusvientitoiminta ei vielä voikaan olla tuottoisaa, sillä ollaan vasta opetteluvaiheessa. ”Jossain vaihees” tuottoa pitäisi kuitenkin alkaa saamaan, ”koska muuten kyllä”. Sanavalinnat ilmaisevat talouspuolen merkityksellisyyttä ja huolen aiheeksi nousee niiden yliopiston toimijoiden suhtautuminen asiaan, joihin koulutusvientiin suunnattujen sijoitusten haittavaikutukset suuntautuvat pienentyvien määrärahojen muodossa, jos toiminta ei osoittaudukaan tuottoisaksi. Lausumalla voidaan katsoa rakennettavan asetelmaa ”me ja muut”, koulutusviennin tilanteen tuntijat ja ne, joiden arjessa koulutusvienti ei ole näkyvillä, ja samalla tehdään selväksi se, kuinka laajat vaikutukset koulutusviennin kaltaisilla investoinneilla on koko yhteisöön.

Siis eihän tää alkuvaihees tietenkään voi, kun se on opettelua. Mut et sitten jossain vaihees sen nyt pitäis sitten jotain ruveta tuottamaan, koska muuten kyllä.. kaikki ne, joitten arjessa se nyt ei näy muuten, niin sanoo, että tämä on meiltä pois tämä raha. (H1)

Seuraavissa sitaateissa huolen aiheina näyttäytyvät stipendijärjestelmän vaikutukset tuottoihin lukukausimaksuja maksavien opiskelijoiden kohdalla ja lukukausimaksuja maksavien opiskelijoiden taso. Ensimmäisestä sitaatista paistaa läpi hieman tyytymätön ja kummasteleva asenne stipendijärjestelmää kohtaan. Haastateltava katsoo, että jos lukukausimaksuja maksavien opiskelijoiden opiskeluja tuetaan stipendivaroin, ei yliopistolle jää voittoa. Talouspuhe on tässäkin sitaatissa selkeästi esillä ja sanavalinnat ”lähtökohtaisesti romuttaa” ovat suhteellisen vahvoja. Toisessa sitaatissa haastateltavan huolen aiheena on Suomeen opiskelemaan hakevien ulkomaisten lukukausimaksuvelvollisten opiskelijoiden taso. Haastateltava ilmeisesti pohtii hyvävaraisten, mutta suhteellisen heikon englannin kielen taidon omaavien opiskelijoiden vaikutusta suomalaisten yliopistojen opet-

tajien resursseihin ja kurssien muihin osallistujiin. Huolidiskurssilla luodaan tässä kuvaa epävarmasta tilanteesta, jossa toiminnan seurauksista ei ole varmuutta.

Mut kun minun mielestä se stipendijärjestelmä niinkun lähtökohtaisesti romuttaa sen, et sillä koko systeemillä voi ansaita mitään. (H1)

Niin ja kuinka paljon niistä on sitte sellasia, jotka.. sitte.. niinku on oikeesti hyviä hakijoita. (H1)

Suomalaisten yliopistojen kurssitarjonnan laajuus ulkomailta tuleville opiskelijoille ja ulkomaisten opiskelijoiden saaminen osaksi suomalaista opiskelijayhteisöä näyttäytyy myös huolen aiheena. Oman yliopiston houkuttelevuutta kansainvälisellä tasolla pohditaan ja englanninkielinen tasokas opetus nähdään ensiarvoisen tärkeänä houkuttimena. Asemaa kansainvälisessä kilpailussa halutaan parantaa ja tämän vuoksi haastateltavan voidaan katsoa pitävän koulutuksen laatua ja tarjonnan laajuutta tärkeänä. Haastateltava ilmaisee myös huolensa ulkomailta tulevien opiskelijoiden integroinnista. Lausumalla tullaan tuottaneeksi kuvaa yliopistosta, jonka tulee aktiivisesti pyrkiä parantamaan toimintaansa ja integroimaan kaikki opiskelijat yhteisöön. Sanamuoto ”miten nää opiskelijat integroidaan tänne” kertoo siitä, että haastateltava kokee yliopiston olevan vastuussa integrointiin, eikä opiskelijayhteisöön sisään kasvamista aseteta kansainvälisten opiskelijoiden vastuulle.

[T]oisaalta niin, mä puhun yliopiston näkökulmasta, että tänne tulevat, esimerkiksi, niin onko täällä varmasti riittävä määrä mielenkiintosta englanninkielellä tapahtuvaa tasokasta opetusta. Ja ja miten nää opiskelijat integroidaan tänne, vai pyöriiks niinku vaihtarit tai kv-tutkinto-opiskelijat keskenään. (H6)

Huolidiskurssi saa merkityksiä myös akateemisten ja taloudellisten intressien ristiriitapuheessa sekä koulutusviennin käsitteen pohdinnoissa. Seuraavista sitaateista ensimmäisessä haastateltava ilmaisee vakavan huolensa akateemisen intressin unohtumisesta taka-alalle yliopistoissa koulutusviennin astuttua kuvaan. Hän toteaa yliopistojen olevan perusluonteeltaan akateemisia ja yliopiston tehtävien olevan akateemisia, eikä sitä tulisi unohtaa markkinointumiskehityksen vallatessa alaa. Lausuma saa aikaan jokseenkin vakavan kuvan tilanteesta, etenkin haastateltavan puhuessa ”markkinoiden perässä juoksemisesta”. Toinen sitaatti laajentaa huolidiskurssin merkityksiä kyseenalaistamalla koulutusviennin käsitteen toimivuuden. Koulutusviennin käsitteen nähdään luovan koulutusvientitoiminnasta liian yksinkertaistetun kuvan ja mahdollistavan väärinymmärrykset koulutusviennin tarkoituksista. Lausumilla pyritään ehkäpä tuomaan esille talousnäkökulman negatiivisia puolia ja kyseenalaistamaan sen tarkoituksia. Koulutusvientiä ei haluta näissä lausumissa leimata pelkästään taloudelliseksi toiminnaksi, vaan niillä pyritään esittämään ajatus mahdollisista vaihtoehtoista.

Sitten myöskin olen niinkun aika vakavasti huolissani siitä, että nyt tässä niinku unohtuu.. markkinoiden perässä juoksemisesta se, että me ollaan, että yliopistot

ovat akateemisia instituutioita. Ja meidän keskeiset tehtävät on akateemisia tehtäviä. (H2)

[J]oskus tuntuu, että koko [koulutusviennin] käsitteen tuominen.. on ollu, tai tällä käsitteellä operoiminen on ollu.. jollakin tavalla jopa virhe. (H2)

Huolidiskurssiin voidaan katsoa kytkeytyvän myös seuraavan sitaatin, joka antaa Finland Universityn toiminnasta toisenlaisen mielipiteen. Haastateltava kokee huolestuttavaksi myyntitoimet, joita Finland University harjoittaa ja asemoituu tällä lausumallaan ilmeisesti tarkastelemaan koulutusvientiä muuna kuin valmiin tuotteen myymisenä. Koulutusvientitoiminnan vertaaminen elektronikkafirman toimiin ja puhe ”muovikassillisesta erilaisia komponentteja” saa aikaan huvittuneen, mutta myös huolestuneen suhtautumisen. Lausumalla ollaankin ilmeisesti herättelemässä kyseenalaistavampaa suhtautumistapaa ja rakentamassa kuvaa koulutusviennin ei-taloudellisesta todellisuudesta.

Että joskus kun kattoo tätä koulutuksen vienti.. vientiponnisteluita, niin.. kun tähän on sitten vielä kytketty tää, Finland University -firma, tää.. tätä kauppa.. tää on vähän semmosta niinkun elektroniikkafirma lähettäis myyntimiehen maailmalle.. muovikassillinen erilaisia komponentteja ja mainostais, et näistä tulee hyvä tuote, että mitä te haluatte. (H2)

Yksi eniten esiintyvistä merkityksenannoista huolidiskurssille on huoli yhteistyön toimimattomuudesta suomalaisten koulutusvientitoimijoiden keskuudessa. Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa pieni Suomi on jakautunut useisiin eri koulutusvientitoimijoiden ryhmiin ja he kaikki yrittävät samoille markkinoille samalla tuotteella. Lausuma luo kuvan huvittavasta tilanteesta sanavalinnoiltaan ”verisesti kilpailevat”, ”aika absurdia” ja ”me vielä yritetään kilpailla samoista asiakkaista”. Suomalaisten koulutusvientitoimijoiden resurssien vähäisyys verrattuna suuriin kansainvälisiin markkinoihin otetaan esille ja annetaan ymmärtää, että jos suomalaiset haluaisivat kyetä kilpailemaan markkinoilla, voimat pitäisi yhdistää. Tässä sitaatissa huolidiskurssilla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa jopa hieman surullisen huvittavasta tilanteesta, johon pitäisi löytää yhteistyötä tekemällä ratkaisu.

Että suomalaiset yliopistot, ammattikorkeakoulut, jotka verisesti kilpailevat toistensa kanssa.. markkinoilla joka on täysin rajaton.. on jotenkin aika absurdia, että kun ajattelee niiden markkinoiden kokoa, 4,4 miljardin ihmisen maassa suhteutettuna meidän olemattomiin resursseihin.. viiden miljoonan asukkaan maassa.. niin me vielä yritetään.. kilpailla samoista asiakkaista.. ja tarjota omia ohjelmiamme.. On Kiinassa huomannu.. ja kuullu että peräkkäisillä viikoilla käy kaks suomalaista myymässä myös suunnilleen samanlaista ohjelmaa kiinalaisille. (H2)

Seuraavissa sitaateissa esiintyy puhetta koulutusvientitoiminnan kestävyyydestä henkilöstöresurssien kannalta ja henkilöstöresurssien löytämisen erilaisista malleista. Ensimmäisessä sitaatissa haas-

tateltava nostaa esiin ongelman henkilöstön liikarastituksesta koulutusvientiprojekteissa, jos henkilöstöä ei ole tarpeeksi. Hän huomauttaa, ettei toiminta ole kestäväällä pohjalla, jos henkilöstön voimavaroja ja jaksamista ei oteta huomioon ja liian pienelle joukolle kasataan liian suuri vastuu. Haastateltavan mukaan pahimmassa tapauksessa koulutusvientiprojekteissa mukana olleet eivät enää halua osallistua uusiin projekteihin, jos työ on liian uuvuttavaa. Huolidiskurssilla pyritään tässä ottamaan esille henkilöstön hyvinvoinnin näkökulma koulutusvientikeskustelussa ja osoittamaan konkreettinen haittavaikutus jos hankkeisiin ei palkata tarpeeksi henkilöstöä. Toisessa sitaattissa haastateltava ottaa esiin kokemansa ongelman yliopiston nähdessä mahdolliseksi koulutusvientihankkeiden henkilöstöksi vain oman, jo olemassa olevan henkilöstön. Haastateltava huomauttaa, että varmasti yliopiston ulkopuoleltakin olisi mahdollista löytää lisää henkilöstöä juuri koulutusviennin saralle. Huolidiskurssi tulee tässä esiin haastateltavan kokemuksesta yliopiston liian suppeasta katsantokannasta. Lausuman voidaan katsoa luovan toimijatasojen välille ajattelutapojen erilaisuuden johdosta ristiriitaa, joka ei ainakaan toimi yhtenäisyyttä lisäävänä tekijänä.

[J]os koetetaan tehdä liian pienellä tiimillä sitä, et sit se alkaa just syömään voimia, et se ei oo silleen kestäväällä pohjalla se toteuttaminen, et jos tulee vaan hanketta hankkeen päälle ja sit koskaan ei oo sitä semmosta vaihetta et ehtis hengähtää tai ehtis jotenkin miettiä, et mitäs tuli tehtyä ja mitä tästä voidaan oppia. Et jos se on liian hektistä, niin sillon tosiaan se voi olla.. et ihmiset uupuu ja sit ne ei enää halua olla näis mukana tai lähtee muualle. (H4)

Ja sitä ei ehkä oo yliopistokaan hiffannu, koska se aina, mitä isommasta kaupasta kyse, niin aina näkee semmosen niinku että, ei me tällä väellä pystytä, meillä on nyt jo ihan täynnä kädet, niin sit yrität sanoo, että joo, mutta kai niitä muitakin hyviä ihmisiä nyt on, että te vaan päätätte, että otatteks te tän väen siihen koulutusvientiin vai löydätteks te niiden verkostojen kautta niitä.. työttömänä olevia tai vapaalla olevia tai tutkimuksessa olevia, siis onhan niitä, kyllähän niitä nyt täytyy olla.. Mut että kun ne näkee usein vaan sen, että tämä meidän väki tässä [...]. (H5)

Seuraavassakin sitaatissa huolidiskurssin merkityssysteemin voidaan katsoa saavan lisämerkityksen eri tasojen välisistä erilaisista tavoista käsittää asioita. Haastateltava kertoo kokevansa ristiriitaa opetusministeriön ja perustoimijatason ymmärryksissä koskien toiminnan kasvua ja etenemistä. Huoli siitä, ettei ylemmällä tasolla nähdä tuloksia samalla tavoin kuin perustoimijatasolla, saa aikaan kuvan koulutusviennin kentän eri tasojen välisistä kommunikaatio-ongelmista. Haastateltavan mukaan perustoimijatasolta katsottuna viime vuosien aikana koulutusviennin ja kansainvälistymisen kentällä on tapahtunut ”tosi paljon” kun taas opetusministeriön kannaksi nähdään, että ”mitään konkreettista” ei ole saatu aikaan. Huolidiskurssin kokonaistarkastelu luo kuvaa pirstaloituneesta koulutusviennin kentästä, jossa keskustelu ei toimi eri tasojen välillä eikä myöskään eri toimijoiden välillä.

[T]iettyllä kansallisella tasolla on tietty dialogi koko ajan ja samat asiat pyörii koko ajan, mutta mitään ei niinkun opetusministeriön mielestä tapahdu sellasta konkreettista. Sitten taas täällä perustoimijatasolla mä näen, että on tapahtunu viimesen.. kuuden, seitemmän vuoden aikana tosi paljon. (H5)

5.2.5 Tavoitediskurssi

Tavoitediskurssiksi nimeämäni merkityssysteemi kokoa sisälleen erilaisia käsityksiä kansainvälistymisen ja koulutusviennin tavoitteista, niiden rakentumisesta ja tavoitteiden asettajista. Haastattelupuheesta löytyi useita tapoja merkityksellistää tavoitteita, kuten esimerkiksi akateemisen intressin säilyttämisen tavoittelu. Tavoitteita katsotaan asetettavan paljolti ylemmiltä tahoilta, mutta myös ruohonjuuritason työntekijöiden merkitystä tavoitteiden asettelussa painotetaan. Tavoitteita tarkastellaan haastatteluaineistossa niin suhteessa resursseihin kuin myös vaikutuksiin, joita tavoitteilla on. Ristiriitainen puhe tavoitteista täydentää mielestäni merkityssysteemiä kokonaisuutena ja valaisee kuvaa tavoitteista puhumisen monimuotoisuudesta. Edellytysdiskurssi ja tavoitediskurssi voivat näyttäytyä toisalta hieman päällekkäisinä, mutta tavoitediskurssilla on mielestäni mahdollista kuvata täysin erilaista asetelmaa koulutusviennistä puhumisen suhteen kuin edellytysdiskurssilla, jolla pyritään merkityksellistämään onnistumisen edellytyksiä koulutusvientitoiminnassa. Tavoitediskurssin avulla tuotetaan kuvaa mahdollisuuksista ja toiveista, pohditaan omaa tavoitteenasettelua ja tarkastellaan tavoitteita eri lähtökohdista. Seuraavaksi pyrin esimerkkien kautta luomaan kuvan tavoitediskurssin merkityssisällöstä.

Tavoitteiden asettamisen merkitys näyttäytyy haastatteluaineistossa tärkeänä osana tavoitteiden saavuttamista ja useista haastatteluista käykin ilmi, että ilman tavoitteiden tunnustamista omikseen, niiden eteen ei tule tehtyä samalla tavoin töitä. Ensimmäisessä sitaatissa haastateltava puhuu ruohonjuuritason työntekijöiden merkityksestä tavoitteiden asettajina. Hän antaa esimerkin koulutusvientiohjelmien rakentamisesta osaksi kotiyliopiston perusohjelmia, syynä akateemisen intressin säilyttäminen koulutusvientitoiminnassa, ja toteaa, että yliopiston hallinto ei voi olla tästä vastuussa, vaan perustoimijatason henkilöstön tulee itse asettaa itselleen tavoitteeksi akateemisen intressin säilyttäminen. Tavoitediskurssilla voidaan tässä katsoa pyrittävän edistämään vastuun kantamisen käytännön ottamista osaksi ruohonjuuritason toimintaa. Haastateltavan lausuman tavoitteena voidaan katsoa olevan henkilöstön voimaannuttaminen. Kenties haastateltava kokee voimaannuttamisen olevan merkityksellistä siitä syystä, että koulutusvientiä on lähdetty tekemään ylemmän tahon toimesta ja heidän tavoitteensa saatetaan useasti nähdä ainoina tavoitteina. Toisessa sitaatissa tavoitediskurssi määrittyy tavoitteenasettelun eri tasojen kautta. Haastateltava näkee, että vaikka kansallisella tasolla on määritelty tavoitteita koulutusvientitoiminnalle, asetetaan kai-

kille hankkeille kullakin tasolla omat tavoitteet. Haastateltavan puhe kansallisen tason tavoitteista on jokseenkin epävarmaa, kuten esimerkiksi sanamuoto ”kyllä sielläkin varmaan jotain tavoitteita on” antaa ymmärtää. Haastateltavan voidaan myös katsoa suhtautuvan kansallisen tason strategioihin ja tavoitteisiin hieman huvittuneena päätellen sanamuodosta ”mitäs hienoja, jaloja tavoitteita siellä oli”. Ylemmän tason asettamien tavoitteiden merkityksellisyys ei myöskään näyttäydy ilmeisesti haastateltavalle kovin suurena, sillä hän käyttää sanamuotoa ”varmaan yrittää määritellä” puhuessaan kansallisen tason strategiasta, mutta toteaa heti perään, että ”kyl me on ainaki yritetty määritellä omat tavoitteet”. Sanan ”yrittää” käyttämistä tavoitteiden määrittelyn yhteydessä voi pitää mielenkiintoisena yksityiskohtana, sillä tällöin tavoitteita ei varsinaisesti koeta saatavan määritellyksi, vaan tekeminen jää yrittämiseksi. Lausumalla voidaan katsoa rakennettavan epävarmaa kuvaa tavoitteiden määrittelyn prosessista ja tavoitteiden määrittelijöistä, mutta samalla ollaan kuitenkin tukemassa katsantokantaa ruohonjuuritason tavoitteiden merkityksellisyydestä.

[M]itä enempi me pystytään.. niinkun rakentamaan niitä ohjelmia osaks meidän perusohjelmia, niin sitä enempi tää akateeminen intressi tulee vallitsevaksi, mutta se on meistä itsestämme kiinni pystytäänkö me. Sitä ei pysty kukaan yliopiston keskusjohdon tai hallinnon tasolla tekemään. Se on kyllä minkä pystyy.. mikä, mikä on meistä ruohonjuuritason työntekijöistä.. kiinni. (H2)

[S]e tavoitteen asettelu voi lähteä yksittäisestä ihmisestä, kuten minusta tai opettajasta, joka lähtee johonki hankkeeseen. Tai Finland Universitystä. Et mä veikkaan et joka tasolla on niinku omat tavoitteet sille. Että mitään, mä en.. ministeriöllä taitaa olla joku koulutusvientistrategia olemassa, niin kyllä sielläkin varmaan jotain tavoitteita on. Enkä oo siitä nyt ihan hetkeen luku, että mitäs hienoja, jaloja tavoitteita siellä oli, mutta.. Joo.. Varmaan se kansallinen strategia yrittää sitä kansallista tavoitetta ja tasoo sille määritellä, mut että kyl me on ainaki.. ihan jo periaatteessa joka hankkeelle yritetty määritellä ne.. omat tavoitteet. (H5)

Seuraavassa sitaatissa tavoitediskurssi näyttäytyy tavoitteiden suhteuttamisella resursseihin. Haastateltava kokee, että tavoitteita koulutusviennin ja kansainvälistymisen suhteen on paljon, mutta resurssien riittämättömyys vaikeuttaa niiden toteuttamista. Sanamuodot ”et ei oo sitten välttämättä resursseja” ja ”kyllähän siihen koulutusvientiin on niinkun kova kiinnostus” ilmentävät epävarmaa suhtautumista tilanteeseen ja luovat kuvan hieman ulkopuolisesta olostä koulutusvientitoimintaan nähden. Lausumalla voidaan katsoa pyrittävän tehdä näkyväksi asetettujen tavoitteiden epärealistisuutta. Sitaatista välittyy myös kuva koulutusvientitodellisuuden edelleen hyvin vähäisestä näkyvyydestä yliopistolla muiden kuin asiantuntijoiden keskuudessa, sillä sitaatin sanavalintojen perusteella hieman ulkopuoliseksi itsensä kokevan haastateltavan puhe koulutusviennin tilasta on hyvin varovaista ja yleisluontoista.

[S]itten tavallaan koetaan, että ei oo sitä.. että on paljon tavoitteita, mutta et ei oo sitten välttämättä resursseja niiden tavoitteiden toteuttamiseen, riittävästi.. niin..

että miten niitä sitten lähetään toteuttamaan.. niin sen tyyppistä voi jonkin verran olla, mutta se että siis kyllähän siihen koulutusvientiin on niinkun.. kova kiinnostus täällä myös. (H3)

Koulutusviennin tavoitteiksi nimetään seuraavissa sitaateissa eettiset ja moraaliset tavoitteet. Tavoitediskurssin merkityssysteemin voidaan katsoa täydentyvän maailmanparantajapuheella, jossa sinällään havaitaan kyllä tavoitteen idealistisuus, mutta koulutusvientiä ei haluta nähdä vain tavallisena kulutustuotteen vientinä. Ensimmäisessä sitaatissa haastateltava puhuu tavoitteiden selkeyden merkityksellisyydestä, mutta haluaa kuitenkin nähdä suomalaista koulutusta käytettävän ”jonkun asian korjaamiseen tai parantamiseen”. Hän toteaa itse hieman huvittuen tavoitteen olevan ”vähän tämmönen maailmoita syleilevä”, mutta kokee ”merkittävässä hankkeissa” mukana oleminen tärkeäksi. Lausumalla voidaan katsoa rakennettavan kuvaa koulutusviennin tavoitteiden korkealle asettamisen merkityksestä ja lausumalla voidaan katsoa myös tuotettavan koulutusviennille tavoitteita, joiden takana halutaan seistä. Talouspuhe on saanut koulutusvientikeskustelussa paljon sijaa ja tämänkaltaisilla lausumilla pyritään ehkä tietoisesti tai alitajuisesti luomaan vastakkaisia tavoitteenasetteluja. Toinen sitaatti antaa tavoitediskurssille hyvin samankaltaisia merkityksiä kuin edellinen ja sanavalinnoillaan ”olla muuttamassa maailmaa” haastateltava pyrkii kuvaamaan koulutuksen vaikutusmahdollisuuksia maailman tilanteen parantamiseksi. Toiveikkaus ja positiivisuus näyttäytyy haastateltavan mielipiteessä ”ennemmin kannattaa tehdä ku olla tekemättä” ja luo tavoitediskurssille taas merkitystä voimaannuttamispuheen kautta.

Ja.. tavotteet siis pitää olla.. sillä tavalla selkeet, mun mielestä, sitte tullaan näihin eettisiin ja näihin.. moraalisiin tavoitteisiin, että tota, että se on turvallista, tarkkaan suunniteltua ja mielellään siis, et se on nyt tietysti ehkä.. vähän tämmönen maailmoita syleilevä tavoite, mutta myös se, että me ollaan mukana merkittävässä hankkeissa, sellasissa missä sitä suomalaista koulutusta oikeesti.. hyödynnetään ja niinkun jonkun asian korjaamiseen tai parantamiseen, eikä niin että sitä vaan.. jotenkin kulutetaan. (H5)

[E]t mun mielestä ennemmin kannattaa tehdä ku olla tekemättä. Että, et sit.. ainakin me voidaan niinkun ehkä olla.. muuttamassa maailmaa [...]. (H4)

Tavoitediskurssin sisäiset ristiriidat käyvät ilmi seuraavista sitaateista, joista ensimmäisessä haastateltava kokee koulutusviennin tärkeäksi tavoitteeksi taloudelliset tuotot, ja toisessa haastateltava painottaa koulutusviennin olevan vain toimintamuoto akateemisen kansainvälistymisen harjoittamiseen. Lausumat luovat koulutusviennille erilaisia tavoitteita ja laajentavat samalla käsitystä koulutusviennin kentän monimuotoisuudesta ja tavoitteiden eriävyydestä.

[J]os se maaliin saatais, niin sillä olis semmonen asema, että sillä olis merkittävä rooli yliopiston ulkopuolisen rahoituksen tuojana. (H5)

Koulutuksen vienti on enempikin instrumentti siihen akateemiseen kansainvälistymiseen. Ei tavoite sinänsä. (H2)

5.3 Koulutusvientitodellisuus Tampereen yliopistolla

Analysoimissani aineistoissa kansainvälisyyden ja koulutusviennin kenttää rakennetaan eri tavoin merkityksiä antamalla ja kriittisesti pohtien. Blogiaineistossa havaittavissa on lähinnä yleisluontoisia linjauksia ja ajatuksia, kun taas haastatteluaineistossa esiintyy yksityiskohtaisempaa asioiden tarkastelua ja esimerkkejä toimintatavoista. Haastatteluaineistossa pohdinta syy-seuraus -suhteista saa paljon tilaa ja tunteista sekä kokemuksista puhutaan huomattavan paljon. Blogiaineistossa taas keskitytään perustelemaan toimintatapoja ja löytämään niille merkitys. Puhetapa on tällöin huomattavasti enemmän tosiasioihin tukeutuvaa ja toteavaa, ei niinkään tunteisiin ja kokemuksiin perustuvaa. Sekä haastattelu- että blogiaineistossa puhutaan eri tasojen ja tahojen erilaisista puhetavoista, tarkastellaan omaa paikkaa verrattuna muihin ja pyritään luomaan me-henkeä. Mielenkiintoista on kuitenkin, että blogiaineiston puhetavoista ja sanavalinnoista on havaittavissa kokemus yhtenäisestä yliopistosta, kun taas haastatteluaineistossa haastateltavat useimmiten erottelevat yliopiston johdon ja ruohonjuuritason toimijoiden ajatukset toisistaan. Blogiaineistossa ollaankin selvästi rakentamassa yhteishenkeä, johon sinällään löytyy yhteyksiä myös haastatteluaineiston ”me täällä yliopistolla” -puheesta, mutta haastatteluista käy kuitenkin ilmi eronteko perustyöntekijöiden ja johdon ajatusten välillä. Tarkastelen seuraavaksi aineistojen analyysin tuloksena havaittuja diskursseja suhteessa toisiinsa ja pyrin luomaan kuvan kokonaisuudesta, joka näiden aineistojen avulla tutkimuksessani on muodostunut, koskien Tampereen yliopiston koulutusvientitodellisuutta.

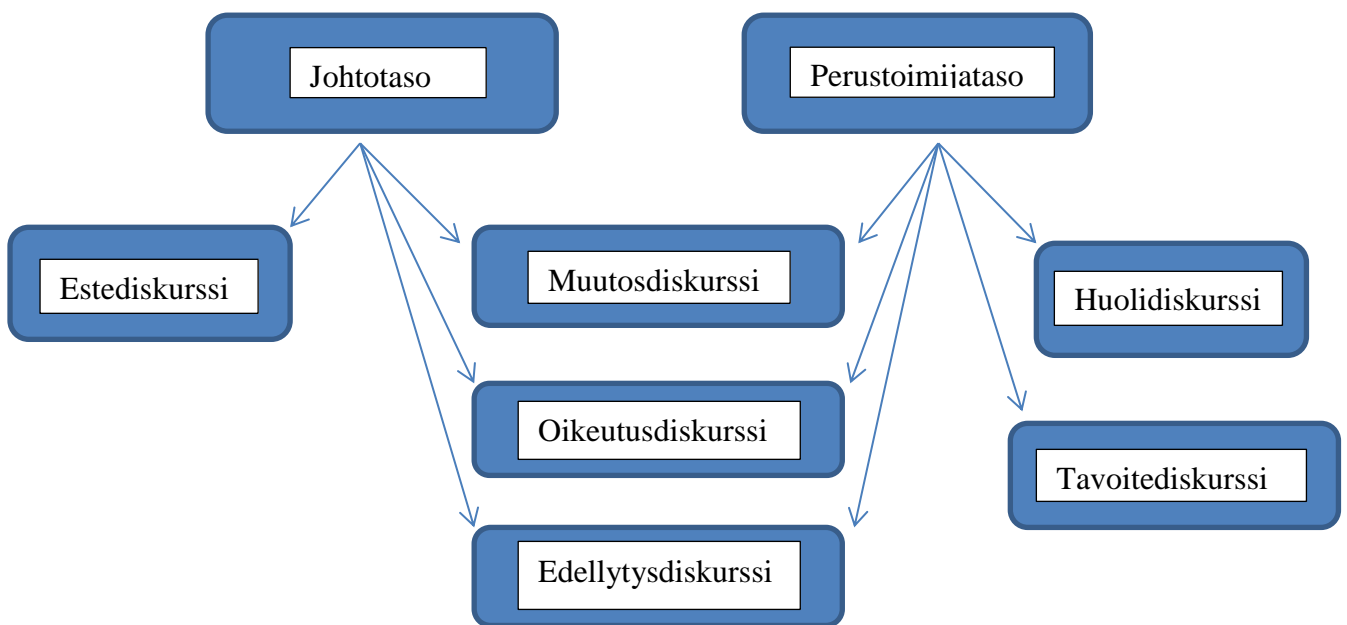
Sekä blogi- että haastatteluaineistosta havaitsin rakentuvan muutosdiskurssin, oikeutusdiskurssin ja edellytysdiskurssin merkityssysteemit. Blogiaineistossa nimesin näiden lisäksi estediskurssin ja haastatteluaineistossa huolidiskurssin sekä tavoitediskurssin. Puhetapojen erilaisuus blogi- ja haastatteluaineistossa johtuvat osakseen alustojen erilaisuudesta. Julkinen blogi vaatii tietenkin erilaista asioiden käsittelyä kuin yksilöhaastattelu, jossa haastatteliija esittää kysymyksiä. Kuitenkin katson mielenkiintoiseksi vertailla hieman aineistojen sisällöllisiä yhteneväisyyksiä ja eroja. Käyn ensin läpi kummassakin aineistossa esiin tulleet diskurssit ja tämän jälkeen pyrin vielä tuomaan esille eriävien diskurssien sisältöjä suhteessa toisiinsa.

Muutosdiskurssi rakentuu kummassakin aineistossa puheella yliopistojen alkuperäisestä merkityksestä ja ristiriitoja muutokseen suhtautumisessa on havaittavissa sekä johdon että perustoimijatasen lausumissa. Blogiaineistossa muutoksiin suhtaudutaan lähinnä toteavaan sävyyn ja muutos näyttäytyy tällöin normaalina, vaikkakin taustalla on havaittavissa jonkinlaista huolipuhetta. Haastatteluaineistossa taas muutoksista puhuttaessa käydään läpi koko tunteiden kirjo, huoles-

tuneisuudesta toiveikkuuteen. Sekä blogi- että haastatteluaineistossa oikeutusdiskurssi merkityksellistyy puheella suomalaisen koulutuksen laadusta ja suhteuttamalla omaa koulutusvientitoimintaa muiden maiden harjoittamaan toimintaan. Pohjavire näissä kahdessa aineistossa oikeutusdiskurssin kohdalla on kuitenkin hyvin erilainen, sillä haastatteluissa pääasiallinen oikeutus kansainvälisyyden lisäämiselle ja koulutusviennille haetaan kuvailemalla toimintaa eettiseksi ja humanitaariseksi, kun taas blogiaineistossa kuvaillaan kysyntään vastaamisen olevan lähes velvollisuus osaavalle Suomelle. Edellytysdiskurssi tuo aineistot yhteen puhuttaessa kansainvälisen yhteistyön ja kumppanuuksien merkityksestä, keskustelun tärkeydestä yhteisen käsityksen löytämiseksi ja oikeanlaisen sekä osaavan henkilöstön tarpeellisuudesta toimintaa harjoitettaessa. Haastatteluaineistossa pyritään kuvaamaan toimivan koulutusviennin edellytyksiä esimerkein, kun blogiaineistossa sen sijaan keskitytään yleiseen puheeseen päämääristä ja niiden saavuttamisesta.

Aineistoista nimeämieni muutos-, oikeutus- ja edellytysdiskurssien lisäksi blogiaineistosta olen nimennyt estediskurssin ja haastatteluaineistosta huoli- ja tavoitediskurssin. Blogiaineiston merkityssysteemiä kuvaileva estediskurssi koostuu ulkopuolelta tulevasta koulutusviennin esteitä koskevasta puheesta. Estediskurssilla pyritään kyllä ymmärtämään koulutusvientitoimintaa ja mahdollista koulutusta vastustavia tahoja, mutta esteitä ei kuitenkaan koeta realistisiksi ja todellisiksi, vaan esteistä puhujien ajatuksia halutaan oikaista. Haastatteluaineiston huolidiskurssi eroaa estediskurssista siten, että siinä ei olla tuottamassa kuvaa esteistä ja niiden yli pääsemisestä, vaan tavoitteena on havainnoida huolenaiheita ja tällä tavoin luoda kuvaa moniulotteisemmasta koulutusviennin kentästä. Haastateltavat ottavat esille yksityiskohtia, jotka mietityttävät, mutta kuvailevat myös suuria huolenaiheita, kuten taloustilanteen haastavuutta ja akateemisten intressien heikkene mistä yliopistolla. Huolta aiheuttavat myös eri tason toimijoiden käsitykset asioista, jonka vuoksi syntyy väärinymmärryksiä. Huolidiskurssi rakentaakin estediskurssia paljon laajempaa kuvaa koulutusviennin ja kansainvälisyyden ongelmakohdista. Haastatellut perustason toimijat problematisoivat aihetta ja positiivisten kehityssuuntien kuvailemisen ohella halutaan tuoda myös esiin negatiivisia asioita. Tämä luo sinällään todellisempaa kuvaa koulutusvientitodellisuudesta kuin Rehtoriblogin suhteellisen optimistinen ja esteitä vähättelevä suhtautuminen aiheeseen. Haastatteluaineistosta nimeämälläni tavoitediskurssilla taas ollaan luomassa kuvaa tavoitteiden erilaisesta rakentumisesta ja niihin suhtautumisesta eri tasoilla. Sekä ruohonjuuritason, johtotason että ministeriön tavoitteet asetetaan haastatteluaineistossa vastakkain tavoitteiden suhteen. Perustoimijatasolla koetaan, että ylemmillä tasoilla ei jaeta samoja tavoitteita ja että vaikka tavoitteita pyritään luomaan ylhäältä käsin, on omien tavoitteiden asettaminen todella tärkeää. Blogiaineistossa ei eri tason tavoitteenasettajia niinkään pohdita, vaan todetaan lähinnä ministeriötason edellyttävän tiettyjä asioita, joita johdon tasolla halutaan sitten ryhtyä toteuttamaan. Tavoitteita ei blogiaineistossa

myöskään suuresti kyseenalaisteta, vaan olettamuksena on, että kaikki haluavat niitä noudattaa. Nämä eroavuudet aineistojen diskursseissa luovat mielenkiintoista kuvaa niin haastatteluaineiston ja blogiaineiston perustavanlaatuisista eroista alustasta johtuen, kuin myös eroista puhetavoissa johtotason ja perustoimijatasojen välillä. Johtotasolla, etenkin julkiselle alustalle kirjoitettaessa, kyseenalaistaminen ei näyttäydy luonnollisena, kun taas perustoimijatasolla sitä esiintyy jatkuvasti, jopa aiheista, joiden puolesta halutaan puhua. Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) hahmottuvat käsitellyt johtotason ja perustoimijatasojen puheista havaitut diskurssit kokonaisuutena.

KUVIO 1. Tampereen yliopiston johto- ja perustoimijatasojen käyttämät jaetut ja eriävät diskurssit.

Kuviosta (kuvio 1) on nähtävissä tiivistetysti tutkimuksessa havaitsemani Tampereen yliopiston johto- ja perustoimijatasojen käyttämät diskurssit, joista osa on eri toimijatasojen välillä jaettuja ja osa eriäviä. Sekä johto- että perustoimijatasojen puheesta on havaittavissa muutos-, oikeutus- ja edellytysdiskurssien käyttöä. Nämä kolme diskurssia rakentavat kuvaa tilanteen kehityksestä, kokevat perusteluja tilanteen puolesta ja esittävät vaatimuksia toimivalle kansainvälisyyskehitykselle ja koulutusviennille. Diskursseista on kuitenkin mahdollista huomata erilaisia painotuksia eri toimijoiden puheessa. Blogiaineistossa, jossa johtotason toimijat ilmaisevat ajatuksiaan, puheta-voilla voidaan katsoa rakennettavan luottamusta, kun taas haastatteluaineiston perustoimijatasojen toimijat problematisoivat aiheita jatkuvasti. Näin ollen siis vaikkakin muutos-, oikeutus- ja edelly-

tysdiskurssi ovat jaettu diskursseja eri toimijatasojen kesken, pitävät ne kuitenkin sisällään erilaisia painotuksia toimijatasosta riippuen. Tämä jaettujen diskurssien sisällä havaittava painotuksen eroavuus havainnollistuu erityisen hyvin tarkasteltaessa toimijatasojen eriäviä diskursseja. Johtotason toimijoiden käyttämä puhetapa, jolla pyritään vakuuttamaan lukijat, on havaittavissa myös estediskurssista. Tällä diskurssilla luodaan kuvaa vastakkaisten ajatusten olemassaolosta, joiden pätevyys samalla kuitenkin halutaan kumota. Perustoimijatason problematisoiva puhetapa taas päästää esiin muutos-, oikeutus- ja edellytysdiskurssin lisäksi huoli- ja tavoitediskurssit, joista kummassakin asioita kyseenalaistetaan ja pohditaan eri näkökulmista. Huolidiskurssilla rakennetaan kuvaa epävarmasta kansainvälisyyden ja koulutusviennin toiminnan kentästä ja kyseenalaistetaan toteutuksen tapoja. Tavoitediskurssilla taas havainnollistetaan eri toimijatasojen eriäviä tavoitteita ja toiveita toiminnan suhteen.

Eri toimijaryhmien sijoittumista keskusteluun tarkasteltaessa voidaan siis havaita tietynlaisia subjektipositioita (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45–46), joiden avulla voidaan havainnoida esimerkiksi valtasuhteita. Johtotason toimijoiden voidaan katsoa positioituvan suhteellisen neutraalisti ja yleisesti suhteessa koulutusvientiin, kun taas perustoimijatason toimijat ottavat enemmänkin problematisoivan ja kyseenalaistavan position. Blogikirjoituksista on havaittavissa esteiden lukemista ulkoisten tekijöiden joukkoon ja näin ollen voidaan katsoa johtotason ottavan eri position kuin perustoimijatason toimijoiden, jotka taas käsittelevät ongelmia kaiken aikaa toiminnassa havaittavissa olevina ja pohtivat ratkaisumahdollisuuksia. Myös diskurssien sisällä on havaittavissa positioitumista, joka etenkin perustoimijatasolla johtaa tiettyjen aiheiden hyvin monipuoliseen pohdiskeluun, sillä asioista otetaan positioitumisen kautta esiin niin positiivisia kuin negatiivisiakin puolia. Vallankäyttönä taas voidaan tarkastella johtotason puhetta, jossa vastakkaiset ajatukset pyritään kumoamaan estediskurssin käytöllä. Perustoimijatason puheella omien tavoitteiden asettamisen tärkeydestä voidaan kuitenkin myös katsoa pyrittävän tietynlaisen valta-aseman ottamiseen. Positioituminen itsenäisiksi toimijoiksi, joilla on mahdollisuus asettaa omia tavoitteita ja tehdä omia päätöksiä luo perustoimijatasolle ajatuksen mahdollisuudesta käyttää valtaa.

6 POHDINTA JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Tässä luvussa tulen rakentamaan keskustelua tutkimukseni teorian ja tulosten välille, pyrkien luomaan kuvaa yleisen kansainvälisyys- ja koulutusvientikeskustelun suhteesta Tampereen yliopiston johto- ja perustoimijatasolla toimivien ihmisten pohdintoihin. Tavoitteenani on havainnoida blogi- ja haastatteluaineiston tulosten suhteutumista teoriaan, luoda kuvaa yhteneväisyyksistä ja eroavuuksista, ja tarkastella millaisena kansainvälisyyden ja koulutusviennin kenttä näin ollen näyttäytyy suomalaisesta perspektiivistä. Pyrin tuomaan aineistoista havaitsemani diskurssit laajempaan kontekstiin, jolloin niiden tarkasteluun saattaa löytyä uusia tapoja, niiden rakentumista voidaan tarkastella osana koulutusvientikeskustelun muotoutumista tämänhetkiseen tilaansa ja niiden voidaan mahdollisesti katsoa luovan pohjaa tulevalle kehityskululle. Lopuksi käyn vielä läpi mahdollisia mielenkiintoisia jatkotutkimusvaihtoehtoja.

Koulutusviennin asemoituessa kansainvälisyyden alakäsitteeksi, tarkoittaa se toiminnan perusteita ja toteutustapoja. Näin ollen on myös ymmärrettävää, että se luo tällöin enemmän vastakainasetteluita ja herättää vahvempia mielipiteitä. Yleisluontoinen ja yliopistomaailman normiksi luokiteltu kansainvälisyys ei valtavasti tunteita herätä, sillä sitä voi toteuttaa niin monella tapaa ja siihen voi lukea juuri ne asiat, jotka kukin kokee sopiviksi. Koulutusvienti sen sijaan antaa jo käsitteenä mielikuvan toiminnan luonteesta. Etenkin Suomessa, jossa ajatus ilmaisesta koulutuksesta istuu hyvinkin vahvassa, herättää se ristiriitaisia mielikuvia ja antaa aihetta kyseenalaistaa toimintaa. Myös akateeminen intressi yliopistoinstituution peruskivenä asetetaan koulutusviennin kautta vaakalaudalle talousintressin kanssa ja tämä aiheuttaa muutokselle myönteisissäkin mielissä herkästi kysymyksiä, kuten haastatteluaineistosta on havaittavissa.

Kansainvälisyys näyttäytyy tutkimukseni kummassakin aineistossa hyvin itsestään selvänä ja perinteisenä osana yliopiston toimintaa. Sekä blogi- että haastatteluaineistosta käy ilmi niin kansainvälisyyden normiksi muodostunut asema korkeakoulumaailmassa kuin myös kansainvälisyyden ajankohtaisuus, josta myös Altbach (2004, 4) kirjoittaa. Globalisoituvan maailman edellyttämät kansainvälisyyden toimintaperiaatteet saavat myös kaukupohjaa haastattelu- ja blogiaineistosta, kun puhutaan instituutioiden sopeutumisesta globalisoituvaan maailmaan ja edellytyksestä kansainvälistyä kilpailussa pärjätäkseen (ks. Altbach 2004, 5–6). Kansainvälisyyttä pohditaan kum-

massakin tutkimukseni aineistossa monelta taholta ja sille annetaan erilaisia merkityksiä. Aineistoissa kansainvälisyyttä kuvaillaan esimerkiksi muutosdiskurssin kautta kansainvälisyyden lisääntymisenä, oikeutusdiskurssin kautta kansainvälisyyden aseman itsestäänselvyytenä ja edellytysdiskurssin kautta kansainvälisyyden toteuttamisen tarpeena kilpailussa mukana pysymisen vuoksi. Madge, Raghuram & Noxolo (2015, 1) kirjoittavat kansainvälisten opiskelijoiden määrän lisääntymisen liittyvän koulutuksen transnationaalistumiseen, jota on edistetty muun muassa korkeakoulujen välille solmittavilla kumppanuuksilla ja kansainvälisyyden asettamisella merkittävään asemaan korkeakouluinstituutioiden strategiasuunnitelmissa. Tämänkaltaisen kehityssuunta on selvästi esillä myös aineistoissa, esimerkiksi blogikirjoituksissa edellytysdiskurssissa puheena kansainvälisten kumppaneiden ja yhteistyön merkityksestä, ja haastatteluissa muutosdiskurssissa keskusteltaessa kansainvälisyyden leviämisestä koko yliopiston läpi kulkevaksi ohjenuoraksi. Aineistojen analyysin tuloksista on havaittavissa kokemus kansainvälisyyden vahvasta merkityksestä yliopistojen toiminnassa ja samaan aikaan etenkin haastatteluaineistosta kumpuava huolidiskurssi kansainvälisyyden toteuttamista koskien. Kansainvälisyyden ja etenkin sen uuden muodon, koulutusviennin, käytänteistä esiintyy useita mielipiteitä ja toteuttamistapoja kyseenalaistetaan vahvoinkin sanankäyntein. Samaa aikaan kansainvälisyys nähdään yhä tärkeämpänä osana korkeakoulutusinstituutioita ja kansainvälisyyden uusia muotoja halutaan jatkuvasti kehittää kilpailukykyisemmiksi. Myös Knight (2014, 44) näkee kansainvälisyyden muuttaneen muotoaan yliopistoissa ajan saatossa ja huomauttaa viime aikoina kansainvälisyyden merkityksen kasvaneen, mutta samalla haasteiden tällä saralla lisääntyneen.

Teichlerin (2009) nimeämät 1990-luvun puolivälin jälkeen tapahtuneet muutokset eurooppalaisten korkeakoulujen kansainvälistymisessä ovat maailmanlaajuisen liikkuvuuden laajempi huomioon ottaminen, kansainvälisyyden toimintamallien monipuolisempi tarkastelu, globalisaation käsitteen suosion kasvu ja kansainvälisen kilpailukykyyn kokeminen tavoiteltavana. Tämän kaltaisista muutoksista keskustelu on havaittavissa myös aineistojen analyysin tuloksista niin muutosdiskurssissa kuin oikeutusdiskurssissa. Kansainvälisyyttä katsotaan esimerkiksi voitavan harjoittaa niin kotimaassa kuin ulkomailla ja kansainvälisyydeksi luetaan sekä maksulliset että maksuttomat toiminnot. Kilpailukyky kansainvälisillä markkinoilla nähdään vahvana edellytyksenä yliopiston toiminnan jatkumiselle ja kehittymiselle etenkin blogiaineistossa, mutta myös useissa haastatteluissa. Knightin (2004, 22–25) esiin tuomista nykyisen kaltaisen kansainvälistymisen motivaatioista henkilöstön kehittäminen, strategiset liittoumat, kaupallinen vienti ja sosiaalisten sekä kulttuuristen perustelujen kehitys ovat vahvasti havaittavissa myös aineistojen analyysin tuloksissa. Edellytysdiskurssilla luodaan haastatteluaineistossa kuvaa henkilöstön kehittämisen tärkeydestä niin koulutusvientitoimissa kuin myös kansainvälisyyskehityksen edistämisessä kotiyliopistossa ja blo-

giaineistossa edellytysdiskurssi kantaa sisällään merkityksiä rekrytoinnin suunnitelmallisuuden tärkeydestä. Strategisten liittoumien tärkeys käy ilmi etenkin blogiaineistosta, puhuttaessa opetus- ja kulttuuriministeriön odotuksista yliopiston toimintaa kohtaan. Kaupallisen viennin taloudellinen motiivi esiintyy sekä blogi- että haastatteluaineistossa hyvin vahvasti, blogiaineistossa tosin lähes pelkästään hyväksyvään sävyyn, kun taas haastatteluaineistossa laajasti problematisoituna. Sosiaalisten ja kulttuuristen perustelujen kehitys näkyy kummassakin aineistossa jollain tapaa, mutta blogiaineistossa suhteellisen vähäisessä roolissa verrattuna haastatteluaineiston polveileviin pohdintoihin kansainvälisyyden sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten heikkenemisestä taloudellisen intressin rinnalla ja koulutusviennistä humanitaarisena toimintana.

Polson (2015) käsityksen mukaan suomalaisen koulutusviennin vahvuutena voidaan nähdä keskustelevuus ja opetuksen soveltaminen kohdemaan tarpeisiin. Tämä käsitys jaetaan etenkin haastatteluaineistossa, jossa haastateltavat tuovat useita esimerkkejä suomalaisen koulutuksen voimavaroista ja laadun syistä. Valmiiden tuotteiden vienti koulutusviennin kohdemaan sellaisenaan nähdään erittäin kyseenalaisena toimintana ja paikallisen kulttuurin sekä käytäntöjen merkitystä opetuksen suunnitteluun painotetaan vahvasti. Suomessa hyväksi todettujen koulutusohjelmien ei katsota sellaisenaan olevan toimivia koulutusvientituotteita, vaan tuotekehittelyä edellytetään ja siihen panostamiseen kaivataan investointeja. Finland University saa toisaalta kiitosta koulutusvientitoiminnan koordinoimisesta, mutta toisaalta taas myös kritiikkiä ”valmiiden pakettien” myymisestä. Schatz (2015, 333) esittää suomalaisen koulutusviennin ongelmaksi vientituotteen määrittelemättömyyden ja koordinoinnin puutteen, joka peilautuu mielenkiintoisesti aineistoon. Vientituotteen määrittelemättömyydestä on puhetta etenkin haastatteluaineistossa, jossa kuitenkin ei päästä yhteisymmärrykseen tuotteistamisen merkityksestä. Osaltaan tuotteistaminen nähdään edellytyksenä toimivalle koulutusviennille kun taas toisaalta tuotteistamisen katsotaan olevan kaiken pahan lähde koulutusvientitoiminnassa siitä syystä, että tällöin koulutusta ei sopeuteta vastaanottajamaan kulttuuriin, vaan tuote viedään maahan sellaisenaan. Koulutusvientitoiminnan koordinointia tarkastellaan haastatteluaineistossa osan haastateltavien mukaan Finland Universityn tehtävänä ja koulutusviennin toimivuutta pidetään jopa ainoastaan Finland Universityn ansiona. Toisaalta myös puhetta tämän kaltaista ”firmaa” vastaan on havaittavissa. Blogiaineistossa tämän kaltaisiin koulutusvientitoiminnan edellytyksiin ei tartuta kovin perusteellisesti, mutta markkinointivien tuotteiden ja toiminnallisten prosessien toimivuuden merkitys nostetaan silti tälläkin alustalla esille.

Edellytysdiskurssissa kummassakin aineistossa esiin tuleva puhe ylhäältä päin asetettavista toiminnan edellytyksistä ja haastatteluaineiston tavoitediskurssin merkityksenanto eri tasoilla asetettaville toiminnan tavoitteille näyttäytyy merkityksellisenä myös Davis & Farrellin (2016, 1)

pohdinnoissa, kun he kirjoittavat valtioiden asettamien toiminnan edellytysten ymmärrettävyydestä. Davis & Farrellin (2016,1) mukaan on selvää, että valtion tasolta ollaan määrittämässä koulutusvientitoiminnalle tavoitteita, sillä valtion tasolta koulutusta myös rahoitetaan. Blogiaineistossa ministeriötasolta tulevat toiminnan edellytykset nähdään lähinnä itsestään selvinä ja kyseenalais-tamatta noudatettavina ohjeistuksina, joista pyritään löytämään positiivisia puolia. Haastatteluai- neistossa sen sijaan ylhäältä päin, eli sekä yliopiston johdon että valtion tasolta, tulevia toiminnan edellytyksiä ja tavoitteita tarkastellaan huomattavasti kriittisemmin. Haastateltavien kokemus omi- en tavoitteiden tärkeydestä luo kuvaa merkityksellisyyden löytymisestä ehkä hieman erilaisista asioista kuin ylemmillä tasoilla.

Kansainvälisen kilpailun merkitys yliopistojen välillä näyttäytyy nykyään erityisen tärkeänä ja tästä syystä huomion arvoista on yhteistyön harjoittaminen kilpakumppaneiden välillä muun muassa vierailevien luennoitsijoiden ja kiinnostavien opiskelijavaihtosopimusten takia (Luijten- Lub, Van der Wende & Huisman 2005, 150 ja Van der Wende 2007, 238). Sekä blogi- että haastat- teluaineistossa samankaltaiset merkityksenannot nousevat pinnalle. Blogiaineistossa kansainväli- nen kilpailu nähdään muun muassa tiedemaailman status quona, kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelemista Suomeen pidetään ensisijaisen tärkeänä ja tutkimusryhmiltä edellytetään kansain- välistä yhteistyötä. Haastatteluaineistossa kansainvälisestä yhteistyöstä puhutaan myös toiminnan edellytyksenä, jota ei voida sivuuttaa. Kansainvälinen kilpailu nähdään toisaalta normalisoituneena osana yliopiston toimintaa, mutta toisaalta myös uudenlaisena mahdollisuutena ja haasteena, joka on noussut esille suomalaiseen koulutukseen kohdistuvan kiinnostuksen johdosta. Kilpailun aihe- uttamaa talousintressiä kritisoidaan vahvasti, sillä sen nähdään painavan yliopiston perusarvon, akateemisuuden, pois prioriteettien kärjestä.

Kansainvälinen opiskelijaliikkuvuus taas nähdään sekä blogi- että haastatteluaineistossa tär- keänä osana yliopistojen toimintaa. Madge, Raghuram ja Noxolo (2015, 12–13, viitaten myös Raghuram 2013 ajatuksiin) painottavat opiskelijaliikkuvuuden tietoa tuottavaa näkökulmaa samal- la tavoin kuin blogi- ja haastatteluaineistojen oikeutusdiskurssissakin asiaa tarkastellaan. Rehtori- blogissa kansainvälisyys nähdään mahdollisuutena parantaa oman työn laatua ja opiskelijaliikku- vuus nähdään oivana keinona saada maailmalle ”lähettiläitä”, jotka raportoivat kokemuksistaan Suomessa. Haastatteluista on myös havaittavissa puhetta kansainvälisten opiskelijoiden tuottamista positiivisista vaikutuksista kotiyliopiston osaamiselle. Kansainvälisten opiskelijoiden houkuttele- minen Suomeen ei kuitenkaan riitä kansainvälisesti kilpailukykyisen yliopiston rakentamiseen, vaan tähän tarvitaan Healeyn (2017) mukaan koko organisaation vahvaa sitoutumista ja läpi järjes- telmän kulkevaa kansainvälistä asennetta. Myös haastatteluaineistosta on havaittavissa samanlai- nen ymmärrys kansainvälisten toimien läpileikkaavuudesta yliopistolla, ja blogiaineistossa puheel-

la kansainvälisyyden suuresta merkityksestä yliopiston toiminnalle voidaan katsoa rakennettavan kuvaa kansainvälisyyden laajenemisesta koko yliopistoa koskevaksi.

Opetusministeriön (OPM 2009) Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa painotetaan samaa kansainvälisyysajattelun iskostumista korkeakouluihin läpi linjan kuin Healeyn (2017) tekstissä ja aineistoista havaituissa diskurssisisällöissä. Samanlaiset teemat nousevat Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa (OPM 2009) muutenkin esiin kuin aineistojen analyysin tuloksissa. Yhteistyön merkitystä painotetaan niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla, jotta koulutusvientihankkeilla olisi parempi mahdollisuus menestyä, ja tutkimusinfrastruktuureihin sijoittamista halutaan lisätä kansainvälisiin tutkimushankkeisiin mukaan pääsemisen toivossa. Asiantuntijuuden omaamisen vuoksi myös globaalien ongelmien ratkaisu nähdään yliopistoille erittäin tärkeänä tehtävänä, kuten haastatteluaineistostakin oli huomattavissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM 2016) Koulutusviennin tiekartta taas heijastelee oikeutusdiskurssin merkityssisältöjä haastatteluaineistossa puhuttaessa osaamisalueiden ja kysynnän suhteen tunnistamisesta. Haastatteluita käy vahvasti ilmi ajatusmaailma kysyntään vastaamisesta ja opetuksen laadusta. Koulutusviennin tiekartassa (OKM 2016) painotetaan myös osaavan henkilöstön merkitystä, yhteistyön vahvistamista ja rahoituksen kehittämistoimia. Osaava henkilöstö asetetaan etenkin haastatteluaineistossa toimivan kansainvälisyyskehityksen peruskiveksi ja blogiaineistossakin rekrytoinnin merkitystä painotetaan. Yhteistyön merkityksestä puhutaan todella läpi linjan kummassakin aineistossa ja rahoituksen kehittämistoimista on mainintaa sekä blogi- että haastatteluaineistossa.

Cai, Hölttä ja Lindholm (2013, 151) nimeävät suomalaisen koulutusviennin vetovoimaisuuden tekijöiksi muun muassa Suomen kärkisijoitukset koulutusvertailuissa, pyrkimyksen tasapainoon koulutusviennistä yleisenä hyvänä ja tuoton lähteenä puhuttaessa, kansallisten perinteiden ja kulttuurin säilyttämisen tavoitteen koulutusvientitoiminnassa ja laadun merkityksen koulutuksessa yleisestikin ottaen. Hyvin samanlaisia sisältöjä on havaittavissa myös aineistoista, esimerkiksi oikeutus- ja edellytysdiskurssissa. Etenkin haastatteluaineistossa paljon tilaa saavat pohdinnat koulutusvientitoiminnan tavoiteltavasta tasapainosta yleisen hyvän ja tuoton lähteenä toimimisen välillä. Haastateltavat käyvät useassa yhteydessä läpi koulutusviennin tuottojen merkitystä yliopiston toiminnalle, mutta ottavat kuitenkin kantaa myös tuottojen tavoitteluun kriittisessä mielessä painottaen etteivät tuotot ole, eivätkä ne saa olla, tärkein motivaattori koulutusviennin toteuttamisessa. Suomalaisen koulutuksen sijoittumisesta kärkisijoille kansainvälisissä vertailuissa ja suomalaisen koulutuksen laadusta esiintyy myös aineistoissa paljon puhetta etenkin oikeutusdiskurssin alla. Laatupuheella perustellaan lähes kaikkea koulutusvientiin liittyvää ja huolimatta vaatimattomuutta kieliviestistä ilmaisuista sekä blogi- että haastatteluaineistossa, on ylpeys tekemisen tasosta kuitenkin havaittavissa.

Puhe suomalaisten koulutusvientitoimijoiden välisestä kilpailusta (ks. Polso 2015) saa blogi- ja haastatteluaineistossa osakseen paljon keskustelua. Blogiaineistossa edellytysdiskurssissa tuodaan esille kansallisen yhteistyön merkitystä toiminnan kehittymiselle ja kansainväliselle kilpailukyvyille. Haastatteluaineiston analyysin tuloksista on havaittavissa hyvin usealla eri tavalla keskustelua yhteistyön merkityksestä kotimaisten toimijoiden välillä. Esimerkiksi edellytys- ja huolidiskurssissa tuodaan esille kuinka suomalaisten korkeakoulutoimijoiden on päästävä yli keskinäisestä kateudesta ja ryhdyttävä yhteistyöhön, ja kuinka yhteistyön puute aiheuttaa huolta ja saa Suomen näyttämään jopa naurettavalta kansainvälisiltä markkinoilta tarkasteltuna, suomalaisten koulutusvientitoimijoiden tullessa yksi kerrallaan kauppaamaan tuotteitaan. Kotimaan sisällä tapahtuvan kilpailun tiedostetaan kyllä olevan järjenvastaista ja jopa toiminnalle haitallista, mutta yhteistyötahtoa myönnetään olevan tästä huolimatta hyvin hankala löytää.

Aineistojen analyysin tuloksista ja tutkimuksen teoriasta on selvästikin havaittavissa yhteneväisyyksiä, mutta tietenkään kaikkea teoriaosuudessa esiin ottamaani ei aineistoista löytynyt, johtuen osaksi myös kysymyksenasettelusta haastatteluissa. Aineistoissa ei esimerkiksi puhuta lainkaan koulutusvientikehityksen seuraavista vaiheista kuten tytärkampuksista (ks. esim. Knight 2016, 35–36), koulutuskeskuksista (ks. esim. Knight 2014, 51) tai *brain drain* -ilmiön vaikutuksista (ks. esim. Knight 2012, 28). Etenkin tähän tutkimukseen liiankin laajan aineiston tarjonnut haastattelumateriaalini toi kuitenkin hyvin laajasti esiin kansainvälisyyden ja koulutusviennin erilaisia toimintaperiaatteita ja suuntauksia. Blogiaineistosta taas oli havaittavissa pidemmällä aikavälillä tapahtunutta muutosta kansainvälisyyspuheessa ja ulospäin annettavaa kuvaa kansainvälisyyspohdinnoista Tampereen yliopistossa.

Kokonaisuutena tämä tutkimus avaa kuvaa kansainvälisyyden ja koulutusviennin kanssa tekemisissä olevien asiantuntijoiden keinoista, puhetavoillaan ja merkityksenannoillaan, rakentaa tämänhetkistä kansainvälisyyden ja koulutusviennin tilaa. Havaitut diskurssit, eli muutos-, oikeutus-, edellytys-, este-, huoli- ja tavoitediskurssi muodostavat yhdessä tässä tutkimuksessa käytetyn teorian kanssa kuvan kansainvälisyydestä ja koulutusviennistä monitahoisena, uudistuvana ja pohdintaa vaativana yliopistojen toiminnan kenttänä. Kansainvälisyyden näyttäytyessä yliopistojen perustana, on koulutusvientikeskustelu luonut aiheeseen aivan uudenlaisen suhtautumistapojen kirjon. Haastatteluissa havaittu puhetapa, jossa ensin todetaan jonkin asian olevan toivottava ja hyvä ja tämän jälkeen huomautetaan kuitenkin asiaan löytyvän huomattavan määrän problematiikkaakin katsantokantoja, kuten esimerkiksi koulutusviennin taloudellisten voittojen saavuttamisesta puhuttaessa, tuo esiin selkeästi tilanteen epäselvyyden ja muuttuvan luonteen. Analysoiduista blogiteksteistä on myös havaittavissa jonkinlaista epävarmuutta koulutusviennin suhteen, mutta pääosin puheella rakennetaan kuvaa odotetusta toiminnan suunnasta, johon halutaan panostaa. Blogi-

teksteillä voidaankin katsoa pyrittävän tilanteen vakiinnuttamiseen ja yhteishengen löytämiseen kun taas haastattelupuheella voidaan sen sijaan katsoa problematisoitavan tilannetta, jotta eteneminen ei olisi liian nopeaa ja hätiköityä. On mielenkiintoista havainnoida näiden kahden aineiston erilaisia sosiaalisen todellisuuden rakentamistapoja, sillä todellisuus todella rakentuu tämäntyyppisten toimijaryhmien yhteisvaikutuksessa.

Kansainvälisyyden ja koulutusviennin ajankohtaisuudesta johtuen mahdollisuuksia jatkotutkimuksille on lukemattomia. Tutkimuksestani erityisesti ilmi tulevia tarkempaa tarkastelua kaipaavia näkökulmia ovat kuitenkin esimerkiksi eri toimijatasojen eriävän tavoitteenasettelun vaikutukset koulutusvientihankkeiden toteuttamiseen, koulutusvientihankkeisiin osallistuvien opettajien pedagoginen osaaminen ja perustoimijatason toimijoiden vallankäyttömahdollisuuden kokemukset koulutusvientitoiminnassa. Toimijatasojen eriävä tavoitteenasettelu näyttäytyy tutkimuksessa mielenkiintoisena jännitteenä, jolla kuitenkin voi olla myös huomattavia vaikutuksia toiminnan toteuttamiseen ja eri toimijoiden kokemuksiin työnsä merkityksellisyydestä. Koulutusvientihankkeisiin osallistuvien opettajien pedagogisen erityisosaamisen tarve nähtiin aineistossa hyvin monimutkaisena ja tästä syystä aiheen tutkiminen tarjoaisi varmasti arvokkaita näkökulmia. Toisaalta aineistossa oli havaittavissa ajatus, että maksaville asiakkaille on tarjottava erityisen hyvää opetusta ja toisaalta taas pohdittiin erilaisten asiakasryhmien tasa-arvoisuutta opetuksen tason kannalta. Huomioon otettiin myös koulutusvientihankkeiden opettajuuden erilaiset haasteet verrattuna kotimaassa opettamiseen. Perustoimijatason vallankäyttömahdollisuuksien tutkimisella taas olisi mahdollisuus kartoittaa kokemuksia esimerkiksi niin työn merkityksellisyydestä kuin vallan jakautumisesta kokemusten sekä käytännön tasolla.

7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni toteutumista ja avaan matkan varrella eteen tulleita haasteita kootusti. Olen pyrkinyt tuomaan esiin läpi koko tutkielman pohdintojani tutkimuksen kulusta, ja tässä kokoan haasteita ja onnistumisia yhteen pohtien samalla tutkimukseni luotettavuutta.

Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 189) mukaan tutkimusta tehdessä tutkija vaikuttaa kaikkiin tutkimuksen osa-alueisiin aineiston keruuvaiheesta aina tulkintoihin saakka. Merkittävää tutkimuksen luotettavuuden kannalta onkin siis, että tutkija kuvailee ja käy läpi mahdollisimman tarkasti, miten tutkimusta on tehty ja perustelee päätöksensä huolellisesti. Laadullisessa tutkimuksessa ei voida olettaa että samasta aineistosta saataisiin eri tutkijoiden toimesta samanlaisia tuloksia, sillä jokainen pienikin päätös vaikuttaa tutkimuksen kulkuun. Jotta tutkimusta voitaisiin siis tarkastella luotettavana, päätösten ja etenemisen läpinäkyvyys on äärimmäisen tärkeää. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 189.) Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt jatkuvasti avaamaan valintojani tutkimuksen etenemisen suhteen ja samalla pohtinut myös taustalla omien ennakko-oletusteni ja ajatusteni vaikutuksia tutkimukseen ja sen tuloksiin. Lähtökohtani tutkimukseen oli kiinnostus koulutusviennin seurauksiin, mutta halusin ottaa tutkimukseen mukaan myös kansainvälisyyden käsitteen, sillä miellän sen niin vahvasti koulutusviennin yläkäsitteeksi. Ongelmallista oli löytää tutkimukseen punainen lanka teorian ja empirian välille, sillä tutkimuksessani ei ollut mitään spesifiä tarkastelun kohdetta, vaan kansainvälisyyttä ja koulutusvientä koskevan puheen rakentuminen yleisesti. Näin ollen tutkimus saattaa näyttäytyä jonkinlaisena pintaraapaisuna, mutta tuo kuitenkin mielestäni mielenkiintoista tietoa kansainvälisyys- ja koulutusvientitoimijoiden käsityksistä ja tavasta hahmottaa aihetta.

Pyrkimyksenäni on ollut koko tutkimuksen ajan tuoda esiin valintani ja niiden perustelut, sekä myös pohtia toimiko tekemäni valinta. Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 27) kirjoittavatkin systemaattisuuden luovan tutkimukseen lisäarvoa tuomalla esiin kaikki tutkimuksen tekemiseen liittyvät valinnat, rajaukset ja periaatteet. Luotettavuutta taas voidaan heidän mukaansa lisätä kuvailemalla palaset, joista aineisto koostuu ja erittelemällä kohdat, joista päähavainnot on tehty. On myös huomioitava, ettei esittele vain aineiston analyysin vahvuuksia vaan myös rajoituksia, jotta lukija saisi mahdollisimman totuudenmukaisen kuvan tutkimuksen rakentumisesta. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27.) Teemahaastatteluilla keräämäni haastatteluaineisto ja

Tampereen yliopiston Rehtoriblogista kansainvälisyys-nimikkeen alle rajautuvat kirjoitukset toimivat mielestäni hyvin yhdessä, vaikkakin on haastavaa sanoa, kuinka paljon nämä aineistot vaikuttivat toisiinsa analyysivaiheessa. Olisivatko tulokset esimerkiksi olleet haastatteluaineiston suhteen kovin erilaiset, jos toisena aineistona olisi ollut vaikkapa yliopisto-opiskelijoiden tulkintoja koulutusviennistä.

Validiteettia voidaan tarkastella pohtimalla aineiston ja tulkintojen toimivuutta. Esimerkiksi toimiiko aineisto hyvin suhteessa tutkimuskysymyksiin, onko aineistoa tulkittu systemaattisesti ja avautuuko tutkimus lukijalle selkeänä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27.) Aineiston analyysiä ja tulkintaa oli mielestäni aluksi haastava hahmottaa kokonaisuutena, mutta tehdessäni listauksia ja kirjoittaessani paljon muistiinpanoja, alkoi analyysini selkiytyä. Valitsin tulosten auki kirjoittamisessa käsitteleväni aluksi pelkästään analyysin tuloksia aineisto kerrallaan ja sitten yhteenvedon tekemisen tuloksista, sillä koen että analyysin tulokset tarvitsevat ensin tilaa itsenäisinä pohdintoina. Vasta tämän jälkeen siirryin siis tulosten ja teorian välisiin yhteyksiin sekä pohdintoihin tulosten sijoittumisesta asiayhteyteensä laajemmassa kuvassa, jotta aineistosta saatuja tuloksia voi ensin tarkastella itsenäisinä ja tämän jälkeen laajemmassa kontekstissa.

Etenkin haastatteluaineiston laajuudesta johtuen oli haastavaa löytää tiivistetysti juuri ne diskurssit, jotka parhaiten kuvasivat kokonaisuutta. Tein kuitenkin aineistoni litteroinnin tarkasti ja pyrin käyttämään aineistoani kokonaisvaltaisesti, jotta analyysistä ja tuloksista olisi mahdollista hahmottaa aineiston sisältö ulkopuolisenkin lukijan toimesta. Kuten Hirsjärvi ja Hurme (2010, 189) toteavat, voidaan reliaabeliuden käsitettä laadullisessa tutkimuksessa tarkastella pohtimalla muun muassa aineiston kokonaisvaltaista käyttöä, litteroinnin haastatteluiden sisältöä kunnioittavaa luonnetta ja tulosten pyrkimystä kuvata haastateltavien ajatuksia totuudenmukaisesti. Haastatteluaineiston laajuudesta johtuen suhteellisen pieni osa sisällöstä pääsee tuloksissa esille, mutta pyrkimyksenäni oli tasapuolisesti käyttää eri haastattelujen sisältöjä. Yksi haastateltavista oli hie-man niukkasanainen ja kyseisestä haastattelusta onkin siis käytetty vain yhtä sitaattia.

Haastatteluita suunnitellessa pyrin asettamaan kysymykset niin, etteivät ne olisi johdattelevia, mutta kuten Hirsjärvi ja Hurme (2010, 189) toteavat, on tutkimusta tehdessä merkittävää muistaa haastattelujen tuloksen syntyvän aina vuorovaikutuksessa. Myös diskurssit ovat aina tutkijan tulkintojen tuotoksia (ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 35), vaikka aineistolle olisi pyrkinyt olemaan mahdollisimman uskollinen. Koin osaltaan haastavana tehdä vahvoja tulkintoja aineiston analyysivaiheessa, sillä on vaikea määrittää, milloin tulkinnat ovat uusia ajatuksia herättelevää pohdintaa ja milloin taas liian pitkälle vietyä tulkintaa tulkinnan itsensä vuoksi. Diskurssianalyysin ymmärrys kielestä perustuu sosiaaliseen konstruktionismiin ja sosiaalisen todellisuuden katsotaan siis jatkuvasti rakentuvan kielenkäytön kautta, yksilöiden merkityksellistäessä kohteita puhuessaan

ja kirjoittaessaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26). Tämän vuoksi samakin asia voi saada lukemattomia erilaisia merkityksiä eri toimijoiden antaessa sille merkityksiä eri tilanteissa (Suoninen 2016, 232). Tutkimuksessani esiintyvät tulkinnat eivät siis pyri esittämään faktatietoa, vaan havainnollistamaan eri toimijoiden merkityksenantoja ja niille mahdollisesti havaittavissa olevia seurauksia.

Diskurssianalyysi toimi mielestäni mielenkiintoisena analyysimenetelmänä haastattelu- ja blogiaineiston yhteydessä, ja altisti tarkastelulle puhettavat ja merkityksenannot, jotka näyttäytyvät koulutusviennistä puhuttaessa moninaisina. Tutkimukseni avaa mielestäni koulutusviennin kenttää uudella tavalla perustoimijatasoon ja johdon välisissä tulkintojen eroissa, ja rakentuu täten osaksi koulutusvientikeskustelun nykytilaa. Koulutusvientitoiminnan jatkuvassa kehityksessä ja muutoksessa tutkimuksia tarvitaan, jotta osataan peilata aiempia kokemuksia uusiin ajatuksiin ja löytää mahdollisimman hyvä tasapaino toiminnan kehittämiseen. Taloudellisten ja akateemisten intressien välinen problematiikka näyttäytyy mielestäni kenties suurimpana haasteena koulutusvientikeskustelussa, niin yliopistojen perusluonnetta pohtiessa, mutta myös tarkasteltaessa koulutusviennin ja kehitysavun välistä erontekoa, joka etenkin haastatteluaineistossa painottuu. Koulutusviennistä puhutaan maailman parantamisena ja heikompien auttamisena, jolloin talousintressi asettuu mielenkiintoiseen asemaan. Koulutusvientipuhe voidaan nähdä hyvin ristiriitaisena johtuen tavoitteiden ja toiveiden kamppailusta. Toisaalta tavoitellaan taloudellisia voittoja, jotta kotiyliopisto saisi enemmän resursseja käyttöönsä, mutta toisaalta ei kuitenkaan haluta täysin nähdä koulutusvientiä taloudellisena toimintana, vaan pikemminkin akateemisen intressin uutena toteutusmuotona, joka samaan aikaan on myös luomassa parempaa maailmaa.

LÄHTEET

- Alametsä, A. (2016) Lukukausimaksut – mitä yliopistoissa tapahtuu? Suomen ylioppilaskuntien liitto 17.10.2016. <http://www.syl.fi/2016/10/17/lukukausimaksut-mita-yliopistoissa-tapahtuu/> (Luettu 25.10.2016.)
- Altbach, P. (2004) Globalisation and the university: Myths and realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management* 10, 3–25.
- Altbach, P. & Knight, J. (2007) *Journal of Studies in International Education* Vol. 11 No. 3/4, 290–305.
- Bok, D. (2003) *Universities in the Market Place: The Commercialization of Higher Education*. New Jersey: Princeton University Press.
- Brown, P. 2006. The Opportunity Trap. Teoksessa Lauder, H., Brown, P., Dillabough, J. A. & Halsey, A. H. (toim.) *Education, Globalization and Social Change*. Oxford: Oxford University Press, 381–397.
- Cai, Y. (2005) The future of European higher educating from a Chinese perspective – the internationalization dimension. Teoksessa Enders, J., File, J., Huisman, J. and Westerheijden, D. (toim.) *The European Higher Education and Research Landscape 2020: Scenarios and Strategic Debates*. Enschede: CHEPS, 191–202.
- Cai, Y., Hölttä, S. & Lindholm, N. (2013) Establishing sub-campus in China: A Finnish perspective. *Journal of Research in International Education* 12(2), 142–154.
- Cai, Y. & Kivistö, J. (2013) Tuition Fees for International Students in Finland: Where to Go From Here? *Journal of Studies in International Education* 17(1), 55–78.
- Davis, J.A. & Farrell, M.A. (2016) *The market oriented university: transforming higher education*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Dervin, F. & Machart, R. (2015) Introduction: Global Academic Mobility and Migration – Between Reality and Fantasy. Teoksessa Dervin, F. & Machart, R. (toim.) *The New Politics of Global Academic Mobility and Migration*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskonen, H. (2016) Helsingin yliopisto päätti ulkomaisten opiskelijoiden lukukausimaksun: enimmillään 25 000 euroa. *Yle-uutiset* 29.01.2016. <http://yle.fi/uutiset/3-8633589> (Luettu 25.10.2016.)
- Haapakoski, J. & Stein, S. (painossa) The ethical implications of internationalisation for a knowledge economy: A critical discourse analysis approach to contemporary strategies in Finland

and Canada. Teoksessa V. Korhonen & P. Alenius (toim.) *Internationalisation and Transnationalisation in Higher Education*. Bern: Peter Lang.

Healey, N.M. (2017) Beyond 'export education': aspiring to put students at the heart of a university's internationalisation strategy, *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education* 21(4), 119–128.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Houni, T. (2016) Marianne Huusko – koulutusviennin ladunavaaja. *Ulkoasiainministeriön uutiset* 3.10.2016.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=352299&contentlan=1&culture=fi-FI> (Luettu 25.10.2016.)

Independent (2004) A changing Marketplace, 11/03/2004.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) (2016) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. & Suoninen, E. (2016) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 445–463.

Juusola, H. (2016) Lukukausimaksujen hegemoniaa ja myytti PISAsta. *Diskurssiivinen analyysi kansallisesta koulutusvientikeskustelusta*. *Tiedepolitiikka* 3/2016.

Knight, J. (2005) An Internationalization Model: Responding to New Realities and Challenges. Teoksessa De Wit, H., Jaramillo, I., Gacel-Ávila, J. & Knight, J.: *Higher education in Latin America: the international dimension*. Washington, D.C: World Bank, 1–38.

Knight, J. (2011) Education hubs: a fad, a brand, or an innovation, *Journal of Studies in International Education* 15(3), 221–240.

Knight, J. (2012) Student Mobility and Internationalization: trends and tribulations. *Research in Comparative and International Education* 7(1), 20–33.

Knight, J. (2014) Three Generations of Crossborder Higher Education: new developments, issues and challenges. Teoksessa B. Streitwieser (toim.) *Internationalisation of Higher Education and Global Mobility*. Oxford: Symposium Book, 43–58.

Korhonen, V. (2016) "In-between" different cultures: The integration experiences and future career expectations of international degree students studying in Finland. Teoksessa Harju, A. & Heikkinen, A. (toim.) *Adult Education and the Planetary Condition*. Helsinki: Finnish Adult Education Association, 158–174.

Larsen, M.A. (2016) *Internationalization of higher education: An analysis through spatial, network, and mobilities theories*. New York: Palgrave Macmillan.

Laurinolli, H. (2017) Indonesian maisterit valmistuivat. *Tampereen yliopiston uutiset*, 7.4.2017. <http://www.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/indonesian-maisterit-valmistuivat> (Luettu 5.12.2017.)

- Lehtonen, M. (1996) Merkitysten maailma: Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Leung, M.W.H. & Waters, J.L. British degrees made in Hong Kong: an inquiry into the role of space and place in transnational education. *Asia Pacific Education Review* 14(1), 43–53.
- Lindberg, M. (2011) Suomalaiskansallisia ja EU-agendojen näkökulmia koulutusvientiin ja liikkuvuuteen. *Tiedepolitiikka* 3/2011.
- Luijten-Lub, A., Van der Wende, M. & Huisman, J. (2005) On Cooperation and Competition: A Comparative Analysis of National Policies for Internationalisation of Higher Education in Seven Western European Countries. *Journal of Studies in International Education* 9(2), 147–163.
- Madge, C.; Raghuram, P. & Noxolo, P. (2015). Conceptualizing international education: From international student to international study. *Progress in Human Geography* 39(6), 681–701.
- Middlehurst, R. (2000) The business of borderless education. London: Committee of Vice Principals and Chancellors.
- OECD (2004) Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264015067-en>.
- OECD (2017) Education at a glance 2017: OECD indicators. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>.
- OKM (2010) Kiinnostuksesta kysynnäksi ja tuotteiksi - Suomen koulutusvientistrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:11.
- OKM (2016) Koulutusviennin tiekartta 2016–2019. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:9.
- OKM (2017) Suomalaisen korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen linjat 2017–2025. Toimeenpano-ohjelma. Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM001:00/2018>.
- OPM (2009) Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21.
- Martin, G. & Peim, N. (2011) Cross-border higher education, who profits? *Journal for Critical Education Policy Studies* 9(1), 127–148.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Polso, J. (2015) Voimmeko puhua koulutusviennistä? *Kasvatus* 4/2015, 411–414.
- Potter, J. (1996) Representing reality: discourse, rhetoric and social construction. London: Sage.
- Race, J. (1997) Regional cooperation in higher education: A background and overview. Strasbourg: Council of Europe.
- Raghuram, P. (2013) Theorising the spaces of student migration. *Population, Space and Place* 19(2), 138–154.

- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) (2010) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. (Luettu 26.10.2016.)
- Sadlak, J. (2001) Globalization in higher education. *International Educator* 10(4), 3–5.
- Sahlberg, P. (2012). Kuka ostaisi suomalaista koulutusosaamista. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 14(4), 17–27.
- de Saussure, F. (2014) Yleisen kielitieteen kurssi. Suomentanut Tommi Nuopponen. Tampere: Vastapaino. Alkuteos *Cours de linguistique générale* ilmestyi vuonna 1916.
- Schatz, M. (2015) Toward One of the Leading Education-Based Economies? Investigating Aims, Strategies, and Practices of Finland's Education Export Landscape. *Journal of Studies in International Education* 19(4), 327–340.
- Simonsen, B. E., Hammersøy, A. & Miller, T. (painossa) Equal opportunities for learning? An investigation of lecturers and international students' experiences with learning and teaching in an international classroom. Teoksessa V. Korhonen & P. Alenius (toim.) *Internationalisation and Transnationalisation in Higher Education*. Bern: Peter Lang.
- Suoninen, E. (2016) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 229–247.
- Teichler, U. (2006) Changing Structures of the Higher Education Systems: The Increasing Complexity of Underlying Forces. *Higher Education Policy* 19, 447–461.
- Teichler, U. (2009) Internationalisation of higher education: European experiences. *Asia Pacific Educ. Rev.* 10, 93–106
- Temple, P. (2011) University branding. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education* 15(4), 113–116
- Turunen, L. (2012) Suomalaisen koulutusviennin ensiaskeleet. Laadullinen tapaustutkimus Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun suhtautumisesta koulutusvientiin. Tampere: Tampereen yliopisto.
- UNESCO and Council of Europe (2001) *The UNESCO-CEPES/Council of Europe Code of Good Practice for the Provision of Transnational Education*. Paris: UNESCO.
- Van der Wende, M. (2007) Internationalization of Higher Education in the OECD Countries: Challenges and Opportunities for the Coming Decade. *Journal of Studies in International Education* 11(3), 274–289.
- Vertovec, S. (2009) *Transnationalism*. Lontoo: Routledge.
- Virtanen, T. (2017) Finland University – edessä lähes rajaton markkina. Kauppapolitiikka. <https://kauppapolitiikka.fi/yritykset/finland-university/>

de Wit, H. (2002) Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: A historical, comparative and conceptual analysis. Westport, CT: Greenwood

Yle-uutiset (2017) Saudi-Arabia osti koulutusta viidellä miljoonalla – yli sata opettajaa saapuu Suomeen, 9.6.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9659435> (Luettu 5.12.2017.)

Teemat

1. Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen
2. Koulutusvienti korkeakoulutasolla
3. Koulutusviennin nykytila
4. Koulutusviennin tavoitteet
5. Korkeakoulujen akateemiset ja taloudelliset intressit koulutusviennin aikakaudella

Tarkemmat haastattelukysymykset / apukysymykset:

1. Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen

- Millaisia havaintoja sinulla on kansainvälistymisestä korkeakoulutasolla?
- Mihin suuntaan kansainvälistyminen on viime aikoina mielestäsi kehittynyt ja mihin se on kehittymässä?
- Mihin suuntaan kansainvälisyyden painopisteitä voisi suunnata?
- Tulisiko kansainvälisyyttä mielestäsi lisätä korkeakoulutasolla? Miten?
- Mitä pitäisi huomioida kansainvälistymisen lisäämisen kannalta?

2. Koulutusvienti korkeakoulutasolla

- Miten ymmärrät koulutusviennin käsitteen?
- Millainen toiminta voidaan mielestäsi nähdä koulutusvientinä?
- Minkä vuoksi uskot koulutusviennin saaneen niin paljon huomiota ja painoarvoa?
- Mitä syitä arvelet koulutusviennille olevan?

3. Koulutusviennin nykytila

- Miltä koulutusviennin nykytila havaintojesi mukaan näyttää?
- Onko tilanne mielestäsi selkeä vai epäselvä?
- Näkyykö koulutusvienti mielestäsi yliopistojen arjessa? Miten?

- Voidaanko koulutusviennillä nähdä olevan tällä hetkellä positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia yliopistojen toimintaan ja toimijoihin yliopistoissa?

4. Koulutusviennin tavoitteet

- Onko koulutusviennillä mielestäsi merkittäviä tavoitteita?
- Mitä nämä mahdolliset tavoitteet ovat?
- Kuka tavoitteita asettaa?
- Millaisia intressejä tai intressiryhmiä tavoitteiden taustalla on nähtävissä?
- Miten tavoitteisiin suhtaudutaan?
- Voidaanko koulutusviennin tavoitteilla nähdä olevan positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia yliopistojen toimintaan ja toimijoihin yliopistoissa?

5. Yliopistojen akateemiset ja taloudelliset intressit koulutusviennin aikakaudella

- Voidaanko yliopistoilla nähdä olevan sekä akateemisia että taloudellisia intressejä koulutusviennin astuttua kuvaan?
- Miten nämä intressit näyttäytyvät yliopistojen arjessa?
- Miten akateemiset ja taloudelliset intressit suhteutuvat toisiinsa nähden koulutusviennin saadessa yhä enemmän jalansijaa?
- Voidaanko toisen intressin nähdä olevan vallitsevampi?

